

D.M.A.S.I.

II

1075

inv 3219

INSTITUTUL
DE
GEOGRAFIE

54

D. M. I.
BIBLIOTECA
Inv. 3219
Cote

JUDEȚELE PATRIEI

I. ȘONERIU ★ I. MAC

Județul *MUREȘ*

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Născut din izbucnirile de foc și învolburările de ape din timpurile neogene, pământul mureșan coboară în trepte, sub forma unui imens amfiteatru, de pe conurile vulcanice, ascunse în nori, ale Călimanului și Gurghiului pînă pe colinele domoale, aurite de holde, din inima Podișului Transilvaniei, înfățișîndu-se în peisaje variate, pe cît de bogate în resurse economice, pe atît de pitorești.

Locuit de om din vremuri imemorabile, acest pământ a fost o vatră statornică de așezare a populației autohtone dace, daco-romane și române; în cursul veacurilor, alături de români, aici s-au așezat, au luptat și au muncit locuitori de alte naționalități — secui, sași și alții —, contribuind împreună la realizarea bunurilor materiale și spirituale care au îmbogățit și înfrumusețat aceste meleaguri. În ultimul sfert de veac, energiile creatoare ale oamenilor muncii mureșeni, mobilizate și unite în opera de construcție socialistă, au produs transformări impresionante în harta economică și social-culturală a JUDEȚULUI MUREȘ.

Integrat prin toate fibrele sale în organismul unitar al economiei naționale, JUDEȚUL MUREȘ se remarcă, în contextul general al acestei economii, prin poziții fruntașe în producția de gaz metan, energie electrică, utilaje pentru industria ușoară, îngrășăminte azotoase, materiale de construcție, produse lemnoase, sticlărie, textile, zahăr, unt, carne, vin etc.

Posesor al unor încîntătoare frumuseți naturale, al unui interesant tezaur folcloric și al unui bogat inventar de vestigii istorice, județul dispune și de un apreciabil potențial turistic, în curs de valorificare tot mai amplă.

II 1075

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE GEOGRAFIE

ION ŞONERIU, ION MAC

Judeţul
MUREŞ

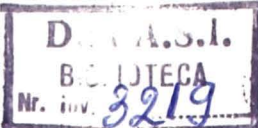

A colaborat : OLIVIU MARCU cu subcapitolele
Vegetaţia, Fauna şi Monumentele naturii şi la
capitolul Obiectivele turistice

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Bucureşti, 1973

COMITETUL DE COORDONARE AL COLECȚIEI

dr. L. BADEA
dr. doc. P. GÂȘTESCU
GH. IACOB
dr. doc. V. TUFESCU
dr. I. VELCEA

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
str. Gutenberg nr. 3 bis, sectorul 6, București

Dedicăm această carte, ca modest omagiu, memoriei ostașilor români care în toamna anului 1944 și-au vărsat sângele pe Mureș pentru eliberarea pământului patriei de sub jugul ocupațiilor fasciști.

AUTORII

PREFAȚĂ

Înfăptuirea acestei prețioase și lăudabile inițiative, de a prezenta publicului larg întregul teritoriu al României socialiste prin monografii geografice ale județelor, editate sub egida celui mai înalt for științific — Academia Republicii Socialiste România —, se impune nu numai ca o necesitate, ci și ca un dezi-
derat izvorât din dorința firească a fiecărui cetățean de a cunoaște
cît mai bine realitățile și marile transformări revoluționare petre-
cute în viața politică, economică și socială a patriei noastre
sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român.

Se reia, astfel, o veche tradiție și preocupare a școlii geo-
grafice românești, acțiune de bun augur, care prin cercetări,
observații științifice, analize și sinteze geografice regionale con-
stituie, alături de alte lucrări, o bază importantă pentru o sinteză
generală, într-o viitoare ediție, a Monografiei Republicii Socialiste
România.

Plaiurilor de „Pe Mureș și Tîrnave” le sînt dedicate aceste
pagini în care autorii au reușit să prezinte succint și sugestiv
diversele aspecte de geografie fizică și economică, să ilustreze în
culori vii acest minunat cadru natural, să cuprindă în cifre,
date și fapte strădaniile locuitorilor săi.

Bătrînul Maris, martor străvechi al atîtor prefaceri și
înnoiri, contemporan al întregii istorii a acestor pămînturi,
a transformărilor pline de izbînzii ale locuitorilor lor de milenii,
al noii tinereți a meleagurilor mureșene, scaldă răcoritor acest
pămînt presărat de înfăptuiri mărețe izvorîte din inimi și gînduri
îndrăznețe.

Istoriei străvechi înscrisă în pagini de piatră la Cristești,
Sîntana de Mureș sau la Morești și Dedrad i se adaugă noi

pagini de luptă și eroism ale țăranilor români, maghiari și germani animați de aceleași interese și țeluri — înlăturarea asupririi, dobândirea libertății și dreptății sociale. Pentru aceste înalte idealuri au trudit cu gândul și cu fapta marii fii ai acestor pământuri, corifeii Școlii ardelenе — Gheorghe Șincai și Petru Maior —, fruntașii revoluției de la 1848 — Alexandru Papiu Ilarian și craiul munților, Avram Iancu —, alături de care și-au înscris numele la loc de frunte pe tărîmul științei matematicienii Bolyai Farkas și Bolyai János.

Sub conducerea Partidului Comunist Român în anii grei de luptă a poporului împotriva exploatării și asupririi burghezomșierești, mișcarea revoluționară a muncitorilor forestieri de pe valea superioară a Mureșului s-a manifestat cu o deosebită vigoare. Neuitate vor rămîne faptele de glorie și eroism înscrise de ostașii noștri în luptele din zona Oarba de Mureș unde au căzut în crîncena înclētare cu dușmanul 11 000 de ostași români, care și-au dat viața pentru cauza sfîntă și scumpă a eliberării patriei, pentru înfrîngerea fascismului, pentru o viață nouă, liberă și fericită.

Anii au trecut, soarele socialismului a început să lumineze calea întregului nostru popor, a oamenilor muncii — români, maghiari și germani — din județul Mureș care, cu mîntea iscusită și cu mîinile lor harnice, înscriu cu litere de aur izbînzile dobîndite în combinatele chimice, în kilowații termocentralelor, la sondele de gaz metan, în brazdele trase pe ogoare, în lemnul din Călimani și Gurghiu, în institutele de învățămînt, știință și cultură.

Județul Mureș, pămînt din vatra și leagănul de zămislire a poporului român, a cunoscut în anii revoluției și construcției socialiste, prin grija permanentă a partidului nostru, a Comitetului său Central, o deosebită dezvoltare, încadrîndu-se organic între celelalte județe înfloritoare ale României socialiste cu un potențial economic ridicat.

Este semnificativ în această privință faptul că, în 1972, județul Mureș a furnizat economiei naționale întreaga cantitate de carbid, 15,4% din producția totală de energie electrică, a ocupat locul 4 pe țară în exploatarea și prelucrarea lemnului, a asigurat agriculturii socialiste 17,8%

din îngrășămintele azotoase, a produs 27,6% din întreaga producție de zahăr și altele. O dezvoltare remarcabilă au cunoscut și industria construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor, industria materialelor de construcții, industria textilă, de pielărie și alimentară. Dinamica dezvoltării economice a județului nostru este ilustrată și de ritmul mediu anual de creștere a producției industriale, care în perioada 1948—1972 a fost de peste 13%. Tabloul economic al județului este întregit de rezultatele obținute în dezvoltarea intensivă și multilaterală a agriculturii, în sporirea de la an la an a producției vegetale și animale, precum și de continua perfecționare și modernizare a transporturilor și a schimburilor de mărfuri — toate acestea contribuind la continua ridicare a bunăstării materiale și spirituale a celor ce muncesc.

Integrate organic în procesul înnoirilor, știința, cultura și învățămîntul au cunoscut și în județul nostru o puternică înflorire, municipiul Tîrgu Mureș devenind centru universitar în care pulsează o intensă activitate spirituală. Județul Mureș este păstrătorul unui valoros tezaur etnografic și folcloric; tinerii din Săcalu de Pădure și Lueriu, din Rușii Munți și Hodac, Ceuaș sau Sighișoara au făcut cunoscute în țară și peste hotare portul popular, dansurile și cîntecele de pe aceste meleaguri.

Într-o atmosferă de puternic avînt politic, generat de hotărîrile Congresului al X-lea și ale Conferinței Naționale a partidului din iulie 1972, oamenii muncii din județul Mureș desfășoară o amplă și clocotitoare emulație creatoare pentru îndeplinirea sarcinilor ce le revin din programul de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Fie ca aceste pagini să constituie un omagiu adus celor ce au creat, cultivat și transmis din generație în generație tradițiile poporului, celor ce au făurit valori noi, îmbogățind patrimoniul material și spiritual al țării, pentru a fi exemple demne de convingere și colaborare, un imbold pentru urmași, care, pe coordonatele și la dimensiunile societății noastre, să îndeap-

tuiască o viață tot mai bună, un trai mereu mai îmbelșugat, să aibă rezonanța împlinirii unor înalte năzuințe și idealuri, să cunoască nemijlocit acest pitoresc și bogat „picioar de plai” al României socialiste.

IOSIF BANC,

membru supleant al Comitetului Executiv al
C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean Mureș
al P.C.R., președinte al Consiliului popular județean

Situat în partea centrală a țării, județul Mureș își întinde teritoriul, de 6 700 km², de pe culmile masivelor muntoase ale Călimanului și Gurghiului până în inima Podișului Tîrnavelor și a Cîmpiei Transilvaniei. Principala axă fizico-geografică și economico-geografică a județului este importanta vale a Mureșului, care străbate județul, în direcție generală NE-SV, pe o distanță de 140 km, împrumutînd în mod justificat numele acestui județ. Această unitate administrativ-teritorială, cu centrul de gravitate pe cursul mijlociu al Mureșului, pe lîngă rațiunile de ordin geografic, economic, social, politic și cultural impuse de etapa actuală de dezvoltare multilaterală a socialismului din țara noastră, se bucură și de suportul unei tradiții seculare, care exprimă o experiență îndelungată de viață a populației de pe aceste meleaguri, experiență vrednică de luat în considerare și ridicată pe o treaptă superioară în orînduirea socialistă.

Județul Mureș se învecinează cu alte șapte județe. În extremitatea nord-estică, pe o distanță de aproximativ 15 km, o limită care urmează linia de culmi a masivului vulcanic Călimani îl desparte de județul Suceava. În continuare, pe întreaga latură estică, pe o distanță de circa 130 km, se învecinează cu județul Harghita, după o limită care urmează o direcție generală nord-sud, cu o serie de inflexiuni spre vest și est; această limită, pornind dintr-un vîrf al Călimanilor, traversează defileul Mureșului între Toplița și Stînceni, apoi străbate munții vulcanici ai Gurghiului pînă lîngă Sovata, unde, puțin în amunte de oraș, traversează cursul superior al Tîrnavei Mici, angajîndu-se în zona dealurilor subcarpatice interne pe care le

străbate în sens NE-SV aproximativ pe axa mediană a interfluviului major dintre cele două Tîrnave pînă la nord de satul Boiu, de unde își schimbă direcția spre sud-est, trecînd peste Tîrnava Mare și ajungînd pe culmea deluroasă (de circa 800 m alt.) a interfluviului major dintre Tîrnava Mare și Homorodul Mare. De aici începe hotarul cu județul Brașov, hotar situat la extremitatea sud-estică a județului Mureș, pe o distanță de 20 km, trecînd puțin mai la nord de culmea interfluviului sus-menționat.

De la nodul orografic de sub care își au obîrșia râurile Șaes, Hîrtibaci și Coșd începe hotarul cu județul Sibiu, care ocupă, pe o distanță de aproximativ 80 km, aproape întreaga latură sudică a județului Mureș; limita urmează mai întîi culmea interfluviului dintre Tîrnava Mare și Hîrtibaci, apoi, de lîngă satul Criș, se îndreaptă spre nord, traversînd Tîrnava Mare lîngă Daneș, iar dintr-un punct situat la nord de satul Seleuș se îndreaptă spre vest, urmînd linia de cumpănă a apelor dintre cele două Tîrnave, pînă la sud-vest de orașul Tîrnăveni. Mai departe, un hotar cu dispoziție generală SE-NV și cu o lungime de circa 40 km, traversînd succesiv Tîrnava Mică, interfluviul major dintre Tîrnava Mică și Mureș (Podișul jos al Tîrnavelor) și Mureșul, separă, la sud-vest, județul Mureș de județul Alba. Apoi, chiar de lîngă confluența Arieșului cu Mureșul, începe hotarul cu județul Cluj, hotar ce ocupă latura vestică a județului Mureș pe o distanță de aproape 60 km, străbătînd colinele Cîmpiei Transilvaniei la 5—10 km depărtare de Pîriul de Cîmpie (valea Ludușului). În fine, pe întreaga latură nordică, pe o distanță de circa 100 km, județul Mureș se învecinează cu județul Bistrița-Năsăud, după o linie de demarcație care traversează succesiv dealurile din Cimpia Transilvaniei și Subcarpații interni, ajungînd iarăși pe culmile Munților Călimani, la circa 2 000 m altitudine.

Între aceste limite, județul Mureș constituie o unitate teritorial-administrativă bine proporționată, concentrînd pe o suprafață care reprezintă 2,8% din suprafața țării peisaje geografice variate (de munte, de dealuri, de văi largi cu lunci și terase bine dezvoltate etc.) cu multiple condiții naturale (climatice, edafice etc.) prielnice, importante resurse naturale (gaz

metan, roci utile etc.) și umane (circa 600 000 de locuitori = 3% din populația țării), un considerabil potențial industrial (3,6% din producția industrială a țării), forestier (peste 205 000 ha = 3,1% din suprafața fondului forestier al țării) și agricol (aproape 410 000 ha terenuri agricole = 2,8% din suprafața agricolă a țării), o rețea largă de drumuri modernizate, de căi ferate, de linii electrice de înaltă tensiune și de conducte magistrale de gaz metan, care leagă județul Mureș cu alte județe ale țării. Toate acestea alcătuiesc un ansamblu de potențe care se integrează armonios în organismul unitar al Republicii Socialiste România.

În conformitate cu reorganizarea administrativă teritorială din 1968, în structura județului Mureș intră 6 orașe (incluzând 26 de localități componente și 3 sate aparținătoare), 5 comune suburbane (incluzând 20 de sate) și 86 de comune (incluzând 464 de sate); două dintre orașe — Tîrgu Mureș și Sighișoara — au rangul de municipiu, primul fiind și reședință de județ.

RELIEFUL

Etajarea generală a reliefului în trepte de la est la vest constituie caracteristica esențială a acestuia, ca o reflectare directă a originii și genezei deosebite a formelor majore de relief, a neuniformității de alcătuire geologică, a timpului de formare și a caracterului diferențiat al prefacerilor geografice ulterioare.

Relieful colinar și de podiș deluros ocupă jumătate din suprafața județului. Cealaltă jumătate revine, în proporții echilibrate, dealurilor subcarpatice transilvănene și munților vulcanici Călimani — Gurghiu. Din lunca și șesul prunduit al

văii Mureșului de la Luduș, cu o altitudine de circa 300 m, și pînă pe creasta golașă a Călimanilor (2 100 m), profilul topografic al reliefului apare sub forma unei curbe hipsografice ascendente cu relative echilibrări orizontale și salturi altimetrice pe sectoare. Paralel cu aceste gradații altimetrice se schimbă și fizionomia formelor: de la colinele rotunjite ale Cîmpiei Transilvaniei (400—500 m) și suprafețele netede ori ușor vălurite ale Podișului Tîrnavelor (500—650 m) se trece la o alternanță de culmi paralele dominate de măguri ori vîrfuri proeminente (700—900 m) și depresiuni alungite sub formă de ulucuri, apoi la tăpșanele ușor înclinate ($5-10^\circ$) care căptușesc poala platourilor vulcanice. O denivelare de circa 300—500 m marchează frontul structural vulcanic al platourilor și planezelor din latura apuseană a Munților Călimani—Gurghiu.

La 1 000—1 100 m se desfășoară cea mai întinsă și netedă treaptă de relief din zona muntoasă și ea corespunde podișului structural al aglomeratelor vulcanice. Deasupra acestuia se ridică conurile cu cratere ale Masivului Pietrosu Călimanilor, la nord de valea Mureșului, și ale masivelor Fîncelu, Saca și Tătarca, la sud de defileul Toplița—Deda.

Pe această configurație de ansamblu rîurile au lucrat diferențiat, creînd culoare de vale adînci și prăpăstioase în zona montană și cu lunci largi însoțite de terase extinse în aria colinară. Orientate de la est spre vest, culoarele de vale se înscriu în peisajul geomorfologic al județului ca „trăsături de unire” între diferitele trepte ale reliefului. În sens transversal ele apar însă ca discontinuități morfologice și de peisaj, delimitînd astfel subunitățile geografice din zona colinară și de podiș.

Diferențierile de constituție, origine, altitudine, de conținut al formelor și evoluției în timp au impus separarea în cadrul teritoriului a mai multor unități de relief: Munții vulcanici Călimani—Gurghiu, Dealurile subcarpatice transilvănene ale Reghinului și Tîrnavei Mici, Podișul Tîrnavelor și „Cîmpia” colinară a Transilvaniei (fig. 1).

LEGENDA

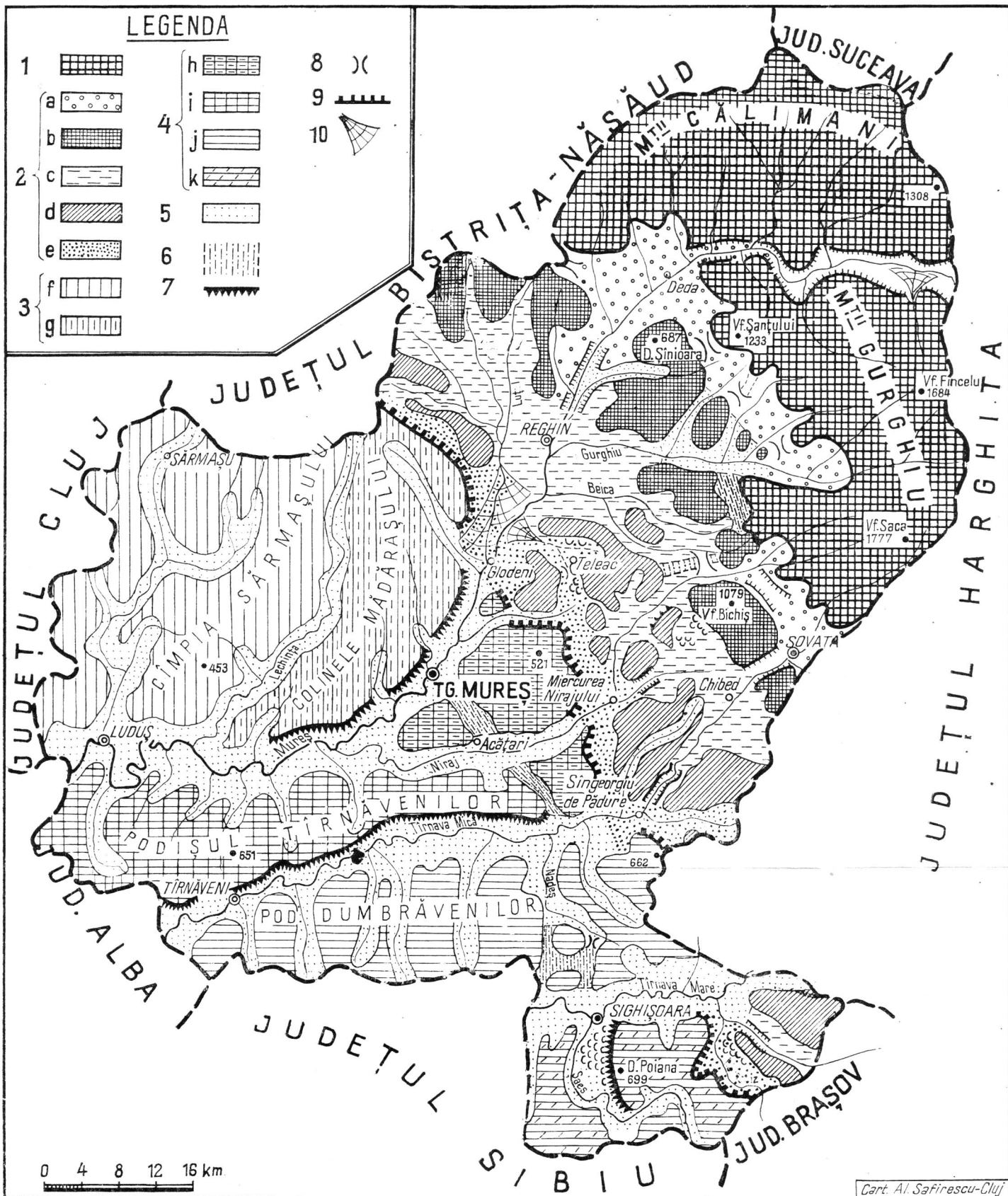
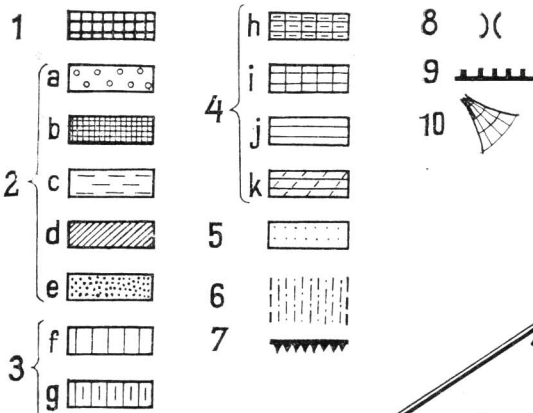

Fig. 1. — Unitățile de relief din județul Mureș (după I. M a c).

1, Munții vulcanici; 2, Subcarpații Reghinului și ai Târnăvei Mici; a, depresiuni subcarpatice; b, dealuri subcarpatice; c, depresiuni intracolinare; d, dealuri subcarpatice externe; e, depresiuni de contact; 3, Cîmpia Transilvaniei; f, Cîmpia Sărmășului; g, Colinele Mădărașului; 4, Podisul Târnăveniilor; h, Podisul Târnăveniilor; i, Podisul Dăbârlu; j, Podisul Vinătoriilor; k, Podisul Vinătoriilor; l, Podisul Dăbârlu; m, Podisul Dăbârlu; n, Podisul Dăbârlu; o, Podisul Dăbârlu; p, Podisul Dăbârlu; q, Podisul Dăbârlu; r, Podisul Dăbârlu; s, Podisul Dăbârlu; t, Podisul Dăbârlu; u, Podisul Dăbârlu; v, Podisul Dăbârlu; w, Podisul Dăbârlu; x, Podisul Dăbârlu; y, Podisul Dăbârlu; z, Podisul Dăbârlu.

navelor; h, Podisul Târnăveniilor; i, Podisul Târnăveniilor; j, Podisul Dăbârlu; k, Podisul Vinătoriilor; l, Podisul Vinătoriilor; m, Podisul Dăbârlu; n, Podisul Dăbârlu; o, Podisul Dăbârlu; p, Podisul Dăbârlu; q, Podisul Dăbârlu; r, Podisul Dăbârlu; s, Podisul Dăbârlu; t, Podisul Dăbârlu; u, Podisul Dăbârlu; v, Podisul Dăbârlu; w, Podisul Dăbârlu; x, Podisul Dăbârlu; y, Podisul Dăbârlu; z, Podisul Dăbârlu.

Cart. Al. Săfîrescu-Cluj

Munții vulcanici Călimani — Gurghiu

Dacă de la Tirgu Mureș, în diminețile proaspete ori în amurgul purpuriu al serilor de vară îți arunci privirea spre răsărit, pe linia orizontului, îți rețin atenția masive muntoase înalte, susținute de versanți abrupti sau platouri întinse, întunecate în verdeața pădurilor de conifere.

Din ansamblul coloristic al hărții geologice a Carpaților Orientali se reliefează pregnant culoarea roșie, simbolizând focul vulcanic, care-și revarsă tonurile din belșug în toate direcțiile.

În procesul prefacerilor ei îndelungate, scoarța terestră a suferit o puternică ruptură la marginea de est a Depresiunii Transilvaniei. Topitura adâncurilor, împinsă cu furie de presiunea gazelor, a țîșnit la suprafață și mult timp (sarmațian-levantin) limbile de foc s-au ridicat deasupra înălțimilor carpatice. Prin scurgerea succesivă a lavelor și prin stratificarea materialelor aruncate în timpul exploziilor (piroclastite) au fost clădite conurile vulcanice ale Munților Călimani și Munților Gurghiu și platourile înconjurătoare.

În timpul ultimelor explozii, materialele consolidate anterior la gura coșurilor au fost aruncate și spulberate în jurul conurilor vulcanice. Azi, în locul lor, apar gropi uriașe (cratere) asemănătoare pîlniilor sau căldărilor. Este foarte probabil ca unele din ele să fi constituit adăpostul unor lacuri limpezi, pînă cînd rîurile au reușit să taie marginile căldărilor, transformîndu-le într-o suită de creste impunătoare, asemănătoare unor ziduri de cetăți ruinate, ce străjuiesc „valurile” împietrite din jur.

Munții Călimani. Asemănător unui dreptunghi, lung de 56 km și lat de circa 30 km, peste care se suprapune o uriașă boltă cu creștetul înălțat la 2 102 m (Pietrosu Călimanilor), Masivul Călimanilor domină toate unitățile de relief înconjurătoare prin povîrnișurile care urcă repede deasupra culmilor din Țara Dornelor, din Munceii Bîrgaielor și din Subcarpații transilvăneni ai Bistriței și Reghinului.

Pe culmea principală a Masivului Pietrosu Călimanilor trece linia care separă județele Suceava, Bistrița-Năsăud și

Mureș. O asemenea divizare arbitrară de ordin administrativ impune o descriere fragmentară a masivului, ceea ce nu favorizează evidențierea trăsăturilor generale, care îi conferă caracterul de individualitate geografică. În limitele județului Mureș este cuprinsă numai o parte din suprafața masivului, delimitată la est de pîrîul Loamaș, la nord de vîrfurile Rătitișu (2 022 m), Pietrosu (2 102 m) și Bistricior (1 990 m). Din cadrul versantului vestic aparține județului Mureș un sector restrîns, situat la sud de culmea care leagă vîrfurile Poiana Bistrii (1 530 m) și Poiana Tomii (1 469 m) pînă la defileul Mureșului.

Masivul vulcanic a luat naștere prin erupții succesive întrerupte de intervale lungi de liniște. În fazele inițiale au fost puse în loc conurile de andezite care corespund vîrfurilor mai înalte, iar în fazele finale au fost clădite platourile de aglomerate vulcanice. Celor două etaje structurale, al încremenirilor de lave și al acumulărilor „vulcanogen-sedimentare” de blocuri și cenușe vulcanică, le corespund deci două trepte morfologice.

Masivul Pietrosu Călimanilor este partea cea mai înaltă, cu trăsături tipic alpine, cu urme de relief glaciar și cu întinse pășuni montane, punctate de izvoare și presărate cu suprafețe mlăștinoase. Din creasta centrală înaltă fac parte vîrfurile Pietrosu (2 102 m), Rătitișu (2 022 m) și Negoiu Unguresc (2081 m). Creasta înaltă a Călimanului se continuă la vest de vîrfurile Pietrosu cu Muntele Gruiu (1 882 m), vîrfurile Ciungelu (1 926 m) și Bistricioru (1 990 m). Ele conturează marginea sudică și vestică a uriașului crater vulcanic (5—10 km diametru), care se desfășoară în direcție nordică. Versantele vestice și sudice ale masivelor enumerate se profilează ca niște uriașe scări marcate din loc în loc de „martori” cu profil mai accentuat. Acești „martori” aparțin coșurilor vulcanice parazitare ieșite pe spinarea conului vulcanic central, azi cu aspect de mături proeminente: Tihu, Drăgușu și Gișa, cu înălțimi cuprinse între 1 600 și 2 000 m.

Podișul vulcanic ocupă partea cea mai joasă, dar și cea mai întinsă a Munților Călimani, desfășurîndu-se pe latura vestică și sudică a masivului la diferite altitudini. Formele de relief dominante sînt platformele structurale, văile largi spre obîrșii sau puternic adîncite la ieșirea spre dealurile subcarpatice, martorii cu aspect de „deal” (Dealul Moldoveanca, Dealul

Cofii, Dealul Alb) sau cu profil mai ascuțit de „bîtce”, fiind alcătuite din blocuri de lavă rezistentă (Bitca Mogoșului, Bitca Tomii, Bitca Frasinului). Văi adînci, dispuse radiar, au fragmentat podișul vulcanic în mai multe compartimente de suprafețe structurale etajate, cu aspect de podișuri muntoase. Configurația acestor suprafețe se desprinde și din numirile lor: Șesul Căpăținei, Șesul Călimanului, Șesul Paltinului și Șesul Porcului.

Se remarcă o creștere a altitudinii podișului dinspre est (defileul Mureșului) spre vest, în direcția culmii vîrfurilor Bistricior—Poiana Tomii. Îmbucătățirea podișului inițial prin eroziunea în adîncime a rîurilor Lomaș, Călimănel, Zebrac, Ilva cu Ilișoara, Răstolița și Bistra cu pîriul Stegii a dus la conturarea podișurilor cu trăsături locale. Dintre acestea se pot menționa: Podișul muntos Ilișoara cuprins între văile Răstoșnei, Lomașului și Voivodeasa, la sudul Călimanilor și în lungul Mureșului (V. Mihăilescu, 1963); Podișul Stejii, la vest de valea Răstoșnei, legîndu-se peste culmea Moldoveanca — Poiana Tomii cu Podișul Poiana Calului din județul Bistrița-Năsăud.

Călimanul poartă amprenta glaciațiunilor cuaternare. Căldări glaciare se întîlnesc pe versantul nordic al Rătițișului și al Negoiului Unguresc la 1 850—1 900 m. Sub vîrfurile Bistricioru apar două căldări mai puțin expresive.

În Masivul Călimani sînt prezente forme de relief carstic pe roci vulcanice. Au răspîndire mare în special grotele care au luat naștere prin spălarea materialelor mai friabile dintre pachetele de lavă. Prin formele de stalactite și stalagmite, draperii metalice, arabescuri, ace și turnuri, grota „Haosului”, grota „Ruinelor” și grota „Palatul de ciocolată” etalează priveliști de o rară frumusețe.

Munții Gurghiului constituie grupul muntos de legătură între Călimani, la nord, și Harghita, la sud. Deși sînt alcătuiți din aceleași roci ca masivele amintite, totuși ei sînt mai scunzi și mai puțin diversificați morfologic. Au un pronunțat caracter de masivitate, iar gradul de acoperire cu vegetație de conifere este mult mai ridicat decît la masivele învecinate. În partea răsăriteană a Munților Gurghiului se înalță o culme compusă

din vîrfuri cu aspect conic, grupate în jurul principalelor căldări vulcanice, fapt ce imprimă masivului o pronunțată asimetrie. Ei apar astfel ca un zid înalt către Depresiunea Giurgeului și cu o pantă domoală — un platou larg — spre Depresiunea Transilvaniei. Dacă în culmea înaltă predomină rocile andezitice provenite direct din topitura lavelor, în schimb, formațiunea vulcanogen-sedimentară de aglomerate (blocuri de andezite, bombe vulcanice, cenușă etc.) compune masa materială a platourilor structurale. Cu toată rezistența rocilor, Munții Gurghiului nu au fost cruțați de eroziunea apelor curgătoare. Văile pornesc radiar pe versanții externi ai conurilor, iar în interiorul căldărilor converg spre fundul jos al acestora, constituindu-se în artere viguroase care taie coroana crestei înconjurătoare și creează defilee scurte (exemplu pîrîul Lăpușna, pîrîul Fîncelu și pîrîul Secușului).

În limitele județului este cuprins numai sectorul nordic al Munților Gurghiu, respectiv masivele Fîncelu și Saca, dar și acestea numai parțial; versanții estici rămîn în afara hotarului administrativ, fixat în general pe creștetul culmii.

Masivul Fîncelu, împreună cu podișul său de piroclastite, ocupă cea mai mare suprafață din Munții Gurghiului. Partea înaltă se caracterizează prin îngemănarea conurilor vulcanice Fîncel (1 684 m) și Bătrîna (1 634 m). Coroana căldării vulcanice a fost străpunsă de pîraiele Lăpușna și Fîncelu și transformată prin acțiunea nivației, dezagregării și eroziunii liniare într-o creastă ascuțită, zimțată. Rîurile radiare au disecat versanții conurilor într-o serie de interfluvii ușor înclinate și etajate (planeze), care se opresc deasupra platoului vulcanic printr-un abrupt de circa 100—150 m.

Platoul vulcanic, desfășurat în special pe latura vestică, se menține la o altitudine relativ constantă de 1 000—1 300 m. Contactul platoului cu Dealurile subcarpatice ale Reghinului este tranșant; o denivelare de circa 400—500 m marchează frontul structural al aglomeratelor vulcanice. Peisajul este dictat de întinderea netedă a suprafeței sale din care răsar sporadic proeminente de roci rezistente (vf. Seleșelu 1 317 m), de alternanța pîlcurilor de păduri cu poienile inundate de iarba vîntului și ferigi, de substratul permeabil în care se pierde cu

uşurinţă apa ploilor, de lipsa aşezărilor omenеşti şi de liniştea naturală a locurilor. Această parte din ţinutul muntos al Gurghiului este cunoscută sub numele de Podişul muntos Seleşlu (V. Mihăilescu, 1963).

Înălţimile Saca (1 777 m) şi Tătarca (1 688 m) străjuiesc o căldare vulcanică cu diametrul de 5 km. Diferenţa de nivel între fundul acesteia şi coroana crestelor atinge 500 m. Piriul Secuşului înaintind cu vigoare dinspre valea Gurghiului a străpuns buza căldării, deschizind astfel craterul vulcanului Saca. Versantul vestic al conului are un profil accentuat către podişul de piroclastite de la Sovata. Acest versant fragmentat de râuri torenţiale apare sub forma unui complex de planeze etajate.

Podişul vulcanic de la poala vestică a Munţilor Gurghiului are un relief uniform, ce se apleacă lin către Depresiunea Transilvaniei. Pe suprafeţele structurale întinse s-au dezvoltat păduri de conifere în amestec cu foioase şi ierburi sărace în substanţe nutritive. Valea Nirajului Mare, prin „golful” larg de la Cîmpu Cetăţii, împarte podişul vulcanic în două sectoare cu întindere inegală.

Locurile de îngemănare a poalelor conurilor vulcanice sînt marcate de lăsări transversale cu pasuri de culme urmate de drumuri de legătură între Depresiunea Transilvaniei şi depresiunile de pe cursul superior al Oltului. Prin pasul Bucin (1 247 m) dintre Saca şi Şoimuş trece bătătoritul „drum al sării”, legînd Praidul cu Gheorghenii, iar prin pasul Lăpuşna (1 300 m), dintre Masivul Fîncelu şi Masivul Saca, se asigură legătura între ţinutul Reghinului şi cel al Giurgeului.

Dealurile subcarpatice transilvănene

La est de depresiunile Dumbrăvioara, Căluşari, Miercurea Nirajului, Singeorgiu de Pădure şi Şoimuş se desfăşoară un relief de depresiuni şi dealuri cu înălţimi mult mai mari (600—1 000 m) decît ale Podişului Tîrnavelor, redus ca lăţime (8—30 km), dar alungit după direcţia Carpaţilor Orientali, cu denivelări accentuate (300—400 m) între luncile zvîntate şi creştetul

măgurilor netezite—dealul Burg (746 m), dealul Sînioară (756 m), dealul Bichiş (1 079 m) şi dealul Şiclod (1 025 m) — sculptat pe roci moi sau tari, uşor cutate sau în monoclinuri largi; cu văi deschise fără terase ori cu terase etajate; cu o gamă variată de forme rezultate din spălările terenurilor ori din alunecarea materialelor pe coastele înclinate. Aceştia sînt Subcarpaţii transilvăneni dintre Mureş şi Tîrnava Mare.

Specificul lor regional oferă posibilitatea separării a două subunităţi: Subcarpaţii Reghinului şi Subcarpaţii Tîrnavei Mici.

Subcarpaţii Reghinului ţin din valea Nirajului şi pînă în Culmea Păltinişului (691 m) din nordul văii Mureşului. Eise ataşează Munţilor Gurghiu—Călimani prin intermediul unei fişi piemontane, Piemontul Gurghiului, respectiv Piemontul Călimanilor.

Frontul aglomeratelor vulcanice ale Podişului muntos Seleşelu aici este retras mult spre est, lăsînd loc desfăşurării unităţilor longitudinale subcarpatice în ordine normală:

Depresiunea subcarpatică Deda—Porceşti, cunoscută şi sub numele de Depresiunea Văleni (V. T u f e s c u, 1966) sau Ruşii Munţi (I. M a c, 1970), este închisă pe latura vestică de culmea Păltiniş—Sînioară. Ea a luat naştere prin eroziunea apelor curgătoare (pîraiele Bistra, Aluniş, Idicelu) la contactul dintre subcarpaţi şi munţii vulcanici. Prin convergenţele hidrografice de la Vălenii de Mureş şi Brîncovenişti se subliniază „funcţia” depresionară a acestui teritoriu, dar şi nuanţarea sa pe două compartimente: bazinetul Bistra şi culoarul Brîncovenişti.

În ansamblu, se poate vorbi mai adecvat de un culoar larg de vale, în care lunca Mureşului se impune ca forma de relief cea mai dezvoltată (2—3 km lăţime), iar terasele etajate pe patru trepte (8—10 m, 30—40 m, 60—65 m, 100—110 m) completează această imagine. Nota originală a depresiunii rezidă în originea sa sculpturală rezultată prin eroziunea apelor curgătoare care au creat un relief de interfluvii convergente, dominate de suprafeţe netede şi mărginite de versanţi abrupti (coaste sau cueste), pe de o parte, şi de versanţi lini (monoclinuri),

pe de altă parte, și un relief de lunci largi adesea însoțite de terase bine conservate. Amplitudinea reliefului nu este mare (200—300 m), iar fragmentarea teritoriului se menține în jur de 0,50 m/km.

Culmea Păltiniș—Sînioara, fiind suprapusă unei cute anticlinale alcătuită din conglomerate de Jabenifa — roci rezistente la eroziune —, s-a păstrat proeminent în relief (600—750 m) față de ariile depresionare înconjurătoare. Acest fapt se explică totodată și prin înălțările continuu din timpul cuaternarului. Ca urmare, Mureșul a fost obligat să-și concentreze energia pentru o acțiune sporită pe verticală capabilă să echilibreze elevația structurii Brîncovenești. Astfel a luat naștere „strîmtura” de la Brîncovenești care opturează aria depresionară subcarpatică.

Depresiunea Reghinului corespunde în cea mai mare parte ariei de adunare a apelor de la Reghin, care poate fi pusă atît pe seama existenței unei cute sinclinale, cît și pe lăsările subsidente care s-au manifestat continuu din pliocen pînă în cuaternar.

Privită la nivelul interfluviilor, Depresiunea Reghinului apare ca un culoar longitudinal orientat NNV—SSE, alungit la nord pe valea Dipșei, iar la sud pe valea Gurghiului. Structura reliefului constă dintr-o „suită” de interfluvii nivelate la circa 550—600 m, versanți sub formă de coaste abrupte cu fața spre sud și versanți înclinați conform lăsării stratelor neogene, la care se adaugă complexul șesurilor aluviale și al teraselor fluviatile etajate pe 5—6 nivele. De asemenea sînt numeroase curmăturile și înșeuările de cumpănă (înșeuarea de la Eremitu, înșeuarea de la Teaca și înșeuarea de la Chiheru) prin care depresiunea comunică cu alte unități de relief similare din Subcarpații Bistriței și Subcarpații Tîrnavei Mici.

Bazinele depresionare Chiheru, Urișiu, Comori, sculptate la contactul subcarpaților cu masivul vulcanic Tompa (960 m), aparțin Depresiunii Reghinului, marcînd, în marginea de est a acesteia, o discontinuitate geomorfologică.

„Plafonul” depresiunii poate fi reconstituit din vîrfurile mai înalte rînduite în lungul interfluviilor la circa 600—650 m. Aceste vîrfuri reprezintă martori reziduali din suprafața primară de acumulare.

Dealurile Teleacului, prelungite la nord de Mureş în Dealurile Tonciului (561 m), corespund unei bombări anticlinale, transformată ulterior, prin eroziunea apelor curgătoare, într-un complex de interfluvii divergente şi etajate, a căror altitudine descreşte dinspre centru (dealul Lapoş, 628 m) spre culoarele de vale adiacente (400 m). Relieful este intens fragmentat de ape care se lărgesc spre obârşii în chip de amfiteatre, azi ocupate de aşezări omeneşti.

Depresiunile de la contactul cu Podişul Transilvaniei încep prin aria mai largă de la Dumbrăvioara axată pe Mureş, continuă cu bazinele de eroziune Pădureni, Căluşari, Mitreşti şi sfîrşesc la Miercurea Nirajului, unde râul Niraj, prin degajarea unei structuri în dom, a creat o butonieră.

Subcarpaţii Tîrnavei Mici încep în valea Nirajului şi continuă sub aceeaşi fizionomie pînă în valea Nico Alb, afluent al Tîrnavei Mari. În limitele judeţului Mureş rămîne numai o mică porţiune din suprafaţa acestei subunităţi de relief.

Datorită înaintării mult spre vest a aglomeratelor vulcanice (în virful Bichiş) şi a structurilor în dom — specifice podişului — în direcţie estică fişa subcarpatică este redusă, iar caracterele tipului de relief subcarpatic degradate. Se constată totuşi prezenţa aceluiaşi unităţi de relief ca în Subcarpaţii Reghinului, dar evidenţierea lor este mult atenuată.

Depresiunea Sovatei aparţine judeţului numai prin sectorul nord-vestic. Are forma unui uluc submontan alungit în direcţia defileului de la Săcădate, prin care depresiunea se leagă cu Subcarpaţii Reghinului. Depresiunea Sovatei a luat naştere prin adîncirea epigenetică a Tîrnavei Mici şi afluenţilor săi într-o cută anticlinală cu sare diapiră. Alături de treapta reliefului fluviatil (luncă şi 5 nivele de terasă) se distinge o treaptă morfologică mai înaltă (600—700 m), extinsă pe ambele laturi ale depresiunii. Acesta este nivelul de eroziune de vîrstă pliocenă, care a luat naştere prin retragerea versanţilor vechi sub acţiunea eroziunii liniare şi areale. Spre vest se înalţă Măgura Bichiş (1 079 m) — un sinclinal suspendat — cu creştetul presărat cu aglomerate vulcanice aşternute în concavitatea cutoi subcarpatice negative. Către vest, Măgura Bichişului

etalează un front structural abrupt, secționat de polițe păstrate pe conglomeratele ponțiene dure și afectat de prăbușiri și alunecări de teren.

Ulucul depresionar intracolar Dămieni—Măgherani—Chibed—Solocma a luat naștere prin eroziune selectivă la contactul dintre aglomeratele vulcanice din măgurile Bichiș și Șiclod cu formațiunile sedimentare nisipoase-argiloase din colinele subcarpatice. Micile bazine de eroziune, cu văi adânci izoclinale și versanți asimetrice degradați prin alunecări de teren, constituie locuri de adăpost pentru numeroase așezări umane.

În direcție vestică, relieful se înalță ușor (550—700 m), marcînd boltirea anticlinală Trei Sate. Aici predomină o asociere de platouri structurale (Platoul Curmăturii), suprafețe interfluviale jalonate de vîrfuri mai înalte cu aspect piramidal sau conic boturi de deal în formă triunghiulară ori trapezoidală, coaste înclinate și versanți prelungi și în trepte, peste care se suprapun ogașe și ravene viguroase, alunecări masive de teren (Măgherani, Bezid, Crișeni, Solocma) și curgeri superficiale de soluri. Tîrnava Mică și afluenții săi Ghegheș și Cușmed disecă teritoriul în mai multe culmi de întinderi inegale și cu orientări variate: Culmea Neaua, între Ghegheș și Nirajul Mic, culmea Sîngeorgiului de Pădure, între Ghegheș și Tîrnava Mică, Dealurile Bezidului, la sud de Tîrnava Mică.

Depresiunea Sîngeorgiului de Pădure, alungită spre nord prin culoarul Neaua—Rigmani, marchează hotarul dintre Subcarpații Tîrnavei Mici și Podișul Tîrnavelor. Aici, relieful se impune prin lunca largă a văilor, prin terasele fluviatile extinse în special pe versantul stîng și prin versanții abrupti tăiați de ravene și torenți.

Podișul Tîrnavelor

Din această unitate de relief, în județul Mureș se încadrează — integral sau parțial — următoarele subunități:

Podișul Tirgu Mureșului începe printr-un versant abrupt care domină spre est depresiunile și culoarele de legătură Călu-

șari, Hodoșa—Miercurea Nirajului și se termină prin pante domoale în unghiul de confluență a Nirajului cu Mureșul. Caracterul de interfluviu major, unitar, interpus între valea Mureșului și a Nirajului, s-a modificat prin acțiunea afluenților care au fragmentat teritoriul și l-au transformat într-o asociere de dealuri în general asimetrice, nu prea înalte (500 m) și cu o energie de relief redusă (200 m).

Predomină formele de relief structurale, ca poduri, brîie, martori structurali și creste care flanchează văile axate pe structurile în dom (Corunca), la care se asociază forme de denudare areală — alunecări de teren (Corunca, Livezeni) și liniară — torenți și ravene.

Trăsăturile amintite, plus gradul mai mare de acoperire cu păduri decît „Cîmpia” de la nord de Mureș conferă teritoriului cuprins între Mureș și Niraj caracterul de unitate geografică strîns legată de Podișul Tîrnavelor.

Interfluviul Mureș — Tîrnava Mică se înfățișează ca o culme prelungă, ușor vâlurită, cu altitudini ce oscilează între 450 și 600 m.

Asimetria pronunțată și fragmentarea accentuată dau nota specifică a acestui teritoriu. Curmăturile adînci sau șele largi, care înlesnesc circulația peste culme, desfac interfluviul în mai multe părți.

Culmea Neaua se desfășoară între depresiunea de contact Sîngeorgiu de Pădure—culoarul Neaua—Rigmani, înșeuarea și drumul de legătură Bălăușeri—Acățari. Printr-o eroziune fluvială continuă suprafața primordială a podișului a fost redusă la o culme îngustă, din care se desprind interfluvii secundare etajate. Prin apropierea obîrșiiilor largi ale văilor conjugate culmea a fost redusă la o serie de martori de eroziune cu aspecte geometrice diferite.

Podișul Tîrnăvenilor ține din dreptul șei și drumului de legătură Bălăușeri—Acățari și pînă la culoarul de eroziune al văii Bogății (V. Mihăilescu, 1966). Această culme îngustă (5—10 km) se ridică brusc deasupra văii Tîrnavei Mici, etalînd un front de cuestă de circa 200 m. Spre nord, culmea podișului se desface într-o serie de trepte largi, care cad domol

către valea Mureșului, încît, la un moment dat, fac corp comun cu terasele acestuia. Creasta înaltă este marcată din loc în loc de vîrfuri ascuțite (picuiuri) menținute de nisipurile cimentate ori de tufurile vulcanice. Înălțimile se mențin în jur de 500 m și numai în jurul structurilor în dom, unde formațiunile mai rezistente s-au opus eroziunii îndelungate, se întîlnesc vîrfuri și poduri structurale ce ating 600—650 m. Datorită lăsării spre nord a Podișului Tîrnăvenilor, majoritatea rîurilor care îl drenează se scurg în valea Mureșului prin văi largi și adînci, cu un aspect izbitor de maturitate avansată — rezultat nu atît al unei evoluții morfologice îndelungate, cît mai degrabă o manifestare a substratului alcătuit din depozite stratificate permeabile (conglomerate, nisipuri) în alternanță cu roci moi, impermeabile (marne, argile). Văile ce se scurg spre sud sînt scurte, cu un pronunțat caracter torențial.

În limitele județului Mureș sînt de asemenea incluse: o parte restrînsă a interfluviului Tîrnava Mare — Tîrnava Mică și o suprafață redusă din Podișul Hîrtibaciului, spații geografice cunoscute în literatura de specialitate sub diverse numiri.

Dealurile Nadeșului, cunoscute și prin numele de Podișul Jacodului (V. Mihăilescu, 1966), fiind suprapuse structurilor periferice de la Nadeș, Filitelnic și Șoimuș și grefate pe formațiuni permeabile mai rezistente (nisipuri ușor legate, conglomerate) ce au facilitat eroziunea rîurilor pe verticală, au înălțime mai mare decît unitățile de relief adiacente (600—700m), o energie de relief ridicată (300 m) și un conținut geomorfologic specific datorat eroziunii selective. Relieful de coaste suprapus pe capetele stratelor se asociază cu cel al interfluviilor înguste, sinuoase și de înălțimi inegale, jalonate de vîrfuri ascuțite sau piramidale. Vîrfurile mai mari sînt despărțite de curmături înguste localizate la obîrșia văilor largi de deraziune¹.

Acest peisaj se întîlnește în special în spațiul cuprins între valea Loțului, în est, și valea Nadeșului, în vest.

¹ Văile de deraziune iau naștere prin deplasarea în masă a materialelor solide pe versanți, o deplasare prin alunecări superficiale, în urma cărui fenomen rămîne o formă negativă de relief cu aspect de albie sau amfiteatru.

Înălțimea mare, fragmentarea intensă, gama largă a formelor de relief, gradul ridicat de acoperire cu păduri și uminizarea mai puțin accentuată a teritoriului conferă acestui sector din interfluviul Tîrnava Mare — Tîrnava Mică o notă de personalitate geografică, care-l deosebește atât de dealurile subcarpatice din est, cît și de Podișul Dumbrăvenilor din vest.

Podișul Dumbrăvenilor este situat în sectorul de podiș cuprins între valea Nadeșului și valea Băltii și se caracterizează printr-un relief domol, cu înălțimi mai mari (600—650) localizate în apropierea văii Tîrnavei Mari și care, spre Tîrnava Mică, se înfățișează ca o succesiune de interfluvii ușor înclinate și destul de netede. Văile largi, dar și adînci, ce despart aceste interfluvii au lunci puternic colmatate, local mlăștinoase, iar versanții sînt degradați de torenți și alunecări de teren.

Caracterul cel mai expresiv de podiș este impus de prezența sinclinalului Dumbrăveni — o cută foarte largă în care înclinarea stratelor se menține între 3 și 5° și în cuprinsul căreia au fost foarte bine conservate depozitele argilo-nisipoase pliocene. Netezimea reliefului se explică totodată și printr-o prelucrare ciclică înaintată, care a dus, în ultimă instanță, la perfectarea suprafeței de netezire, „Platforma Agîrbiciului” (450—500 m) (M. D a v i d, 1945).

Podișul Vinătorilor este cuprins între culoarul depresionar Saschiz—Bunești și valea Șaeșului — izvoarele Hîrtibaciului, unde predomină un relief de platou aproape orizontal cu ușoare denivelări pe trei trepte. Acest relief se apleacă către valea Tîrnavei Mari pînă în domeniul teraselor fluviale dezvoltate pînă la 110 m altitudine relativă. Pîraiele Dracului, Albeștilor, Hotarului și Vinătorilor au disecat platoul structural prin văi adînci, înguste și cu versanți puternic înclinați. Înălțimile cele mai mari se întîlnesc pe latura sudică (650—700 m) și scad ușor către nord, unde ating abia 400 m. Regiunea este acoperită cu păduri de foioase și numai suprafețe foarte restrînse sînt folosite agricol. Așezările omenesti sînt localizate doar la periferia platoului structural, iar drumurile care-l străbat sînt rare și neînsemnate. Toate aceste trăsături impun o fizio-

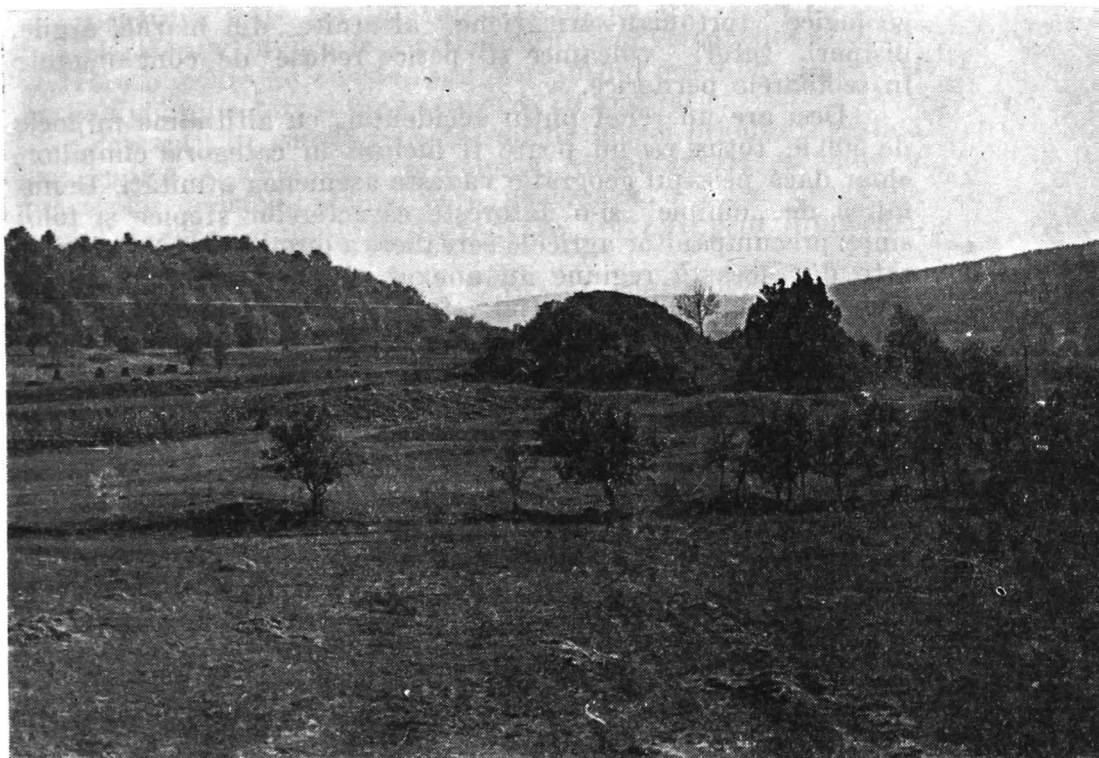

Fig. 2. — Alunecări de teren de tip movile („glime”) la sud-est de orașul Sighișoara (foto I. Șoneriu).

nomie și o funcție geografică deosebită pentru Podișul Vânătorilor, ceea ce îl distinge sub raportul peisajului din contextul larg al Podișului Hîrtibaciului (fig. 2).

Cîmpia Transilvaniei

Ca unitate fizico-geografică cu trăsături distincte, Cîmpia Transilvaniei cuprinde un teritoriu mult mai mare decît aria înscrisă în limitele județului Mureș. Ea formează regiunea centrală a Depresiunii Transilvaniei, suprapusă, în cea mai mare parte, ariei structurale a domurilor gazeifere și formațiunilor

geologice tortonian-sarmaţiene alcătuite din marne, argile, nisipuri, tufuri vulcanice şi petice reduse de conglomerate în sectoarele periferice.

Deşi are un relief puţin accidentat, cu altitudine mijlocie de 500 m, totuşi ea nu poate fi inclusă în categoria cîmpiilor, chiar dacă peisajul geografic vădeşte asemenea afinităţi. Denumirea de „cîmpie” şi-o datoreşte caracterelor stepice şi folosinţei precumpănitor agricole-cerealiere a terenurilor. Numeroase sate din această regiune au anexat numirii lor atributul de cîmpie, subliniindu-se astfel „felul ocupaţiei locuitorilor şi caracterul economic al aşezărilor” (V. Tufescu, 1966): Sînpetru de Cîmpie, Ceuaşu de Cîmpie, Zau de Cîmpie etc.

Cele mai pronunţate caractere de „cîmpie” le vădeşte porţiunea central-sudică — *Cîmpia Sărmaşului* —, care se întinde la sud de cumpăna apelor Mureş—Someş pînă în valea Mureşului, Valea Largă şi Coasta Grindului, în vest, iar în est ţine pînă la valea Lechinţei (Comlodului).

Pe lîngă Cîmpia Sărmaşului, din judeţul Mureş fac parte şi zonele mai înalte ce o învecinează : fişia colinară interfluvială dintre valea Lechinţei (Comlodului) şi Mureşului; o porţiune restrînsă din interfluviul ce desparte Pîrîul de Cîmpie (sau pîrîul Luduşului) de valea Arieşului.

Privită în general, Cîmpia Transilvaniei încorporată judeţului Mureş apare ca o regiune geografică cu trăsături originale, ce-i conferă o notă de distincţie faţă de cîmpia dezvoltată în bazinul Someşului (judeţul Cluj). În această parte sudică, energia de relief oscilează între 150 şi 160 m, altitudinea mijlocie se menţine în jur de 400—450 m, iar fragmentarea reliefului atinge valori destul de mari: 0,45—0,52 km/km².

Relieful se înfăţişează ca un ansamblu de coline rînduite în interfluvii prelungi şi foarte ramificate. La partea superioară ele sînt netede şi numai sporadic se înalţă vîrfuri uşor ascuţite care indică porţiunile de teren cu roci dure (tufuri, gresii sarmaţiene) ivite la zi pe capetele stratelor.

Sub plafonul general al interfluviilor majore se dezvoltă, pe bazine hidrografice, cel de-al doilea nivel morfologic sub formă de interfluvii secundare sau coline mai scunde, ordonate conform cu direcţiile de refragmentare hidrografică a teritoriului.

Legătura între fundul văilor largi, cu frecvente stagnări în albie, și interfluvii se face prin intermediul versanților abrupti, adevărate șiruri de cueste, sau versanților prelungi încărcăți cu deluvii, umectați și bine acoperiți cu vegetație.

Versanții în cuestă (coastă) au de obicei orientare vestică sau sudică și constituie principalul domeniu de acțiune a proceselor morfodinamice, care generează o rețea deasă de ogașe, ravene, torenți și degradează terenul prin alunecări, curgeri noroioase etc.

Se întâlnesc cazuri când abruptul cuestelor se dezvoltă concentric sau semicircular față de râuri, fapt ce indică o evoluție avansată pînă la degradarea structurilor în dom și crearea inversiunilor de relief.

În contrast cu suprafețele versanților, foarte active morfodinamic, apare treapta joasă a văilor. Panta longitudinală a talvegurilor fiind redusă (sub 5⁰/₀₀) se produce o aluvionare intensă a luncilor, fenomen realizat nu atît prin aportul râurilor principale, ci pe seama materialelor aduse de torenții laterali. Aportul mare lateral de materiale fluviatile a dus la ridicarea patului râurilor, la stimularea procesului de băltire în albie și, în consecință, la apariția unor lunci largi, puternic colmatate. În timpul cuaternarului, aportul de pe versanți a fost așa de mare încît energia râurilor nu a fost suficientă pentru evacuarea materialelor în aceeași măsură. Așa se explică aspectul de „văi suspendate” pe care-l au râurile din cîmpie, față de arterele hidrografice colectoare — Someș și Mureș —, cît și lipsa teraselor fluviatile.

Cu toată aparenta monotonie a Cîmpiei Transilvaniei, în funcție de constituția litologică, de stadiul de evoluție a versanților și de intensitatea proceselor, aceasta se diferențiază în cîteva subunități, din care în cadrul județului Mureș se întînesc două : Cîmpia Sărmașului și Dealurile Mădărașului.

Cîmpia Sărmașului, suprapusă bazinului hidrografic al Pirîului de Cîmpie, are cele mai pregnante trăsături de cîmpie. Altitudinea redusă a reliefului (350—450 m), energia mică (160 m), prezența celor mai întinse suprafețe interfluviale, aplecate ușor spre sud, și a văilor exagerat de largi caracteri-

zează fizionomia morfologică a acestui teritoriu. Formațiunile sarmațiene de marne și nisipuri așezate în alternanță, precum și lipsa unui covor vegetal forestier înlesnesc acțiunea proceselor morfodinamice pe pante. Alunecările de teren vechi și noi, revinația intensă duc la degradarea unor întinse suprafețe de teren.

Dealurile Mădărașului, cunoscute și sub numele de Dealurile Fărăgăului, se ridică în spațiul interfluvial dintre valea Lechinței (Comlodului) și valea Mureșului. În nord ele sfârșesc într-o înșeuare joasă și largă prin care se asigură legătura dintre culoarul Teaca și valea Lechinței (Comlodului). Fiind alcătuite de depozite neogene mai rezistente (gresii, marne compacte și intercalații de tufuri), cutate ceva mai strâns (structurile Păingenii, Bozed, Mădăraș) și protejate mai mult de păduri, aceste dealuri păstrează o altitudine de aproximativ 500 m (maximum 570 m). Spre valea Mureșului ele se termină cu versanți sub formă de cueste al căror front atinge 150 m. Dealurile Mădărașului, atât prin structură și morfologie, cât și prin peisaj reprezintă o unitate de trecere de la Cîmpia Transilvaniei către Subcarpații transilvăneni ai Reghinului.

Relieful văilor se impune atât prin geneza și originalitatea sa, cât și prin rolul îndeplinit în peisajul geografic.

Valea Mureșului nu este numai culoar de eroziune, ci și o arie geografică cu un pronunțat aer de familie dictat de nuanța climatică cu contraste termice mari între iarnă (-32°C maximă absolută, Tîrgu Mureș) și vară (39°C , Tîrgu Mureș) și cu un grad de umezire mai accentuat decît podișul înconjurător, de predominarea solurilor aluviale prinse în culturi agricole (cereale, legume etc.) și de concentrarea așezărilor umane.

Lunca actuală are lățimi cuprinse între 1 și 4 km, iar suprafața ei este presărată cu depresiuni mlăștinoase, meandre părăsite, grinduri și popine. La creșteri mari de nivel o bună parte a șesului aluvial este inundat.

Deasupra luncii se succed șase nivele de terasă mai bine evidențiate în culoarul Deda—Brîncovenеști, apoi la Tîrgu Mureș și în avale pînă la Luduș. Nivelul cel mai jos atinge

Fig. 3. — Valea mijlocie a Nirajului, în avale de satul Miercurea Nirajului. În primul plan, lunca arabilă cultivată cu cereale; în planul al doilea versanții văii parțial împăduriți (foto. I. Șoneriu).

8—10 m, cel mai înalt 110—112 m, iar cel mai bine dezvoltat se situează la 25—35 m deasupra talvegului actual.

Pe cuprinsul județului Mureș, valea prezintă sectoare cu profile asimetrice, dar și îngustări sub formă de defilee puțin expresive (îngustarea de la Brîncovenești, îngustarea de la Dumbrăvioara și îngustarea de la Luduș) impuse de tăierea structurilor neogene.

În secțiunea actuală de curgere, riul și-a croit meandre divagante și numai în apropiere de Luduș acestea au caracterul de meandre adâncite.

Valea Nirajului are un profil longitudinal și transversal evoluat. Lunca largă, începînd de la Eremitu și pînă la confluență, este dominată de șapte nivele de terasă. Acestea sînt mai bine dezvoltate în Depresiunea Miercurea Nirajului și în jurul localităților Acățari—Gălești. Sînt terase aluviale, cu poduri extinse, acoperite de culturi și așezări omenești (fig. 3).

Valea Nirajului se lărgeste în secțiunea superioară, atestînd prezența sa pe actualul traseu încă din pliocen.

Valea Tîrnavei Mici urmează un traseu consecvent în zona Munților Gurghiu și apoi unul transversal în aria subcarpatică și de podiș. Intrarea în podiș este marcată de piața de adunare a apelor de la Singeorgiu de Pădure. Pînă aici valea are porțiuni de îngustări (defileul de la Sărățeni, strîmtura Trei Sate) și largiri depresionare (Praid—Sovata, Chibed). Terasese sînt în număr de 7, păstrate mai mult ca petice și localizate mai ales pe malul stîng, subliniind asimetria văii.

Lunca este largă, cu porțiuni mlăștinoase, supusă în mare parte la inundații.

Valea Tîrnavei Mari aparține județului Mureș numai prin sectorul cuprins între confluența cu pîriul Mureni și confluența cu pîriul Laslea (la localitatea Laslea). Este o vale largă, cu aspect depresionar, asimetrică, terasele în număr de șapte rînduindu-se pe versantul stîng. Versantul drept este abrupt în formă de cuestă. În apropiere de Sighișoara valea se îngustează mult și se adîncește în formațiunile de gresii ale sinclinalului Sighișoara. Aici terasele s-au dezvoltat mai mult pe partea stîngă, fiind ocupate de construcțiile orașului Sighișoara.

Excepție face nivelul de 110 m frumos conturat în Dealul Gării. După ieșirea din strînsura de la Sighișoara, în dreptul Daneșului, valea se lărgeste iarăși sub aceeași formă a profilului morfologic: terasele dezvoltate pe stînga rîului sub Hula Daneșului, iar cuesta atașată Dealurilor Nadeșului din dreapta rîului.

RESURSELE SUBSOLULUI

Varietatea formelor de relief și a condițiilor geologice — tectonice, stratigrafice și petrografice — au determinat și o diversitate mare de bogății ale subsolului.

Cea mai importantă resursă a subsolului acestui județ o constituie zăcămintele de *gaz metan*, descoperite întâmplător la Sărmășel, în 1907, în urma unui foraj de explorare a unor presupuse săruri de potasiu. În urma acestei descoperiri au fost întreprinse lucrări geologice de prospectare și explorare a zăcămintelor de gaz și s-a trecut, începînd din 1913, la exploatarea lor. După 1944, lucrările geologice au cunoscut o amploare deosebită, ducînd la descoperirea de noi structuri productive și la punerea lor în exploatare.

Zăcămintele de gaz metan din județul Mureș sînt cantonate în depozite sedimentare neogene (tortoniene, bugloviene, sarmațiene și meoțiene), care alcătuiesc așa-numita „formațiune cu gaze”, constituită litologic dintr-o alternanță de nisipuri și marne, în strate subțiri sau în pachete de grosimi variabile. Alternanța de nisipuri și marne a favorizat localizarea zăcămintelor de gaz metan, din diferite structuri, într-o serie de orizonturi. Datorită deselor intercalații de marne compacte, care separă orizonturile gazeifere, numai o parte din seria gazeiferă a putut fi degradată și pierdută pentru exploatare în structurile expuse eroziunii. Numărul și grosimea orizonturilor gazeifere variază de la o structură la alta în funcție de faciesul litologic sub care se prezintă formațiunea cu gaze și de gradul său de eroziune.

Sub raport tectonic, zăcămintele de gaz metan sînt localizate în domuri și brahianticlinale. Pe flancurile unor domuri (Deleni—Hărănglab, Zau—Șăulia ș.a.) se întîlnesc și capcane

stratigrafice, formate prin efilarea sau marnizarea unor nisipuri din zona sinclinală adiacentă. Domurile şi brahianticlinalele gazeifere au amplitudini diferite şi sînt înconjurate de zone sinclinale largi, de adîncime variabilă, de la zeci la sute de metri. Gazele ocupă cupolele boltirilor şi sînt în contact direct, pe flancuri, cu apele sărate de zăcămint.

Gazele sînt compuse, în general, în proporţie de circa 99% din metan (proporţia metanului variază, de regulă, între 95 şi 99,7%); alături de metan, în proporţii neînsemnate, se găsesc şi alte hidrocarburi (etan, propan, butan).

Pînă în prezent, pe cuprinsul judeţului sînt cunoscute circa 30 de cîmpuri (domuri) gazeifere, care, în funcţie de raporturile tectonice dintre ele (altitudinea lor şi adîncimea foarte variabilă a zonelor sinclinale care le separă), aparţin la două din cele trei zone de domuri din Depresiunea Transilvaniei, şi anume la zonele centrală şi nordică (nu şi la cea sudică). În zona centrală se încadrează domurile de joasă altitudine (între —600 şi —2 000 m), acoperite, de regulă, cu o cuvertură pliocenă şi orientate aproximativ est—vest; aşa sînt domurile Deleni, Bogata de Mureş, Laslău, Filitelnic, Nadeş, Corunca, Ernei, Dumbrăvioara, Păingeni, Singeorgiu de Pădure, Ghineşti, Miercurea Nirajului, Teleac ş.a. În zona nordică, situată la nord de Mureş, se încadrează domuri de altitudine mai mare (pînă la —100 m), fără cuvertură pliocenă şi parţial erodate; orientate în general NV—SE, ele sînt eşalonate de-a lungul unor anticlinale majore sau în releu, separate prin zone sinclinale de adîncimi şi forme diferite; aşa sînt domurile Luduş, Singer, Iclânzul, Zau de Cîmpie, Şăulia, Dobra, Grebeniş, Săuşa, Ulieş, Şincai, Mădăraş, Sărmăşel, Crăieşti, Bozed ş.a.

Majoritatea domurilor gazeifere din judeţul Mureş se află în exploatare, un număr mai mic aflîndu-se încă în faza de conservare, urmînd a fi puse în exploatare într-un viitor apropiat.

Pe viitor, există posibilităţi de descoperire de noi structuri gazeifere şi în zone noi, încă puţin cercetate (de exemplu în zona premontană, de la est de linia Sovata—Brîncoveni, acoperită în cea mai mare parte de depozite pliocene şi de aglomerate andezitice etc.).

Între resursele subsolului, după gazul metan, ca importanță, sînt *rocile utile* de diferite categorii (vulcanice, sedimentare detritice etc.), prezente în rezerve considerabile, practic ineputabile. Zona eruptivă montană este dominată de andezit (cariere industriale în defileul Mureșului la Stînceni și lângă Sovata la Ilieși) și de piroclastite (aglomerate etc.) andezitice. În zona deluroasă din Subcarpații interni, Podișul Tîrnavelor și Cîmpia Transilvaniei predomină depozitele sedimentare de nisipuri, marne și argile. Depozitele imense de nisipuri, de vîrstă neogenă (miocenă și pliocenă), de regulă sînt semiconsolidate în strate de diferite grosimi; ele pot fi utilizate în prepararea unor materiale de construcție (mortare la zidărie, strate filtrante la drumuri etc.), iar unele varietăți cuarțoase la fabricarea sticlei (de exemplu depozitul de nisip cuarțos de lângă Sovata ar putea aproviziona o fabrică de sticlă cu o producție anuală de circa 20 milioane butelii). Orizonturile de nisipuri conțin uneori intercalații de gresii, care, mai ales cînd se prezintă sub formă concreționară (sferoidală, discoidală etc.), sînt bine cimentate, constituind o excelentă piatră de construcție de lungă durabilitate (după cum o dovedesc numeroasele edificii de origine medievală — cetăți, biserici etc. — frecvente mai ales în partea sud-estică a județului, în împrejurimile Sighișoarei) (fig. 4). Marnele, existente de asemenea în rezerve imense, pînă în prezent n-au primit nici o utilizare, deși unele varietăți s-ar putea preta la fabricarea cimentului. Argilele — inclusiv luturile de coastă și de terasă —, la fel foarte răspîndite, au o utilizare ceva mai largă la fabricarea materialelor de construcție ceramice (cărămizi, țigle etc.), atît în unități ale industriei de stat republicane și locale, cît și în cărămidăriile rurale, foarte frecvente în cuprinsul județului.

O răspîndire mai limitată, dar totuși în rezerve considerabile, o au depozitele detritice mobile de bolovăniș, pietriș și balast din terasele principalelor riuri — Mureș, Niraj, Tîrnave — extrase în numeroase puncte și folosite ca materiale de construcție brute sau prelucrate industrial (prefabricate de beton).

Deși, comparativ cu gazul metan și rocile utile, de o importanță mult mai mică, *apele minerale sărate* reprezintă o resursă notabilă a subsolului județului Mureș. Astfel, sînt cunoscute

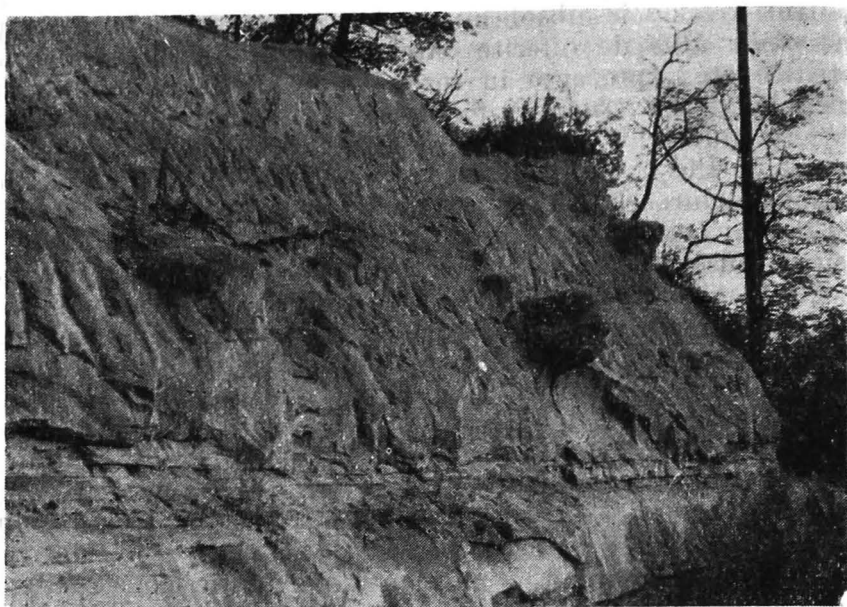

Fig. 4. — Gresii concreționare de formă sferoidală, în stratele de nisipuri pontiene de la Sighișoara.

exploatările balneare de la Sovata, Sîngeorgiu de Mureș, Idecu de Jos etc. Genetic, ele se împart în două categorii. Unele sînt legate de zona cutelor diapire, cu străpungeri de sîmburi de sare, din Subcarpații interni (linia Sovata—Gurghiu—Idecu de Jos—Brîncovenești); apele sărate apar aici sub formă de izvoare sau sub formă de lacuri (exemplu la Sovata).

În această categorie genetică se încadrează apele sărate de la Sovata, Gurghiu, Jabenîța, Idecu de Jos, Brîncovenești și Uila. Renumele european al stațiunii balneare Sovata se datorește coexistenței unei cantități considerabile de ape sărate cu diferite grade de concentrație, cu un nămol sulfuros de culoare neagră, bogat în elemente chimice și în substanțe organice, precum și fenomenului de heliatermie a apei din lacul Ursu.

O altă categorie de ape minerale sărate sînt cele de zăcămint, din formațiunile gazeifere. Așa sînt, spre exemplu, apele

de la Sîngeorgiu de Mureș (la 3 km est de Tîrgu Mureș) legate de formațiunea cu gaze de pe flancul sudic al domului de la Ernei; apele clorosodice, calcice, magneziene și iodurate, provenite dintr-un foraj adînc de 850 m, se folosesc, în instalații balneare importante, la tratamentul diferitelor maladii (reumatism cronic, nevrite, afecțiuni ginecologice, limfatism, adenopatie, tulburări endocrine, astenie etc.); prezența nămolului amplifică potențialul terapeutic al stațiunii.

CLIMA

MS

Trăsăturile climatice ale județului Mureș sînt o consecință a poziției sale în centrul Transilvaniei, fapt care încadrează respectivul teritoriu în Subprovincia climatică temperat moderată, definită de circulația și caracterul maselor de aer din vest și nord-vest. În același timp, modul de dispunere a reliefului introduce variații locale concretizate în nuanțele topoclimatice și oscilația pe verticală a valorilor elementelor meteorologice. Astfel, cea mai mare parte a județului aparține „climei dealurilor”, cu ușoare diferențieri la sud și nord de culoarul văii Mureșului. În partea de est domină *clima de munte*, cu o nuanță aparte, *climă de versanți expuși vînturilor vestice*. Acest contrast genetic este reflectat prin valorile și distribuția regională a elementelor climatice.

Durata de strălucire a soarelui în regiunea de podiș este ridicată (2056,5 ore pe an), apropiindu-se de valorile înregistrate în regiunile de cîmpie din țara noastră. În zona muntoasă valorile sînt mai mici cu circa 150—200 de ore. Acest fapt se va reflecta în mersul proceselor climatice și în particularitățile peisajului geografic.

Simul temperaturii aerului prezintă contraste regionale p. În partea de vest a județului, pe culoarele văilor Mureș și Tîrnava Mică, media anuală a temperaturii aerului se menține în jur de 9°C. Partea sudică a Cîmpiei Transilvaniei, Podișul Tîrnavelor și o bună parte din culoarele văilor Mureș, Tîrnava Mică și Niraj sînt dominate de temperaturi medii anuale cuprinse între 8 și 9°C. Izoterma de 6°C circumscrie poala munților vulcanici. Zona dealurilor subcarpatice se caracterizează prin temperaturi medii anuale cuprinse între 6 și 8°C. Pe culmile înalte ale munților Călimani și Gurghiu, valorile sînt mult mai scăzute, fiind cuprinse între 2 și 4°C. Valorile ridicate ale temperaturii aerului din cuprinsul culoarelor de vale (Tîrgu Mureș 8,7°C, Sighișoara 8,2°C, Tîrnăveni 8,3°C) se explică prin canalizarea maselor de aer dinspre vest pe aceste „căi de pătrundere” spre centrul Depresiunii Transilvaniei (fig. 5).

Urmărind mersul anual al temperaturii medii lunare, se constată că în sectorul colinar și de podiș, luna cea mai rece este ianuarie, iar cea mai caldă iulie, cu valori între -3 și -5°C (Tîrgu Mureș -4,3°C, Sighișoara -4,3°C), respectiv între 18 și 20°C (Tîrgu Mureș 19,4°C, Sighișoara 18,7°C) (fig. 6 și 7). În zona Munților Călimani—Gurghiu, luna cea mai rece este februarie, cu valori cuprinse între -4 și -10°C, și cea mai caldă august, cu valori între 8 și 12°C. Amplitudinile termice anuale au valori de 21—25°C în regiunea colinară și deluroasă; 14—22°C la periferia ariei muntoase și scade la 12°C în sectorul înalt al munților.

În funcție de anotimp, mediile lunare ale temperaturii aerului prezintă de asemenea variații regionale. Anotimpul de iarnă se caracterizează prin valori mici ale mediilor lunare ale temperaturii aerului, cuprinse între -4 și -6°C în regiunea munților, respectiv -2, -3,5°C în cuprinsul dealurilor subcarpatice și al podișului. Se constată frecvente inversiuni de temperatură între văile largi, ariile depresionare și versanții însoriți ori interfluviile bine aerisite.

Media anotimpuală de primăvară indică valori de 6—9°C în zona joasă și 4,0—4,5°C în domeniul munților înalți. În sectorul vestic al județului, pe culoarul Mureșului și al Tîrnavei Mici, creșterea temperaturii aerului este cu mult mai rapidă,

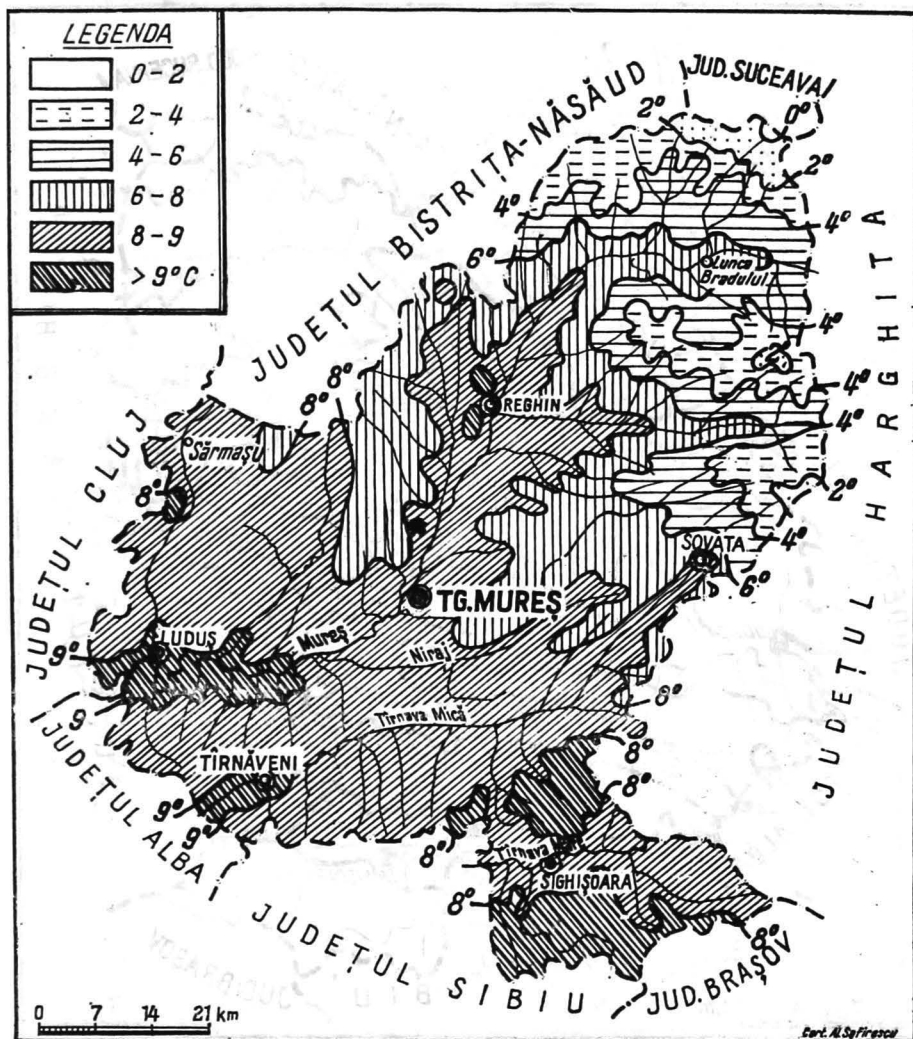

Fig. 5. — Harta temperaturilor medii anuale.

Fig. 6. — Repartiția temperaturilor medii în luna ianuarie.

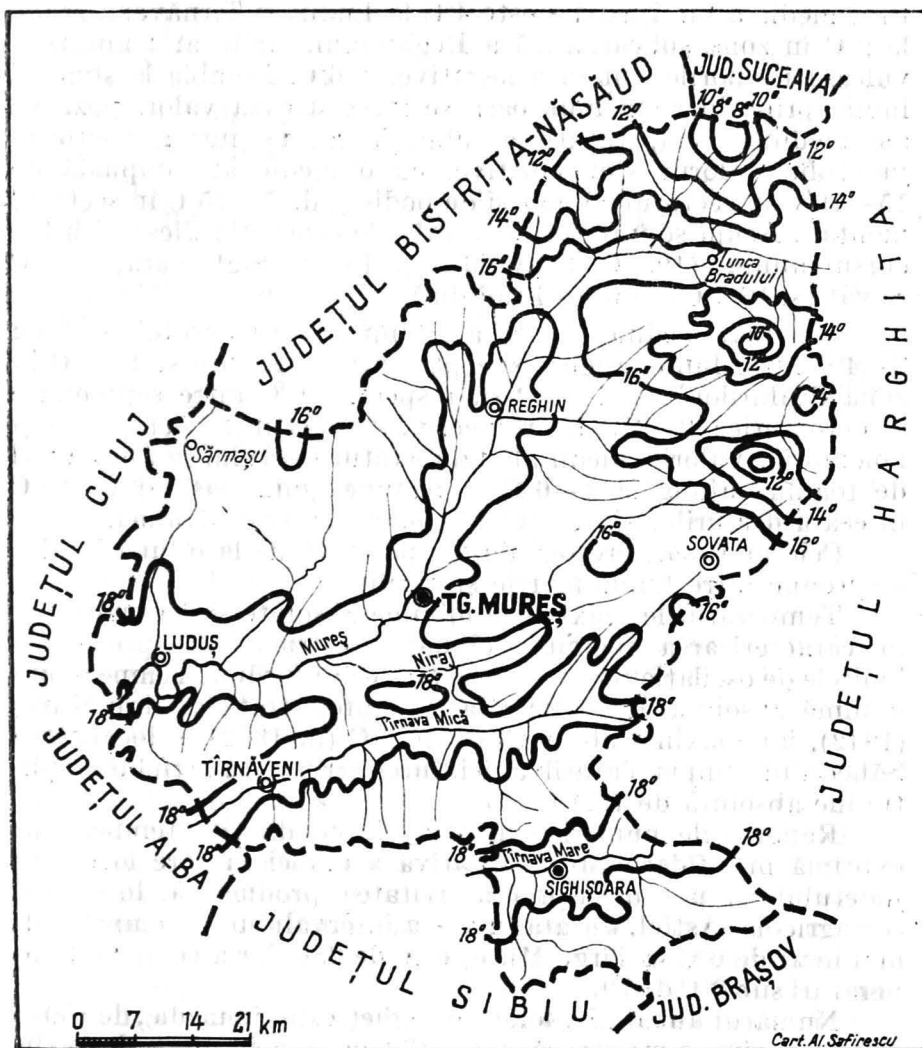

Fig. 7. — Repartiția temperaturilor medii în luna iulie.

datorită invaziilor maselor calde dinspre vest. Astfel, temperatura medie a lunii martie este 4°C la Luduș și Tîrnăveni, scade la 2°C în zona subcarpatică a Reghinului, iar în aria munților vulcanici valorile sînt încă negative, -6°C . De-abia la sfîrșitul lunii aprilie în zona muntoasă se înregistrează valori pozitive ale mediilor temperaturii aerului. Vara, pe întreg teritoriul județului valorile sînt pozitive, cu o medie anotimpuală de $15-19^{\circ}\text{C}$ în sectorul colinar și de podiș și de $7-15^{\circ}\text{C}$ în sectorul montan. Acum se înregistrează valorile cele mai ridicate din tot cursul anului ($19,4^{\circ}\text{C}$ Tîrgu Mureș, $18,7^{\circ}\text{C}$ Sighișoara, $17,5^{\circ}\text{C}$ Sovata și $16,5^{\circ}\text{C}$ la Lunca Bradului).

Toamna, mediile lunare ale temperaturii aerului scad cu $2-4^{\circ}\text{C}$ între lunile august și septembrie în munte și $4-5^{\circ}\text{C}$ în zona dealurilor; cu $4-6^{\circ}\text{C}$ și, respectiv, 6°C între septembrie și octombrie; $2-4^{\circ}\text{C}$ și, respectiv, $4-5^{\circ}\text{C}$ între octombrie și noiembrie. Valorile medii ale temperaturii aerului în anotimpul de toamnă ajung la $4-6^{\circ}\text{C}$ în regiunea muntoasă și $7-10^{\circ}\text{C}$ în cea a dealurilor și „Cîmpiei” colinare a Transilvaniei.

Cele mai mari creșteri de temperatură de la o lună la alta se produc între lunile martie și aprilie.

Temperaturile maxime și minime absolute sînt importante în caracterizarea regimului climatic, întrucît ele precizează limitele de oscilație termică de pe teritoriul studiat. Temperatura minimă absolută de $-32,8^{\circ}\text{C}$ a fost înregistrată la Tîrgu Mureș (1942), iar maxima absolută de $40,6^{\circ}\text{C}$ (în 1952) la localitatea Săbed din Cîmpia Transilvaniei, înregistrîndu-se astfel o amplitudine absolută de $73,4^{\circ}\text{C}$.

Raporturile numerice între zilele cu diferite temperaturi exprimă mai fidel starea calitativă a climei în care locuitorii județului își pot desfășura activitatea productivă, în special cea agricolă. Astfel, durata în zile a intervalului cu temperaturi mai mari de 0°C la Tîrgu Mureș este de 286, iar a celui cu temperaturi sub 0°C de 79.

Numărul anual al zilelor cu îngheț este, în medie, de 150—160 în regiunea muntoasă, 120—130 de zile în zona de podiș (Tîrgu Mureș, 127,2) și de 110—120 de zile în partea vestică a culoarelor hidrografice ale Mureșului și Tîrnavelor. Numărul cel mai mare de zile cu îngheț, 28,7, aparține lunii ianuarie.

Numărul zilelor de vară oscilează între 20—60 în sectorul muntos al județului și 60—85 în Cîmpia Transilvaniei și Podișul Tîrnavelor. Zilele tropicale sînt puține, astfel că la Tîrgu Mureș abia se însumează 18,7 zile din cursul unui an. Din cifra menționată, 6,2 zile revin exclusiv lunii august.

Nebulozitatea prezintă deosebiri regionale condiționate de relief și circulația aerului. Aceasta depășește 6 zecimi în sectorul de munte și scade sub cifra menționată în podiș (Tîrgu Mureș 5,6; Sighișoara 5,7).

Mersul anual al nebulozității se caracterizează printr-un maxim principal în luna decembrie și un maxim secundar în aprilie—mai, între care se intercalează minimul din august—septembrie și cel din martie. Creșterea nebulozității în aprilie—mai este cauzată de pătrunderea maselor de aer oceanic dinspre vest, care provoacă precipitații bogate.

Frecvența zilelor cu diferite stări de timp se caracterizează printr-o repartitie teritorială neuniformă pe cuprinsul județului. În regiunea de podiș sînt circa 110—120 de zile senine anual (cu nebulozitate de 0—3,5 zecimi), pe cînd în Munții Călimani valorile scad la 80—100 de zile. Timpul noros înregistrează o frecvență cu creșteri progresive dinspre vest către est, trecînd de la 110 zile senine în Podișul Tîrnavelor, la 100 de zile în dealurile subcarpatice și chiar sub această limită în munți (cu nebulozitate de 7,6—10 zecimi).

Precipitațiile atmosferice, prin valorile înregistrate, prin distribuția spațială și neuniformitatea în timp, reflectă factura climatului temperat moderat, în care zonalitatea și orientarea reliefului se impune cu precădere. Ca trăsătură generală se remarcă o creștere a cantității medii anuale dinspre vest spre est conform cu schimbarea morfometrică a treptelor de relief. Dacă la limita vestică a județului cantitățile anuale medii sînt exprimate prin valori de 550—590 mm, părții centrale a județului îi revin valori medii de 600—700 mm, în schimb, periferia muntoasă este marcată de izohieta de 800 mm (fig. 8). Culmile înalte ale Călimanilor și Gurghiului, aflate în bătaia maselor de aer vestice, sînt puternic alimentate cu ploi și zăpezi, încît valorile precipitațiilor cresc la 1 000—1 200 mm. Cele mai mari

cantități de precipitații cad la sfârșitul primăverii și începutul verii.

Astfel, media cantităților lunii mai se menține între 70 și 100 mm în podiș și 100—140 mm în munți. Media anotimpuală de vară oscilează între 80 și 110 mm pentru sectorul de podiș și între 110 și 140 mm pentru cel de munte.

Cele mai reduse cantități de precipitații cad în sezonul rece al anului, încît media anotimpului de iarnă este marcată prin valori cuprinse între 20—50 mm în sectorul podișului și de 50—70 mm în cel montan. Cele mai uniforme cantități de precipitații cad în timpul toamnelor, cînd mediile lunare sînt limitate între 40 și 60 mm în cuprinsul podișului și între 60 și 80 mm pe versanții vestici ai munților Gurghiu—Călimani.

Cantitățile lunare maxime absolute au fost, la toate stațiile pluviometrice din județul Mureș, mai mari de 200 mm (Fîncelu de Jos 347,8 mm, Gurghiu 246 mm, Sovata 305 mm, Tîrgu Mureș 277 mm, Tîrnăveni 220,7 mm).

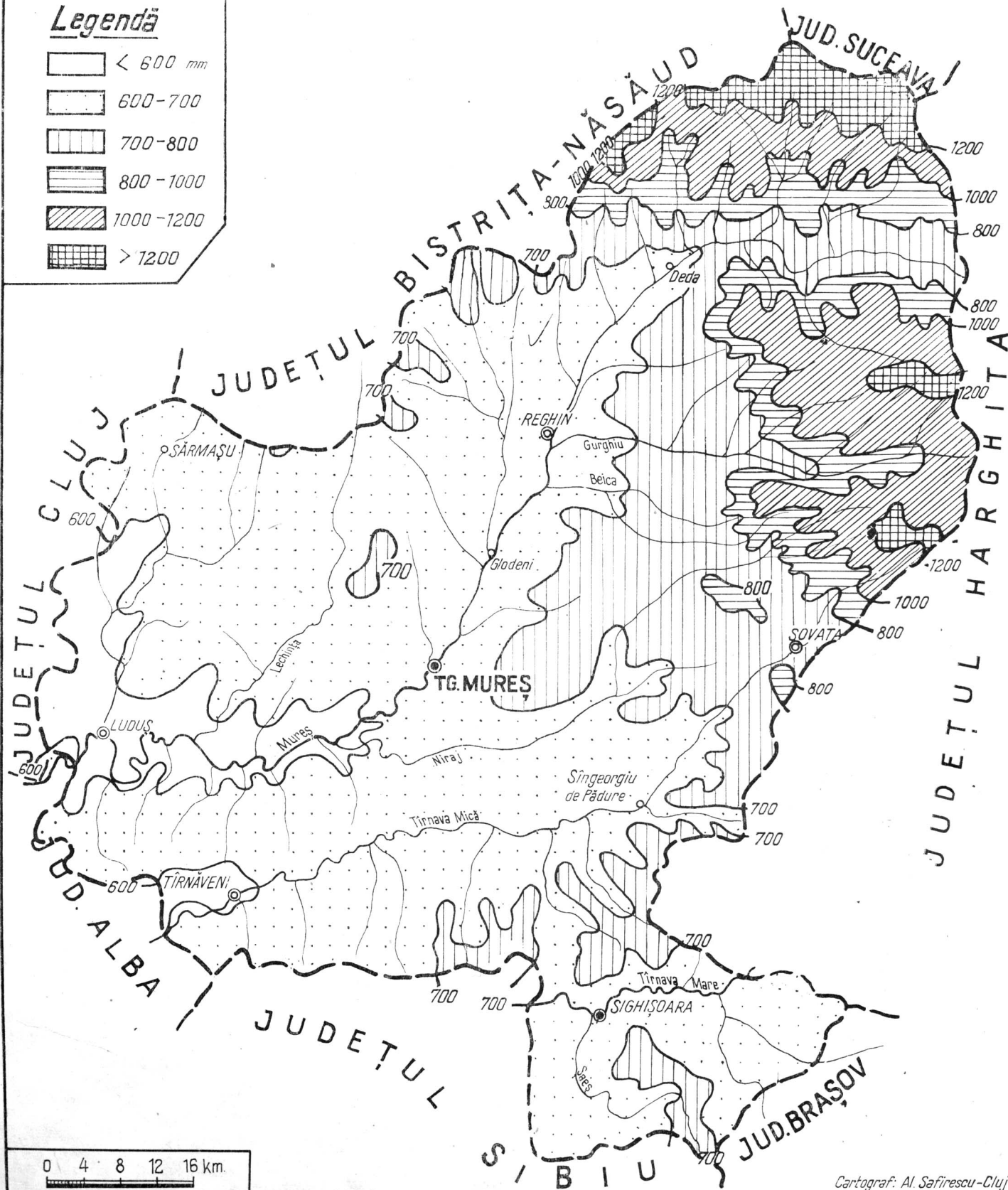
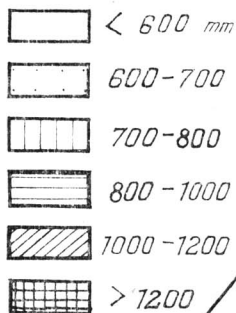
În contrast cu aceste valori ridicate se poate menționa că au existat ani cînd, datorită predominării regimului anticiclonal, în unele luni nu au căzut de loc precipitații. Aceste luni sînt în special specifice anotimpului de toamnă și iarnă (Gurghiu—noiembrie 1926, Sîngeorgiu de Pădure—noiembrie 1926 și Tîrnăveni—noiembrie 1897, septembrie 1949).

Cantitățile maxime de precipitații căzute în 24 de ore au fost de 65—100 mm în Cîmpia Transilvaniei, local înregistrîndu-se valori mai ridicate (Ludușu de Mureș 136 mm, Sărmășel 106 mm); 60—70 mm în regiunea de munte (Răstolița 70 mm, Sovata 66 mm) și de 65—80 mm în Podișul Tîrnăvenilor și în culoarele hidrografice ale celor două Tîrnave.

Ploi torențiale excepționale au apărut mai mult în culoarele de vale, în depresiunile subcarpatice și, local, la poalele vestice ale munților vulcanici. Așa spre exemplu la Lunca Bradului din defileul carpatic al Mureșului au căzut 52,3 mm (69 minute), iar la Tîrgu Mureș 14,5 mm (3 minute).

Frecvența zilelor cu precipitații este de 140—180 de zile în regiunea muntoasă, cu numărul cel mai ridicat (180) pe Munții Călimani, 120—140 în Podișul Tîrnavelor și Subcarpații

Legendă

0 4 8 12 16 km.

Cartograf: Al. Săfîrescu-Cluj

Fig. 8. — Repartiția precipitațiilor medii anuale.
<https://biblioteca-digitala.ro>

Reghinului ; 110—130 de zile pe culoarele largi ale văilor mari : Mureș, Tîrnave ; mai puțin în Cîmpia Transilvaniei, 110—120 zile.

Data medie a căderii primei ninsori este în strînsă legătură cu scăderea temperaturii aerului, fiind mai timpurie în zona de munte (ultimele zile ale lunii octombrie), mai tîrzie în Podișul Tîrnavelor, Cîmpia Transilvaniei (20 noiembrie) și în special în culoarele vestice ale văilor Mureș și Tîrnave (în jur de 1 decembrie).

Data medie a căderii ultimei ninsori este cuprinsă între 20 martie și 1 aprilie în sectorul colinar și de podiș. În munții Călimani și Gurghiu ea este localizată la sfîrșitul primăverii (a treia decadă a lunii mai), iar pe vîrfurile Pietrosu Călimanilor (2102 m) chiar la începutul verii.

În consecință, numărul mediu al zilelor cu ninsoare este de 40—50 de zile în munți, 30—35 de zile în aria Subcarpaților transilvăneni, 20—25 de zile în Podișul Tîrnavelor și Cîmpia Transilvaniei.

Stratul de zăpadă se menține de asemenea neuniform atît în timp, cît și spațial. Durata este de 50—70 de zile în zona Podișului Tîrnavelor și de 80—120 de zile în cea muntoasă, iar grosimea medie anuală a stratului de zăpadă totalizează 50—60 cm în Cîmpia Transilvaniei și Podișul Tîrnavelor, depășind 3 m în partea înaltă a Munților Călimani.

Umiditatea relativă exprimă gradul de saturare a atmosferei cu vapori de apă. Deosebirile de ordin termic corelate cu diferențierile orografice și fitogeografice determină variații regionale ale valorilor umidității relative. Dacă în regiunea de munte umiditatea relativă depășește 80 % datorită persistenței maselor de aer umed, ea scade la 76 % în zona dealurilor subcarpatice și la 70 % în Podișul Tîrnavelor și culoarele largi de vale.

Oscilațiile sezoniere ale umidității relative nu sînt prea mari. În luna ianuarie, valorile medii ale acestui element au o distribuție aproape paralelă cu a celor anuale, menținîndu-se între 80 și 85 %. În luna iulie ies în evidență valori ridicate ale umezelii relative medii de 65—71 % în Podișul Tîrnavelor, 70 % în dealurile subcarpatice și 80 % în munți. Se observă deci o mai accentuată diversificare teritorială decît în luna ianuarie, datorită, desigur, diferențierii temperaturii aerului.

Amplitudinea variației anuale a umidității relative are valori scăzute, între 10 și 15 %. În mersul anual se constată un minim în luna aprilie și unul în luna iulie, maximum principal în decembrie și secundar în iunie când crește frecvența zilelor cu ploaie.

Vîntul. Datorită localizării în partea centrală a țării, teritoriul județului Mureș este supus în cea mai mare parte a anului circulației maselor de aer dinspre vest și nord-vest. Se constată totuși o ușoară acțiune dinspre sud-vest, determinată de pătrunderea maselor de aer prin culoarul Mureșului. Datorită fragmentării accentuate a reliefului, direcțiile principale sînt modificate local și astfel variația schimburilor maselor de aer pe teritoriu este destul de mare. Predomină însă direcțiile invaziilor de aer rece care se produc în partea posterioară a ciclonilor (Tîrgu Mureș, NV = 12,4 %).

Pe văile și depresiunile adăpostite predomină timpul calm în cea mai mare parte a anului (Sighișoara 64 %). Pentru regiunea deluroasă, frecvența vîntului pe diferite direcții este ilustrată de datele stației meteorologice Tîrgu Mureș, din care rezultă că în decursul anului predomină direcția NV (12,4 %), urmată de direcția NE (10,8 %), apoi de SE (9,2 %) și de direcția nord cu 7,8 %. Frecvența direcției SE se explică prin schimbul maselor de aer dintre regiunea muntoasă și podiș și prin „strecurarea” aerului dinspre ținuturile mai răcoroase ale Subcarpaților transilvăneni spre regiunile mai calde din valea Mureșului și sudul Cîmpiei Transilvaniei. În cursul anului, această direcție este mai frecventă primăvara (mai, iunie).

Distribuția anotimpuală a frecvenței este și ea neuniformă. Cele mai bogate mase de aer se deplasează primăvara și la începutul verii, cu predominarea direcției NV (maxima revenind lunii iunie, Tîrgu Mureș 19,2 %). Tot în acest anotimp se înregistrează o frecvență ridicată dinspre SE (Tîrgu Mureș, în luna mai, 13,8 %). Vara, direcțiile predominante sînt dinspre NV (18 %) și NE (11 %). Toamna se înregistrează o abundență a maselor dinspre NE (10 %) și apoi dinspre NV (8 %). În timpul iernii se scurg mase de aer reci dinspre regiunile înalte muntoase, încît în luna ianuarie frecvența cea mai ridicată revine direcției NE cu 13,8 %.

Viteza vîntului este determinată de direcția principală de bătaie a acestuia și de condițiile locale de adăpostire aerodinamică.

Pentru regiunea deluroasă, viteza vîntului predominant este cea mai mare: Tîrgu Mureș NV = 3,1 m/s, Sighișoara NV = 2,3 m/s. Cele mai frecvente vînturi cu viteze ridicate apar în luna februarie și țîn, cu intermitențe, pînă la sfîrșitul verii. Vitezele mai scăzute sînt caracteristice toamnei și începutul iernii. În luna decembrie apar valori de 0,6—0,8 m/s.

În regiunile muntoase înalte viteza vîntului este foarte ridicată, înregistrîndu-se valori pînă la 30 m/s.

În concluzie, se poate spune că față de tiparul climatic general, temperat moderat, în care este cuprins județul Mureș, relieful și celelalte elemente ale peisajului au impus nuanțările topoclimatice, concretizate într-o : a) climă de versanți expuși vînturilor vestice ; b) climă a dealurilor și podișurilor ; c) climă a culoarelor largi de vale. Toate aceste nuanțe se răsfrîng în conținutul și structura peisajului geografic.

HIDROGRAFIA

Rezerva de apă a județului Mureș este reprezentată prin rețeaua de riuri care străbate teritoriul, prin lacurile localizate în acest spațiu geografic și prin apele freatice și de adîncime cantonate în depozitele moi ale terenurilor sedimentare neogene.

Riurile. *Mureșul* constituie colectorul hidrografic principal spre care își îndreaptă cursurile toate riurile ce drenează teritoriul județului. Bazinul său de recepție este de 29 919 km² pe teritoriul României. Cursul său se înscrie ca una din cele mai

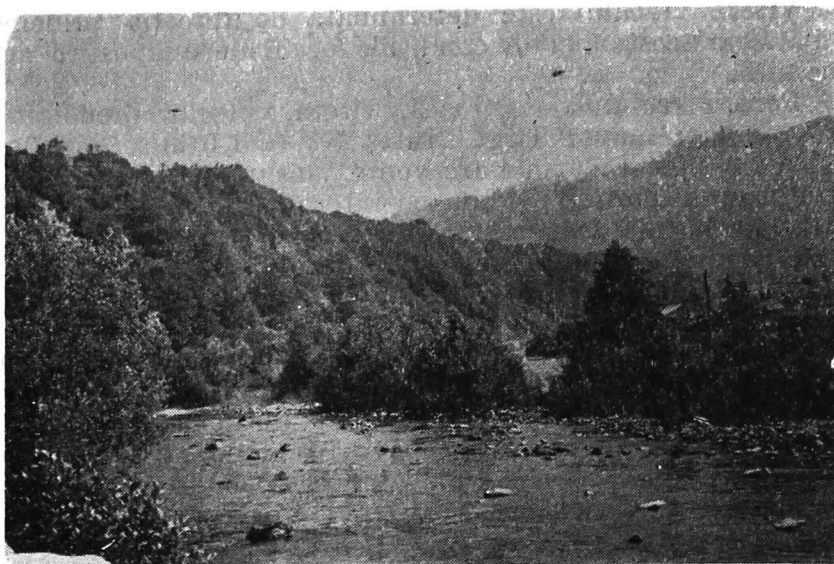

Fig. 9. — Mureșul în defileul Toplița—Deda tăiat în andezitul munților vulcanici (foto I. Șoneriu)

mari „axe” hidrografice de la noi din țară. Mureșul, după ce străbate pe circa 75 km Depresiunea Giurgeului, pătrunde pe teritoriul județului, pe care îl traversează de la est spre vest pe o distanță de circa 200 km. Ieșind din Depresiunea Giurgeului, Mureșul străbate lanțul vulcanic, separînd Munții Călimani de Munții Gurghiului printr-un frumos defileu, lung de circa 40 km. Aici el are aspectul tipic al râurilor de munte, cu o albie minoră îngustă sculptată în piroclastite și blocuri andezitice (fig. 9). În „lărgirile” cu aspect de bazine de depresionare se strîng pîraiele care drenează munții vulcanici. Dintre aceste „noduri hidrografice” amintim pe cele de la Toplița, unde se varsă în Mureș pîraiele Toplița, Măgheruș și Călimănelul; de la Stînceni, unde se scurge Gudea, Mermezeul și Zebracul; de la Lunca Bradului, unde sosesc afluenți mai însemnați, ca Ilva ($S = 130 \text{ km}^2$; $L = 22 \text{ km}$), Sălardul ($S = 127 \text{ km}^2$; $L = 16 \text{ km}$); de la Răstolița, unde se varsă în Mureș afluentul Răstolița

($S = 172 \text{ km}^2$; $L = 19 \text{ km}$) și pîriul Iod. Avale de defileul Toplița — Deda, valea Mureșului se lărgeste, iar aportul lateral este dat, în principal, de afluentul Bistra. După ieșirea din zona muntoasă, valea Mureșului capătă aspectul unei adevărate depresiuni, către care se îndreaptă o serie de pîraie de pe versantul vestic al Călimanilor și Gurghiului (Gesele, Pietriș, Dumbrava, Rîpa, Agriș, Sebeș, Fițcău, Idicel). Traversînd structura aticinală de la Brîncovenesti, Mureșul a creat un scurt defileu în care albia se restrînge simțitor. Urmează din nou o lărgire, cea de la Reghin, în care se strîng afluenții din dealurile subcarpatice: Gurghiu ($S = 564 \text{ km}^2$; $L = 55 \text{ km}$), Beica, Habic, Petrila etc. Pîriul Luțului, care drenează dealurile subcarpatice ale Păltinișului, reprezintă afluentul cu cel mai mare aport lateral din partea dreaptă. În general, acești afluenți au suprafețe ale bazinelor de aproximativ 100 — 300 km^2 , iar densitatea pe unitatea de spațiu atinge 0,9 — 1,0 km/km^2 .

Între întîlnirile cu Nirajul și Arieșul valea Mureșului se lărgeste mult, cursul meandreează puternic, albia majoră este presărată cu brațe părăsite, suprafețe mlăștinoase, popine și grinduri laterale rezultate în urma revărsărilor. Pe această porțiune, valea Mureșului desparte „Cîmpia” Transilvaniei de Podișul Tîrnavelor. Din cuprinsul cîmpiei, Mureșul colectează următorii afluenți mai importanți: Lechința sau Comlodul ($S = 529 \text{ km}^2$; $L = 60 \text{ km}$) și Ludușul sau Pîriul de Cîmpie ($S = 646 \text{ km}^2$; $L = 56 \text{ km}$). În spațiul „cîmpiei”, densitatea rețelei hidrografice este scăzută: 0,3 — 0,6 km/km^2 . Dinspre podiș, Mureșul primește afluenți mai scurți, cu debite reduse, cu un pronunțat caracter semipermanent al scurgerii. Excepție face Nirajul ($S = 609 \text{ km}^2$; $L = 78 \text{ km}$), care se formează din unirea a două pîraie, Nirajul Mare și Nirajul Mic, care aduc ape bogate de pe versanții vestici ai Munților Gurghiu. Afluenții mai însemnați primiți de Mureș în sectorul colinar și de podiș sînt: Tirimia, Pîriul Mare, Lăscud, Sărata, Cucerdeia, Șeulia, Cecălaca și Găbud. Densitatea rețelei hidrografice este mai mare decît în unitatea geografică de la nord de Mureș, variînd între 0,6 și 0,8 km/km^2 . Acest fapt se explică prin gradul mai

ridicat de friabilitate a rocilor și printr-un aport subteran bogat.

Sistemului hidrografic al Mureșului îi aparțin încă două riuri însemnate, dar al căror curs străbate numai parțial teritoriul județului.

Tîrnava Mică își culege apele de pe versantul sudic al Masivului Saca (1 777 m), avînd izvorul fixat la 1 190 m altitudine. Aproximativ 110 km parcurge Tîrnava Mică între Praid și Cornești, localități ce marchează intrarea și ieșirea râului din județul Mureș. În apropiere de Sovata — localitate balneoclimaterică din Țara Praidului —, Tîrnava Mică strînge un mănunchi de pîraie : Apa Mare (Corund), Iuhod, Sovata și Săcădate. Sînt pîraie caracterizate prin scurgere permanentă și debite bogate. Densitatea rețelei hidrografice este cuprinsă între 0,7 și 0,9 km/km².

Din cuprinsul dealurilor subcarpatice se scurg în Tîrnava Mică pîraie mai puțin însemnate : Solocma, Ceia, Cușmedul. Către piața de adunare a apelor de la Sîngeorgiu de Pădure se îndreaptă pîraiele : Cușmed, Roua, Vețca și Ghegheș. De aici și pînă la ieșirea din județ, avale de Tîrnăveni, râul principal primește numeroși afluenți din partea stîngă : Nadeș, Agrișteu, Sîntioana, Cund, Idici și după părăsirea județului, pe râul Balta. Sînt riuri mici, cu suprafața bazinală cuprinsă între 14 și 62 km², cu lungimea sub 17 km, și cu un regim de scurgere semipermanentă sau chiar temporară.

Tîrnava Mare pătrunde pe teritoriul județului amunte de localitatea Vinători (la confluența cu pîriul Mureni) și îl părăsește în avale de localitatea Daneș, după ce l-a străbătut pe aproximativ 20 km. Afluenții cei mai numeroși vin de pe partea stîngă, fapt ce imprimă văii o asimetrie accentuată — Scroafa, Cărbunari, Naghiroc, Șapartoc, Vîlcăndorf, Șaeș ($S = 122 \text{ km}^2$; $L = 32 \text{ km}$) și Laslea ($S = 111 \text{ km}^2$; $L = 21 \text{ km}$). Cel mai important afluent primit pe partea dreaptă, pîriul Eliseni ($S = 84 \text{ km}^2$; $L = 13 \text{ km}$), prezintă trăsături torențiale. Cursul Tîrnavei Mari din cuprinsul județului Mureș este puternic meandrat, descrie bucle mari, iar albia este încărcată cu aluviuni ce depășesc puterea de transport a râului. Panta de curgere

fiind redusă, aluviunile sînt pur și simplu decantate pe cuprinsul concavităților din albie.

Din scurta prezentare a rețelei hidrografice care udă teritoriul județului Mureș rezultă că aceasta se diferențiază în două grupe : a) grupa râurilor alohtone, la care aparțin râurile mari (Mureș, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică), constituind colectoriile hidrografice principale ; b) grupa râurilor autohtone, râuri mici, scurte și cu regim de curgere semipermanentă și chiar temporară ; bogăția în ape a acestor râuri este redusă. Rîurile mari au *caractere specifice de sector* : partea superioară cu trăsăturile râurilor de munte, urmează un sector cu trăsături specifice râurilor din dealurile înalte subcarpatice și, în sfîrșit, sectorul inferior, caracterizat prin trăsături comune râurilor din podiș. Prezintă aspect de *îmbătrînire prematură forțată*, mai ales râurile care drenează „Cimpia” Transilvaniei. Ea este un rezultat al manifestării substratului litologic (depozitele argilo-marnoase) și al structurii (rîurile fiind obligate să taie structuri de brahianticlinale și sinclinale).

Alimentarea râurilor este pluvio-nivală, cu o contribuție subterană moderată. Predomină alimentarea superficială din ploi și zăpezi, care însumează 65—70 % din scurgerea generală. Alimentarea subterană are proporții mai reduse, mai ales în bazinul superior al cursurilor mari de apă, datorită prezenței rocilor vulcanice impermeabile. Ei îi revine aproximativ 15—25 % din valoarea scurgerii anuale.

Scurgerea medie. Din analiza valorilor scurgerii medii multianuale pe riul Mureș, în diverse puncte, se poate ilustra suficient de bine modul în care subbazinele hidrografice contribuie la formarea cantității integrale a acestui indice cantitativ. Astfel, dacă la Stînceni, debitul mediu este de 11,1 m³/s, la Porcești (Vălenii de Mureș) valoarea se dublează, deși distanța este relativ mică (30 km), iar suprafața bazinului hidrografic al sectorului nu s-a mărit prea mult (de la 1 085 km² la 2 338 km²). Faptul se explică prin aportul bogat al afluenților (Răstolița cu 3,14 m³/s) care vin din zona cu precipitații bogate a munților Călimani și Gurghiu, unde dealtfel și substratul nu permite pierderi subterane mari.

În avale de confluența cu Nirajul, debitul mediu al Mureșului atinge $39,5 \text{ m}^3/\text{s}$. La această valoare bazinul hidrografic al sectorului a contribuit cu $17,3 \text{ m}^3/\text{s}$. Valoarea nu este mare comparativ cu creșterea suprafeței bazinului de recepție ($2\,537 \text{ km}^2$). Se vede că debitul afluenților este destul de mic și, că, la valoarea lui, contribuie în mod deosebit doar acele piraie care își au izvoarele fixate pe versanții vestici ai Gurghiului (Gurghiul are un aport de $7,25 \text{ m}^3/\text{s}$), zonă cu precipitații bogate și coeficienți de împădurire ridicați ($70-80\%$).

În amunte de confluența cu Arieșul, debitul mediu pentru bazinul hidrografic al Mureșului și al sectorului respectiv are o valoare de $43,1 \text{ m}^3/\text{s}$. Aportul cantitativ al bazinului sectorului este extrem de redus, $3,6 \text{ m}^3/\text{s}$, avînd în vedere că suprafața bazinului a crescut cu $1\,789 \text{ km}^2$. Aportul scăzut al afluenților stă în legătură cu următorii factori: scăderea cantităților de precipitații în această parte colinară a județului, mărirea substanțială a permeabilității rocilor, creșterea temperaturii aerului care determină o evaporație intensă, scăderea coeficientului de împădurire care ușurează scurgerea rapidă de suprafață.

Valorile debitului la Tîrnava Mare și Tîrnava Mică înregistrează un mers similar ca la riul Mureș, numai că, sub raport cantitativ, acestea sînt cu mult mai mici. În apropierea locului de părăsire a teritoriului județului Mureș, Tîrnava Mică are $8,87 \text{ m}^3/\text{s}$ (Tîrnăveni), iar Tîrnava Mare aproximativ $9,6 \text{ m}^3/\text{s}$ la Sighișoara.

În regiunea muntoasă scurgerea este mai uniformă, valorile coeficientului de variație (C. v.) fiind mai mici (Răstolița $0,33$; Gurghiu $0,32$) decît la riurile din Podișul Tîrnavelor și Cîmpia Transilvaniei ($0,35-0,50$).

Scurgerea medie anuală exprimată sub forma de debit specific ($1/\text{s}/\text{km}^2$) prezintă valori ridicate în zona superioară a bazinelor hidrografice ale Mureșului și Tîrnavelor, fiind cuprinse între 5 și $25 \text{ l/s}/\text{km}^2$, ceea ce reflectă o alimentare superficială suficient de bogată. Pentru regiunea colinară și de podiș scurgerea medie multianuală este foarte puțin diferențiată și se caracterizează prin valori relativ scăzute cuprinse între 2 și $7 \text{ l/s}/\text{km}^2$. Neuniformitatea repartiției precipitațiilor în cursul anului generează apariția frecventă a fenomenului secării de

vară pe majoritatea râurilor cu suprafața bazinului mai mică de 200 km². În timpul anului, scurgerea are o repartitie neuniformă de care trebuie ținut cont în toate lucrările de amenajări hidrotehnice și în procesul de utilizare diversă a apei râurilor. Ca aspect general relevăm faptul că cea mai mare parte a scurgerii anuale se produce primăvara, în lunile martie-mai (37—46%); vara, valorile scad la 21—31% din scurgerea anuală; toamna (IX—XI) fenomenul se accentuează în sens negativ (13—16%), iar iarna se echilibrează la valori de 16—20%. Față de valorile amintite, se înregistrează variații spațiale, condiționate de conținutul și structura peisajului geografic.

Scurgerea minimă. Pentru partea superioară și centrală a bazinului hidrografic al Mureșului scurgerea minimă are loc în două perioade: august-septembrie și iarna. Fenomenul se corelează direct cu mersul temperaturii aerului și variația cantităților de precipitații. Scăderea umidității de la est spre vest își pune amprenta și asupra formării scurgerii minime.

În timp ce pe versanții vestici ai munților eruptivi scurgerea minimă anuală variază între 2,5 și 5,5 l/s/km², în Podișul Tîrnavelor și în Cîmpia Transilvaniei se înregistrează valori de 0,10—0,5 l/s/km².

Valorile scurgerii minime de iarnă sînt de 2—4 ori mai mici decît cele înregistrate în perioada scurgerii scăzute de vară. În general, scurgerea minimă este sincronă pe râurile din cadrul județului Mureș, excepție făcînd doar râurile mici de pe versanții vestici ai munților Căilmani și Gurghiu. Cele mai mari debite sînt cauzate de suprapunerea perioadei de topire a zăpezilor cu ploile de primăvară. Durata apelor mari de primăvară poate atinge 60 de zile în regiunea muntoasă și 10—20 de zile în Cîmpia Transilvaniei și Podișul Tîrnavelor. Pentru zona superioară a Mureșului și Tîrnavelor, debitele maxime specifice de asigurare 1% au în general valori mai mari de 300 l/s/km², depășind deseori 500 l/s/km². În Cîmpia Transilvaniei și Podișul Tîrnavelor, debitele maxime specifice de asigurare 1% au valori mai mici de 500 l/s/km², coborînd și sub 100 l/s/km² pentru suprafețele bazinale mai mari de 500 km². Cele mai ridicate debite maxime și viiturile cele mai importante sînt de natură pluvială.

Viiturile pe Mureș și afluenții săi reflectă caracterele hidrologice specifice. Cele mai mari viituri produse pe Mureșul superior (Porcești) au fost generate în special de ploi. Astfel, la acest post, viitura din luna mai 1956 a avut un debit de vîrf de $330 \text{ m}^3/\text{s}$ și un volum de aproximativ 5 milioane m^3 .

La Tîrgu Mureș, în decurs de 30 de ani s-au înregistrat viituri de proveniență mixtă, ca cea din mai 1932, cu un debit de $600 \text{ m}^3/\text{s}$, și viituri pluviale, care au avut un debit de vîrf de $650 \text{ m}^3/\text{s}$ și un volum corespunzător de 194 milioane m^3 .

Viitura din mai 1970 a fost generată de ploi și de topirea concomitentă a zăpezii. Debitul maxim la Glodeni a atins $1\,580 \text{ m}^3/\text{s}$. Creșterea de volum a fost de 132 milioane m^3 , astfel că volumul total a atins 498 milioane m^3 .

Utilizarea apei din Mureș se face pentru alimentări cu apă industrială a întreprinderilor din orașele Reghin, Tîrgu Mureș și Luduș, pentru irigațiile prin aspersiune din lunca văii și foarte puțin pentru alimentarea cu apă potabilă a populației. În prezent este în studiu amenajarea unui lac de acumulare pe Mureș, în amunte de Luduș, care ar urma să aibă un volum de circa $30\,000\,000 \text{ m}^3$. Prin această amenajare s-ar asigura o echilibrare a scurgerii, evitîndu-se inundațiile catastrofale pe sectoarele de luncă din avale de barajul lacului.

În bazinul Tîrnavelor, debitele de vîrf ale viiturilor au oscilat (1932—1961) între 80—90 și $300 \text{ m}^3/\text{s}$.

Fenomene de iarnă pe râurile din județ. Fenomenul de apariție a gheții la mal sau a sloiurilor este semnalat între 19 și 22 noiembrie pe Mureș, între 1 noiembrie și 7 decembrie pe Tîrnava Mică și între 7 și 12 decembrie pe Tîrnava Mare. Se observă că el este mai timpuriu în regiunea podișului și mai întîrziat în zona montană. În privința dispariției gheții la mal și a sloiurilor se observă că, pe Mureș, fenomenul este mult mai timpuriu, începînd din prima decadă a lunii februarie, iar data cea mai tîrzie în prima decadă a lunii martie.

Formarea podului de gheață nu are loc sincron pe toate porțiunile de rîu. Cele mai timpurii date medii de apariție și cele mai tîrzii date medii de dispariție ale podului de gheață se întîlnesc pe secțiunile amplasate în zona montană și de dealuri subcarpatice. Astfel, sînt secțiunile posturilor hidrometrice

Toplița (25.XII ; 25.II), Răstolița pe Răstolița (30.XII ; 17.II), Sărățeni pe Tîrnava Mică (25.XII ; 22.II), Țopa pe Tîrnava Mare (27.XII ; 13.II).

Pe râurile din zona podișului și din munți, podul de gheață se formează în peste 80 % din anii cu observații, iar pe râurile din zona cîmpiei și culoarelor de vale din partea vestică a județului, podul de gheață se instalează în 60 % din anii de observație. Durata medie a podului de gheață este cuprinsă între 16 zile (Gurghiu—Solovăstru) și 45 de zile (Mureș—Tîrgu Mureș). Pentru Tîrnava Mare și Tîrnava Mică valorile sînt cuprinse între 25 și 55 de zile.

Prin topirea parțială a gheții și prin curgerea sloiurilor în porțiunile de îngustare a râurilor sau în cele cu praguri se formează zăpoarele. Numărul cazurilor este mai mare pe Mureș, în apropiere de Tîrgu Mureș (7 cazuri între 1946—și 1961), pe Gurghiu (5 între 1955 și 1961) și pe Tîrnave în zone dealurilor subcarpatice (5—9 cazuri între 1945 și 1961). Perioada de apariție se limitează între lunile ianuarie și martie, iar durata variază între 1 și 23 de zile.

Datorită gradului ridicat de diferențiere litologică a teritoriului și coeficientului neuniform de acoperire cu vegetație a terenurilor, valoarea turbidității înregistrează variații regionale însemnate. În bazinul superior al Mureșului și Tîrnavelor, valorile turbidității medii multianuale, reflectînd rezistența relativ ridicată a rocilor la eroziune, sînt mai mici de 500 g/m^3 , coborînd chiar sub 100 g/m^3 în regiunea înaltă a Călimanilor și Gurghiului. În regiunea colinelor Cîmpiei Transilvaniei și Podișului Tîrnavelor, friabilitatea depozitelor litologice de suprafață generează o creștere însemnată a valorilor turbidității medii multianuale, acestea fiind cuprinse între 500 și aproximativ $1\,000 \text{ g/m}^3$.

Repartiția teritorială a scurgerii medii specifice a aluviunilor în suspensie relevă valori diferențiate în funcție de principalele forme majore de relief. Scurgerea medie specifică a aluviunilor în suspensie are valori de $0,48\text{—}2 \text{ t/ha/an}$ în Cîmpia Transilvaniei și Podișul Tîrnavelor, iar în regiunea muntoasă aceasta scade la $0,5\text{—}0,10 \text{ t/ha/an}$.

Rîurile din bazinul hidrografic al Mureșului superior, pînă în apropiere de localitatea Tîrgu Mureș, se încadrează în clasa apelor bicarbonatate, cu o mineralizare scăzută, valorile mineralizării nedepășind 200 mg/l; ionul predominant este CO_3H , care variază între 40 și 80 mg/l.

În sectorul limitrof Cîmpiei Transilvaniei, Mureșul își schimbă mineralizarea, datorită aportului specific al afluenților Lechința sau Comlod și Pîriul de Cîmpie sau Luduș. Sînt ape bicarbonatate cu o mineralizare mijlocie, generată de mineralizarea afluenților de pe dreapta sa. Dintre acestea, Lechința sau Comlodul se caracterizează printr-un înalt grad de mineralizare, cu valori cuprinse între 991 și 1 910 mg/l.

Valorile relativ ridicate ale minrealizării apelor de pe Tîrnave se datoresc Tîrnavei Mici, care, în avale de Sovata, prezintă caracteristicile mineralogice ale unei ape clorurate, avînd o mineralizare totală de 287—984 mg/l.

În privința impurificării apelor rîurilor din județul Mureș se constată mari diferențieri pe sectoare. Bazinul hidrografic superior al Mureșului și Tîrnavei Mici se caracterizează prin ape curate. În sectorul central, prin apele reziduale evacuate de la fabricile localizate în orașul Tîrgu Mureș și apoi în Luduș, gradul de impurificare a apelor Mureșului crește considerabil. Pe Tîrnava Mică, gradul de impurificare crește în avale de Tîrnăveni, iar pe Tîrnava Mare în avale de Sighișoara.

Lacurile. Cuvetele lacustre se diferențiază atît genetic, cît și regional.

Pentru Cîmpia Transilvaniei sînt specifice iazurile și lacurile de geneză mixtă — naturală și antropică —, care se rînduiesc sub forma unor salbe de-a lungul Pîriului de Cîmpie (Luduș) și parțial pe Comlod (Lechința). Pe Pîriul de Cîmpie, din cele 13 lacuri menționate în datele cartografice mai vechi, în urma drenării naturale, se mențin astăzi numai lacul Bujor I (25,18 ha) situat în avale de confluența văii Sărmașului și văii Șeuliei, lacul Bujor II (15,96 ha și un volum de 166 000 m³), lacul Zau de Cîmpie (117,01 ha, volum = 1 687 584 m³), lacul Tăureni (64,65 ha, volum = 963 000 m³) (fig. 10). Lacurile s-au format în locurile unde panta rîului era mică și prin bararea

Fig. 10. — Lacul de la Zău de Cîmpie, din Cîmpia Transilvaniei (foto I. Șonerieu).

cursurilor de apă prin aluviuni sau alunecări. Ele s-au păstrat prin ridicarea unor diguri artificiale.

Pe valea Lechinței (Comlodului), din numărul mare de lacuri existente odinioară, în prezent n-a mai rămas nici unul. Băltiri temporare se mai produc doar la Șincai.

Lacurile sărate din județul Mureș s-au format pe diverse căi : acumularea apei în ocele părăsite, în excavațiile rezultate prin prăbușirea vechilor galerii, în golurile de natură carstică și în bazinele special amenajate de om pentru captarea izvoarelor sărate.

Aceste lacuri sînt localizate în zona Subcarpaților transilvăneni, pe masivele de sare care apar la zi în lungul anticlinalului diapir Praid—Sovata—Jabenița. Salba de lacuri naturale sau de bazine amenajate special, majoritatea utilizate în terapeutică, prezintă atît interes local (Ideciu de Jos, Jabenița), cît și republican (Sovata).

Complexul lacustru de la Sovata este cel mai însemnat. *Lacul Ursu* — cel mai mare și mai important lac sărat din Transilvania — are o suprafață de 48 000 m², o adâncime de 18 m și prezintă fenomenul de heliotermie. Adică, paralel cu creșterea concentrației sărurilor de la suprafață spre adâncime, până la un anumit nivel (3—3,5 m), se produce și o stratificare termică, diferențiată după straturile de apă. La suprafață, temperatura este mai joasă, în concordanță cu cea atmosferică; ea crește până la aproximativ 2—3 m adâncime, pentru ca apoi să se înregistreze valori mai reduse și mai constante. Prin caracteristicile sale fizico-chimice, apa lacului Ursu are numeroase efecte terapeutice.

Lacul Negru (S = 0,3810 ha și adâncimea 6,82 m) este însemnat prin depozitele de nămol.

Lacurile Aluniș (5 500 m²), Roșu, Sărat, Verde, Șerpilor, Dulce sînt mai mici și neînsemnate din punct de vedere terapeutic.

Prin caracteristicile lor limnologice, fizice și chimice, lacurile din județul Mureș constituie însemnate resurse naturale, ce pot fi valorificate diferențiat în economia locală sau județeană.

Apele subterane. Sînt cantonate în depozitele mio-pliocene și cuaternare. Cele freatice, din zona subcarpatică și de podiș, au debite mici (0,5—1 l/s) și mineralizare ridicată, fiind în general nepotabile. În luncile și terasele rîurilor apar ape freatice mai bogate, cu debite cuprinse între 0,4 și 16 l/s, dar și acestea sînt mineralizate și dure. Ele constituie principala sursă de alimentare cu apă potabilă a localităților din județul Mureș.

Apele de adâncime sînt clorosodice-iodurate, brumurate sau clorosodice-termale legate de falii sau treptele geotermice. Ape potabile, dar cu miros de hidrogen sulfurat, se întîlnesc în depozitele mio-pliocene. În zona muntoasă apar ape minerale legate de manifestațiile vulcanice.

În general, apele de adâncime sînt puțin exploatate și au un grad foarte ridicat de mineralizare.

SOLURILE, VEGETAȚIA, FAUNA, REZERVAȚIILE NATURALE

Solurile. Varietatea mare a tipurilor de sol se explică prin existența unui substrat foarte eterogen din punct de vedere litologic și structural, prin diversitatea reliefului și printr-o accentuată transformare în timp istoric a învelișului vegetal. La aceste condiții se adaugă și intervenția omului care, prin exploatarea complexă a terenurilor, a contribuit la modificarea cuverturii solurilor.

În regiunea muntoasă sînt răspîndite solurile montane brune și brune-gălbui podzolite, brune acide dezvoltate sub păduri și pajiști secundare.

Solurile montane brune de pădure acide, andosolurile și solurile podzolice feriiluviale domină suprafețele versanților din munții Călimani și Gurghiu. În părțile înalte ale zonei muntoase, pe vîrfurile conurilor vulcanice sau pe marginea căldărilor vulcanice apar solurile scheletice. Ele au răspîndire discontinuă, dar însumează suprafețe destul de mari. Solurile de pajiști alpine se întîlnesc mai mult în Munții Călimani pe domeniul suprafețelor structurale înalte care înconjură craterul mare al Pietrosului.

Contactul dintre zona muntoasă și subcarpați este subliniat pedogeografic de solurile scheletice și solurile podzolice argiloiluviale pseudogleizate. Glacisul coluvial de la baza frontului platoului vulcanic fiind foarte eterogen granulometric și petrografic și mereu împospătat cu materiale remaniate, constituie aria de dezvoltare a solurilor tinere de grohotișuri și a solurilor brune cu pigmentație roșcată datorită argilelor provenite din alterarea andezitelor vulcanice.

În regiunea dealurilor subcarpatice, datorită fragmentării mari a reliefului, apariției capetelor de strate direct la zi și a

surselor de apă prin izvoare de strat, învelișul de soluri este mult mai complex ; domină însă solurile silvestre.

Solurile brune închise de pădure și brune de pădure argilo-iluviale sînt amestecate cu solurile montane brune de pădure moderat acide, cu solurile podzolice argiloiluviale pseudogleizate și cu solurile erodate foarte puternic și excesiv.

Pe locurile joase ale ariilor depresionare apar solurile negre de fineață umedă, solurile aluviale și aluviunile crude. Suprafețe restrînse sînt ocupate cu soluri gleice sărăturate și soluri gleice și humicogleice.

Pentru culmile interfluviale largi care compun suprafața Podișului Tîrnavelor și pentru versanții atașați lor sînt specifice solurile brune de pădure și solurile erodate. Se constată o fragmentare mai accentuată a învelișului de soluri decît în regiunea muntoasă. Această fragmentare sporește în direcție vestică, astfel încît în culmea Tîrnăvenilor configurația pedogeografică se schimbă complet față de partea centrală a podișului.

Cele mai întinse suprafețe de teren din Podișul Tîrgu Mureșului, Culmea Tîrnăvenilor și din Dealurile Nadeșului sînt ocupate cu soluri brune de pădure argiloiluviale (inclusiv podzolite și pseudogleizate).

Pe versanții abrupti, în formă de cuestă și cu expunere vestică se întîlnesc fișii de soluri bălane de coastă. De obicei ele ocupă jumătatea superioară a acestor versanți, iar baza este marcată de soluri coluviale. În partea vestică a zonei de podiș, suprafețele ocupate cu soluri negre de fineață umedă și de pseudo-rendzine cresc în detrimentul celor acoperite de solurile brune de pădure. Spre valea Mureșului își fac apariția solurile brune de pădure cernoziomice, care cîștigă în extensiune în Cîmpia Transilvaniei.

Datorită înclinării mari a versanților și proceselor active de spălare a pantelor, un procent însemnat din teritoriul podișului este acoperit cu soluri puternic și chiar excesiv erodate.

În partea nord-vestică a județului, pe relieful colinar al Cîmpiei Transilvaniei, în prezența rocilor sedimentare (marne, argile, tufuri vulcanice etc.) și în condițiile bioclimatice de stepă antropică s-au dezvoltat cernoziomurile levigate și solurile

silvestre brune. Alături de acestea se întâlnesc soluri negre de fineață umedă, soluri bălane de coastă și soluri puternic erodate.

Prezența cernoziomurilor levigate se datorește substratului litologic, complexului argilo-marnos și condițiilor bioclimatice de stepizare pronunțată.

La baza versanților se întâlnesc cernoziomuri levigate freatic umede și local soluri gleice și humicogleice.

Cernoziomurile carbonatice și semicarbonatice se întâlnesc mai mult în bazinul hidrografic al văii Ludușului (Pîriul de Cîmpie), pe suprafața versanților sau a interfluvioilor plane, unde rocile carbonatate sînt mai răspîndite.

Solurile brune de pădure tipice și solurile brun închise de pădure cernoziomice și pseudorendzinice se întâlnesc sub forma unei fișii largi suprapusă sectorului mai înalt din sud-estul Cîmpiei Transilvaniei—Dealurile Mădărașului—, unde peticele de pădure fiind mai numeroase au favorizat formarea și menținerea solurilor corespunzătoare.

Pe suprafețe întinse din Cîmpia Transilvaniei, în special pe versanții cu expoziție vestică și sudică, procesele actuale de denudare fiind foarte active, solul a fost intens erodat astfel că, în numeroase locuri, roca-mamă apare direct la zi.

Pe lângă solurile descrise, în Cîmpia Transilvaniei se întâlnesc suprafețe întinse ocupate de lăcoviști și sărături. Lăcoviștile se întind în lungul văilor pe porțiunile joase cu un drenaj hidric necorespunzător. Ele se ivesc și pe terenurile plane mai înalte unde apa freatică se menține aproape de suprafața solului.

Sărăturile apar ca rezultat al unui proces de salinizare reziduală datorită aportului de sare din masivele sau lentilele de sare existente sau ca o consecință a salinizării actuale (active) datorită spălării sărurilor, transportării și concentrării lor în anumite locuri, ori datorită evaporației intense în masa de sol.

Terasele rîurilor din județul Mureș și suprafețele extinse ale luncilor zvîntate sînt dominate de soluri aluviale bogate în substanțe nutritive. Aceste terenuri sînt foarte favorabile culturilor intensive de porumb, sfeclă de zahăr, legume, cartofi, plante de nutreț etc.

Solurile care acoperă suprafețele luncilor mai joase, adesea supuse inundațiilor, sînt superficiale, uneori dominînd aluviunile crude.

Vegetația. Asociațiile vegetale existente azi pe teritoriul județului Mureș constituie o reflecție a condițiilor fizico-geografice trecute și actuale, a originii diferite a elementelor floristice (nordice, subarctice, continentale orientale, sudice și sud-estice, mai ales central-europene, cît și endemice) și a modificărilor provocate de intervenția omului, care a înlocuit, în mare parte, covorul vegetal natural cu terenuri agricole. Sub aspect floristic, județul Mureș se încadrează în provincia dacică, zona montană din extremitatea nord-estică aparținînd ținutului Carpaților Orientali, iar zona deluroasă din restul județului ținutului Bazinului Transilvaniei. Factorii fizico-geografici au fost hotărîtori în zonarea altitudinală a vegetației în cîteva etaje, diferențiate la rîndul lor în subetaje, după cum urmează :

Vegetația etajului alpin ocupă culmile de peste 1 600 m altitudine din munții Călimani și Gurghiu, fiind diferențiată într-un subetaj superior (alpin propriu-zis) și unul inferior (subalpin). *Subetajul superior* se întîlnește pe porțiuni foarte mici, pe vîrfurile Munților Călimani (la peste 2 000 m altitudine), la limita cu județul Suceava, fiind reprezentat prin pajiști primare (cu diverse ierburi alpine) și tufărișuri pitice. *Subetajul inferior* (subalpin) ocupă culmile de peste 1 600 m din Munții Călimani, mai puțin din Munții Gurghiu, fiind reprezentat prin pajiști primare și secundare în care predomină iarba stîncilor (*Agrostis rupestris*), părușca (*Festuca supina*), țapoșica (*Nardus stricta*) ș.a., alternînd pe alocuri cu tufărișuri de jneapăn (*Pinus montana*), ienupăr (*Juniperus sibirica*) și anin verde (*Alnus viridis*).

Vegetația etajului montan, prezentă în munții Călimani și Gurghiu între aproximativ 800 și 1 600 m, este reprezentată prin păduri și pajiști diferențiate în două subetaje :

a) *Subetajul rășinoaselor*, situat în partea superioară a etajului montan, este reprezentat, în principal, prin păduri de molid (*Picea excelsa*), mai pure în partea superioară (molidiș normal cu *Oxalis acetosella* sau *Vaccinium myrtillis*), în partea

inferioară fiind frecvent în amestec cu bradul (*Abies alba*), cu fagul (*Fagus silvatica*), cu aninul alb (*Alnus incana*) și aninul negru (*Alnus glutinosa*). Rar apare zada sau larița (*Larix decidua*). Vegetația arbustivă cuprinde, între altele, afinișuri și zmeurișuri, iar cea ierboasă formează pajști secundare cu *Festuca rubra*, *Nardus stricta* ș.a.

b) *Subetajul fagului*, situat la partea inferioară a etajului montan, este dominat de specia *Fagus silvatica* ce alcătuiește făgete cu *Luzula luzuloides*, făgete cu floră de mull (compusă din dicotiledonate geofite, mezofite și sciofite — plante de umbră), făgete cu *Festuca* (în Munții Gurghiului); spre limitele subetajului se întâlnesc tipuri de tranziție, făgeto-brădetete la partea superioară și făgeto-gorunete la partea inferioară, nelipsind nici făgete pure. Între arborete se intercalează pajști montane secundare cu grupări de *Agrostis tenuis*, *Festuca rubra*, *Festuca pratensis* etc., precum și terenuri agricole (fig. 11).

Vegetația etajului de deal și podiș, caracterizată printr-o mare eterogenitate, este diferențiată, de asemenea, în două subetaje :

a) *Subetajul gorunetelor* — suprapus pe zona dealurilor înalte din jumătatea estică a județului (Subcarpații Reghinului, ai Nirajului și ai Tîrnavei Mici; Podișul Tîrnavelor; Dealurile Mădărașului) — cuprinde păduri de fag în alternanță cu păduri de gorun (*Quercus petraea*), păduri amestecate de fag și gorun (pe alocuri în amestec și cu alte specii de foioase) și păduri de gorun. Pădurile amestecate formează așa-numitele șleauri de deal, cu o pronunțată evoluție spre făgete, ca urmare a înlocuirii gorunului de către fag. În alcătuirea gorunetelor, alături de specia dominantă, *Quercus petraea* (element central-european), participă, subordonat, încă două specii de gorun — *Q. dalechampii* (gorun balcanic) și *Q. polycarpa* —, precum și alte specii lemnoase, ca stejarul (*Q. robur*), gîrnița (*Q. frainetto*), cerul (*Q. cerris*), carpenul (*Carpinus betulus*), teiul (*Tilia cordata*), frasinul (*Fraxinus excelsior*) ș.a. Stratul subarborescent este reprezentat prin alun (*Corilus avelana*), corn (*Cornus mas*), sînger (*Cornus sanguinea*), lemn ciinesc (*Ligustrum vulgare*), porumbar (*Prunus spinosa*), măceș (*Rosa canina*) ș.a. Stratul ierbos poate fi format din floră de mull, graminee, floră acidofilă ș.a. În alternanță cu

grupările forestiere se găsesc terenuri agricole și pajiști secundare, cu ierburi mezofile (*Agrostis tenuis*, *Cynasurus cristatus*), petice de pajiști stepizate secundare și derivate cu grupări tipice de *Festuca pseudovina*, *Festuca sulcata*, *Stipa* ș.a.

b) *Subetajul stejeretelor* — suprapus pe zona dealurilor mai joase din jumătatea vestică a județului (Podișul Tîrnavelor și Cîmpia Transilvaniei) — este reprezentat prin păduri de foioase în care predomină stejarul (*Quercus robur*) și în care se mai întîlnesc cerul (*Q. cerris*), gîrnița (*Q. frainetto*), precum și alte specii lemnoase (tei, jugastru, arțar, frasin, ulm etc.); stratul subarborescent cuprinde specii întîlnite și la subetajul gorunetelor. Stratul ierbos cuprinde diverse specii, între care lăcrămioarele (*Convallaria majalis*) în locuri umede, fraga de cîmp (*Fragaria viridis*) în locuri deschise etc. Suprafețe însemnate sînt ocupate cu terenuri arabile și pajiști folosite ca fînețe și pășuni naturale (grupări de *Agropyrum repens*, *Agrostis alba*, *Poa pratensis*, *Festuca pseudovina*, *Festuca sulcata*, *Stipa* ș.a.).

Vegetația etajului de stepă antropogenă — răspîndită în partea vestică a județului — cuprinde un subetaj de *silvostepă* reprezentat prin păduri restrînse de cvercinee (în special pe pantele nordice) și un subetaj de *stepă antropică propriu-zisă* reprezentată prin pajiști, care predomină acolo unde nu au fost înlocuite cu terenuri agricole. Etajul de stepă corespunde unui climat mezoxerofil care a condiționat existența acelor ochiuri de stepă diluvială cu numeroase specii de plante relict, printre care cea mai interesantă este bujorul românesc (*Paenonia tenuifolia*) ce alcătuiește în valea Botei Mari, în apropiere de Zau de Cîmpie, o stațiune intracarpatică unică. Asociațiile *Festucion-vallessiaceae* dau, în cea mai mare parte, nuanța geobotanică a zonei stepice.

Asociațiile vegetale *intrazonale* sînt reprezentate, în principal, prin păduri de luncă cu sălcii (*Salix*), plop (Populus), anin (*Alnus*) etc., precum și prin fînețe de luncă cu ierburi mezofile (pe terenuri mai uscate) și higrofile (pe terenuri mai umede); în luncile cu exces de umiditate (din valea Ludușului, valea Comlodului etc.) se întîlnește stuf (*Phragmites*), papură (*Tipha*), rogoz (*Carex*) ș.a.

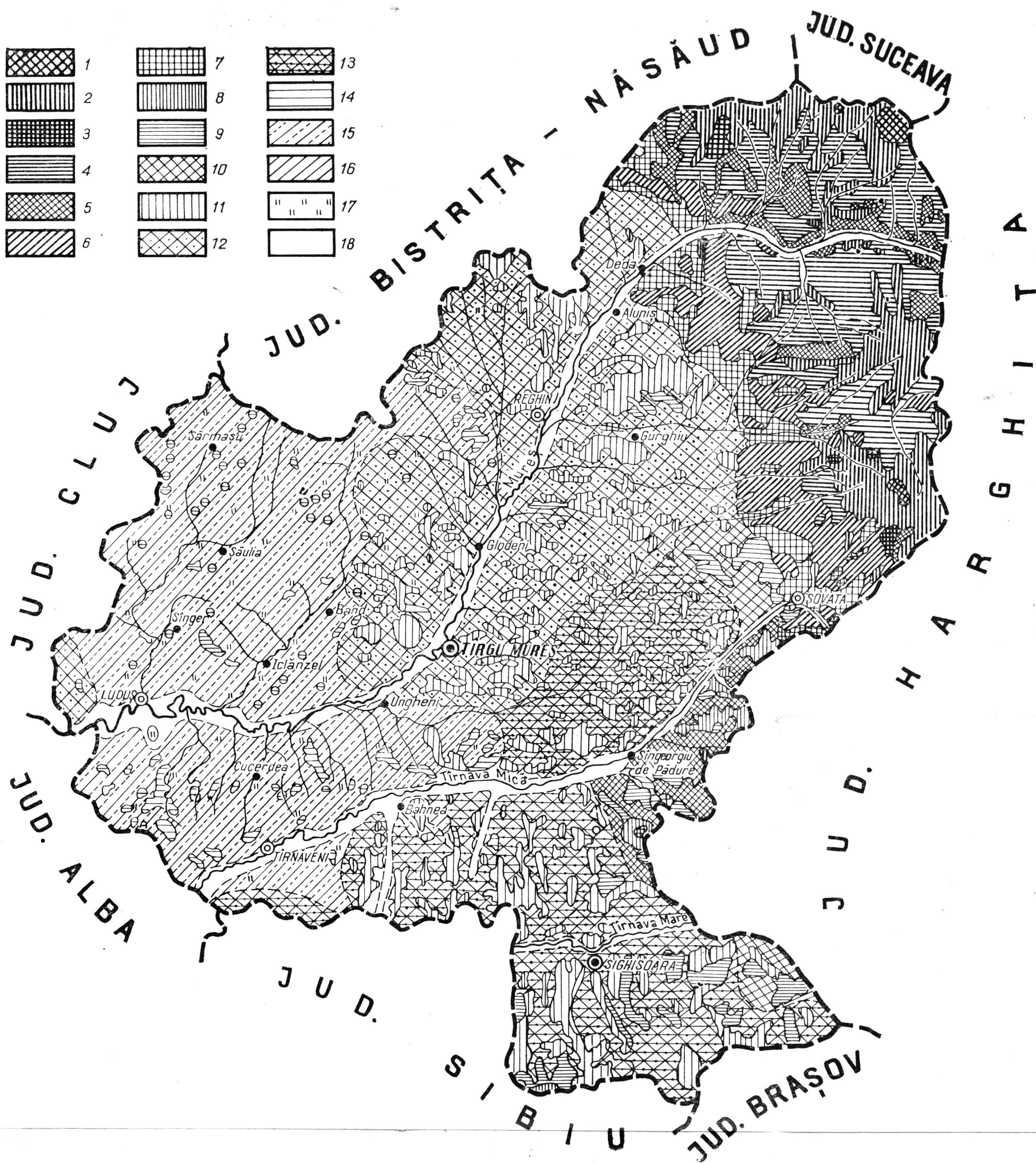

Fig. 11. — Harta vegetației din județul Mureș (după Harta geobotanică a României, 1960, sc. 1:500 000, Acad. R.P.R.).

1. Pajiști și tufărișuri subalpine cu *Agrostis rupestris*, *Festuca supina*, *Nardus stricta* și tufărișuri de *Pinus montana*, *Juniperus sibirica* și alți arbuști; 2. păduri de conifere cu predominanță molidului (*Picea excelsa*) adeseori fără amestec cu alte specii lemnoase; 3. pajiști montane secundare cu *Festuca rubra*, *Nardus stricta* și alte specii; 4. păduri amestecate de molid (*Picea excelsa*), brad (*Abies alba*) și fag (*Fagus sylvatica*), pe alocuri brădet sau fagete pure; 5. pajiști montane secundare cu grupări de *Agrostis tenuis* sau *Festuca rubra* var. *fulva*; 6. păduri de fag montane cu predominanță speciei *Fagus sylvatica*; 7. pajiști montane secundare, parțial terenuri agricole; sînt tipice grupările cu *Agrostis tenuis*, alternînd cu cele de *Festuca pratensis* și altele; 8. păduri de fag de deal și podiș, cu predominanță speciei *Fagus sylvatica*; 9. păduri de fag în alternanță cu păduri amestecate de fag și gorun pe alocuri în amestec cu alte specii de foioase; 10. pajiști secundare și terenuri agri-

cole, ierburi mezofile cu *Agrostis tenuis* și *Cynurus cristatus*; 11. păduri de gorun și grupări forestiere în care predomină *Quercus petraea*, *Q. dalechampii* sau *Q. polycarpa*, pe alocuri în amestec cu alte specii de foioase; 12. terenuri agricole pe locul pădurilor de gorun cu petice de pajiști stepizate, secundare și derivate, cu grupări tipice de *Festuca pseudovina*, *Festuca sulcata*, *F. callesiaca*, *Stipa* sp. ș.a.; 13. terenuri agricole pe locul pădurilor de gorun și pajiști stepizate secundare cu grupări de *Agrostis tenuis*, *Festuca sulcata*, *F. pseudovina* și diverse ierburi mezoxerofile; 14. păduri de stejar pedunculat, adesea în amestec cu alte specii de foioase; 15. terenuri agricole pe locul pădurilor de stejar; 16. păduri de cer (*Quercus cerris*) și gîrîță (*Q. frainetto*) în alternanță sau pe alocuri în amestec cu alte specii de foioase; 17. păduri de luncă — grupări de *Salix*, *Populus* ș.a.; 18. terenuri agricole și pajiști cu *Agropyrum repens*, *Agrostis alba*, *Poa pratensis*, în lunci.

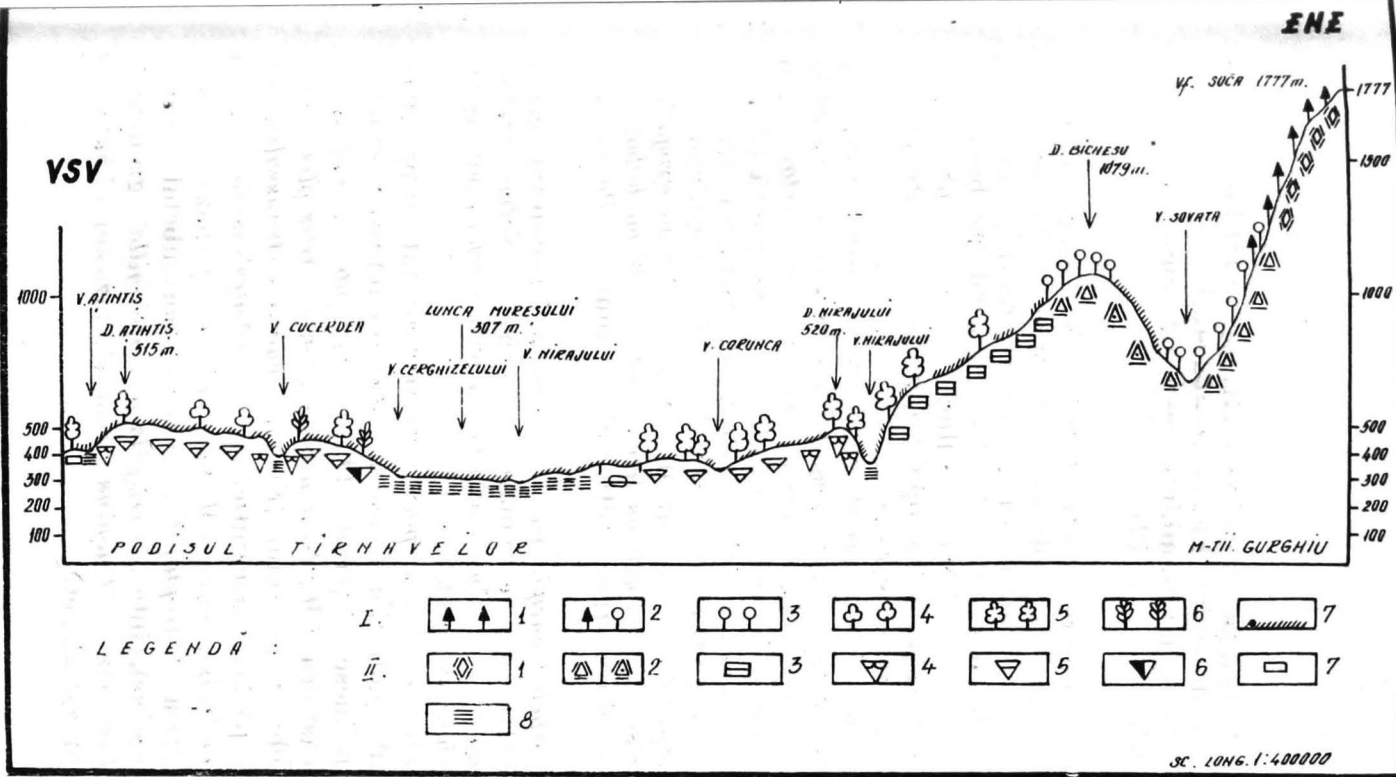

Fig. 12. — Profil pedofitogeografic (după *Harta solurilor R.S.R.* sc. 1 : 1 000 000 ed. I și *Harta D.R.E.F. Mureș*, sc. 1 : 200 000, 1965).

I. Vegetația

1, Păduri de conifere (*Picea excelsa*); 2, păduri amestecate de molid (*P. excelsa*), brad (*Abies alba*) și fag (*Fagus sylvatica*); 3, păduri de fag; 4, evercinee pure; 5, evercinee în amestec (șleauri de deal); 6, salcâm; 7, terenuri agricole pe locul pădurilor de stejar sau de gorun, pe alocuri pajiști cu *Agropyrum repens*, *Festuca pseudovina* și altele.

II. Solurile

1, Soluri brun acide, soluri podzolice brune, local podzolari humi-co-feriluviale; 2, soluri silvestre — inclusiv podzolite brune-gălbui și soluri brune acide; a, sub pădure, b, sub pajiști secundare; 3, soluri silvestre podzolite; 4, soluri silvestre podzolite brune și brune-gălbui; 5, soluri silvestre brune și brune-gălbui inclusiv slab podzolite; 6, soluri silvestre brune închise (tranzitie spre cernoziomuri levigate); 7, pseudorendzine și pseudorendzine, levigate; 8, soluri aluviale.

În câteva locuri, pe suprafețe restrânse, se întâlnesc plante halofile (Sovata, Jabenița, Idecu de Jos etc.).

Flora spontană, în ansamblul ei, cuprinde numeroase plante melifere și medicinale (fig. 12).

Fauna. Din punct de vedere zoogeografic — ca și fitogeografic — teritoriul județului Mureș se încadrează în provincia dacică (central-europeană), cu fauna diferențiată în etaje, fiecare cu câteva biotopuri. Etajul montan cuprinde trei biotopuri: unul puțin dezvoltat — biotopul culmilor alpine și subalpine — și două bine dezvoltate — biotopul pădurilor de munte și acela al apelor curgătoare de munte.

Biotopul pădurilor de munte cuprinde o mare varietate de specii cu reprezentanți numeroși, între care: cerbul carpatin (*Cervus elaphus carpathicus*), ursul brun (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*), jderul (*Martes martes*), jderul de piatră (*Martes foina*), pisica sălbatică (*Felis silvestris*), veverița (*Sciurus vulgaris*), mistrețul (*Sus scrofa*), lupul (*Canis lupus*), căprioara (*Capreolus capreolus*), cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*), cocoșul de mesteacăn (*Lyrurus tetrix*), buha (*Bubo bubo*), huhurezul (*Strix aluco aluco*), pițigoiul de munte (*Parus montanus*) ș.a.

Biotopul apelor curgătoare de munte include specii relativ numeroase, între care se remarcă păstrăvul (*Salmo trutta*), lipanul (*Thymalus thymalus*), lostrița (*Hucho hucho*), porcușorul de munte (*Gobio gobio*) etc.

Etajul faunei de deal și podiș este reprezentat, în principal, prin biotopurile pădurilor și ale domeniului forestier stepizat, în care se întâlnesc: iepurele (*Lepus europaeus*), căprioara, veverița, nevăstuica (*Mustella nivalis*), pîrșul (*Glis glis*), orbețele sau cățelul pămîntului (*Spalax leucodon transsylvanica*) etc.; dintre păsări, ciocănitoarea (*Dryobates major*), gaița (*Garrulus glandaris*), gaia (*Milvus milvus*), pupăza (*Upupa epops*), turturica (*Streptopelia turtur*), porumbelul gulerat (*Columba palumbus*), cinteza (*Fringilla montifringilla*), grangurele (*Oriolus oriolus*), cucul (*Cuculus canorus*), fazanul (*Phasianus colchicus*) colonizat aici etc.

Biotopul apelor curgătoare și lacustre (în Cîmpia Transilvaniei) cuprinde diverse specii de pești, printre care crapul (*Cyprinus carpio*), cleanul (*Leuciscus squalius*), știuca (*Esox lucinus*), somnul (*Silurus glanis*); apoi raci (*Astacus*), moluște și alte nevertebrate; dintre păsări remarcăm rațele sălbatice (*Anas platyrhynchos*).

Monumente ale naturii și rezervațiile naturale. În câteva locuri din județul Mureș se găsesc specii și formațiuni vegetale de un deosebit interes științific și turistic, declarate monumente ale naturii, respectiv rezervații naturale, bucurîndu-se de ocrotirea legii. Astfel este fînațul xeromezofil din valea Botei Mari, de la nord-vest de Zau de Cîmpie, ocupînd aproape 2,5 ha și cuprinzînd o specie rară — bujorul românesc (*Paeonia tenuifolia*) — singura stațiune intracarpatică în care se întîlnește această plantă relictă (element de stepă pontică postglacială); înflorirea ei (culoare roșie sîngerie) are loc în prima jumătate a lunii mai.

Altă rezervație remarcabilă este pădurea de stejari de pe terenurile mlăștinoase de la Mociar, de lîngă Gurghiu, extinsă pe circa 50 ha și cuprinzînd arbori cu o vechime de peste 400 de ani, cu un diametru de peste 2 m. Tot în apropierea satului Gurghiu se află o poiană cu narcise (cîteva hectare) și un parc dendrologic cu multe specii exotice, iar prin pajiștile din valea Gurghiului se întîlnește laleaua pestriță sau bibilica (*Fritillaria meleagris*).

În regim de protecție se află de asemenea arboretele de cvercinee de lîngă Sovata, de lîngă Tîrgu Mureș (Platoul Cornești) și de lîngă Sighișoara (dealul Stejăriș), precum și unele specii de conifere, ca larița (*Larix decidua*), tisa (*Taxus baccata*) ș.a.

Dintre animale se bucură de ocrotire ursul, cerbul, rîsul, cocoșul de mesteacăn, fazanul etc.; pentru numeroase specii se practică vînatul sau pescuitul în limitele restricțiilor impuse de lege.

POPULAȚIA

AȘEZĂRILE

Considerații de geografie istorică

Vestigiile arheologice² atestă faptul că teritoriul județului Mureș a constituit o arie de populare timpurie, încă din primele faze ale civilizației, din epoca orînduirii comunei primitive. La atragerea locuitorilor pe aceste meleaguri a contribuit, desigur, în primul rînd, existența unor resurse naturale variate (vînat, fructe naturale, lemn, piatră, argilă ș.a.), precum și a unor largi posibilități pentru obținerea mijloacelor de subzistență din exploatarea solului (creșterea animalelor pe baza pășunilor și finețelor naturale, cultivarea plantelor cerealiere și textile, a pomilor fructiferi, a viței de vie etc.). Totodată, văile adăpostite și terasele văilor principale au oferit terenuri favorabile pentru amplasarea așezărilor omenești, care au găsit aici, pe lîngă condiții satisfăcătoare pentru activitățile cu scop economic, și o anumită ocrotire, atît în fața calamităților naturale (inundații ș.a.), cît și în fața atacurilor inamice.

Din *neolitic* (5500—2200 î.e.n.) sînt semnalate urme de populare (unelte de piatră slefuite, fragmente de ceramică etc.) pe teritoriul a peste 30 de localități actuale, răspîndite în valea largă a Mureșului, în văile Tîrnavelor și ale afluenților lor. Inventarul arheologic neolitic, bogat și variat, descoperit în cuprinsul județului, este diferențiat, după caracteristicile ceramicii, în 6 culturi: cultura Criș (venită dinspre sud-vest și semnalată la Tîrgu Mureș, Corunca, Cipău și Bernadea), cultura ceramicii liniare (cu urme la Tîrgu Mureș și Cipău), cultura Petrești

² Pentru reconstituirea sumară a fazelor mai vechi de populare a acestui teritoriu — începînd din neolitic și pînă la sfîrșitul epocii prefeudale — s-au folosit rezultatele cercetărilor arheologice efectuate pînă în 1969 și consemnate în literatura de specialitate, precum și în colecțiile și reprezentările cartografice de la Muzeul județean din Tîrgu Mureș.

(răspîndită în partea sud-vestică a județului la Cuci, Petrilaca, Ozd), cultura Cucuteni-Ariuşd (cu o mare arie de răspîndire în Moldova și Transilvania, a lăsat urme în culoarul Mureșului la Morești, Tîrgu Mureș, Sîngeorgiu de Mureș, Reghin etc. și în Podișul Tîrnavelor la Botorca, Cornești, Bord, Sighișoara și împrejurimi etc.), cultura Decea Mureșului (cu urme la Tîrgu Mureș, Iernut și Cuci), cultura Coțofeni (cu urme mai numeroase în valea Mureșului la Lechința, Cristești, Sîncraiu de Mureș, Sîngeorgiu de Mureș, Ernei, Gornești, Glodeni).

Din epoca bronzului (2200—1200 î.e.n.) sînt semnalate urme de populare (unelte, arme, vase, podoabe, obiecte de cult ș.a.) pe teritoriul a circa 40 de localități actuale, majoritatea răspîndite în valea Mureșului și în văile Tîrnavelor. Inventarul arheologic aparține la trei culturi: cultura Brașov (sau Schneckenberg, adică Dealul Melcilor), cultura Sighișoara și cultura nouă; dintre acestea un interes deosebit prin originalitate și răspîndirea ei îl prezintă cultura Sighișoara, definită pe baza vestigiilor arheologice (fragmente de ceramică cu ornamentație în meandre și spirale, numeroase obiecte de bronz) rămase de la o populație tracă și descoperite pe un fragment al terasei pleistocene de 30 m (Dealul Turcului) situat la marginea vestică a orașului Sighișoara. Remarcabil este și depozitul de obiecte de bronz (seceri, topoare, tîrnăcoape, cuțite etc.) descoperit în valea Mureșului la Suseni (fig. 13).

Din prima epocă a fierului — Hallstatt — (1200—300 î.e.n.), în care se continuă și metalurgia bronzului, iar elementul etnic dominant este cel tracic, sînt semnalate urme de populare pe teritoriile a 27 de localități răspîndite în valea Mureșului (începînd de la Deda și pînă la Luduș), în Cîmpia Transilvaniei (la Band, Căpușu de Cîmpie, Țiptelnic) și în Podișul Tîrnavelor (Bahnea, Gogan, Senereuș, Chendu, Sîngeorgiu de Pădure, Sighișoara, Criș, Saschiz ș.a.). Foarte important este depozitul de obiecte de bronz (seceri, lame de fierăstrău, arme, podoabe etc.) descoperit în 1960 în Cîmpia Transilvaniei la Band — Valea Rece; cu greutatea sa de 252 kg este, ca mărime, al 5-lea din România; în același timp, bogatul inventar de seceri de bronz ne indică o dezvoltare remarcabilă a agriculturii cerealiere în Cîmpia Trsilvaniei încă din această etapă istorică.

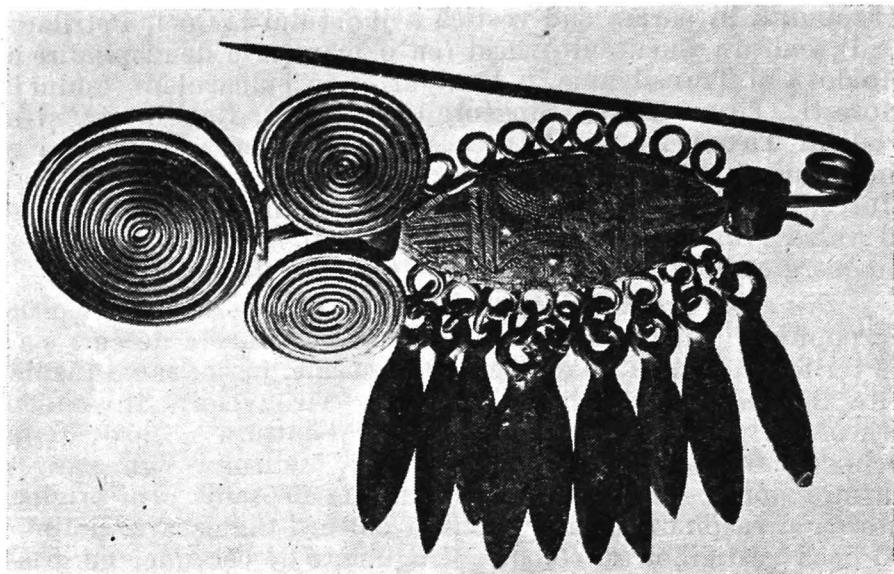

Fig. 13. — Obiect de podoabă de bronz (fibulă cu pandantiv) datind din epoca bronzului, descoperit la Suseni (Muzeul judeţean din Tirgu Mureş).

A doua perioadă a fierului — La Tène —, mai precis „La Tène dacic” (300 î.e.n.—106 e.n.), incluzînd şi perioada statului sclavagist dac independent (60 î.e.n.—106 e.n.), este marcată prin urme de populare (unelte, arme, vase, podoabe etc.) semnalate pe ariile teritoriale a 28 de localităţi actuale, cele mai multe răspîndite în Podișul Tîrnavelor. Aceste vestigii provin, în majoritate, de la populaţia autohtonă dacică, reţinînd atenţia mai ales tezaurul de argint de la Şaes, depozitul de unelte agricole de la Lechinţa de Mureş, brăzdarele de fier şi săbiile încovoiate de la Cristeşti, rîşniţele şi ceştile de la Corunca (fig. 15), fragmentele ceramice de la Sighişoara şi din satele învecinate ş.a. Generalizarea uneltelor de fier indică o agricultură tot mai intensivă (plugul de fier), dar totodată şi extensivă (toporul de fier folosit la defrişarea pădurilor).

Alături de daci, în jurul anului 300 î.e.n., se stabileşte o populaţie celtică venită din Europa centrală şi care îmbogăţeşte

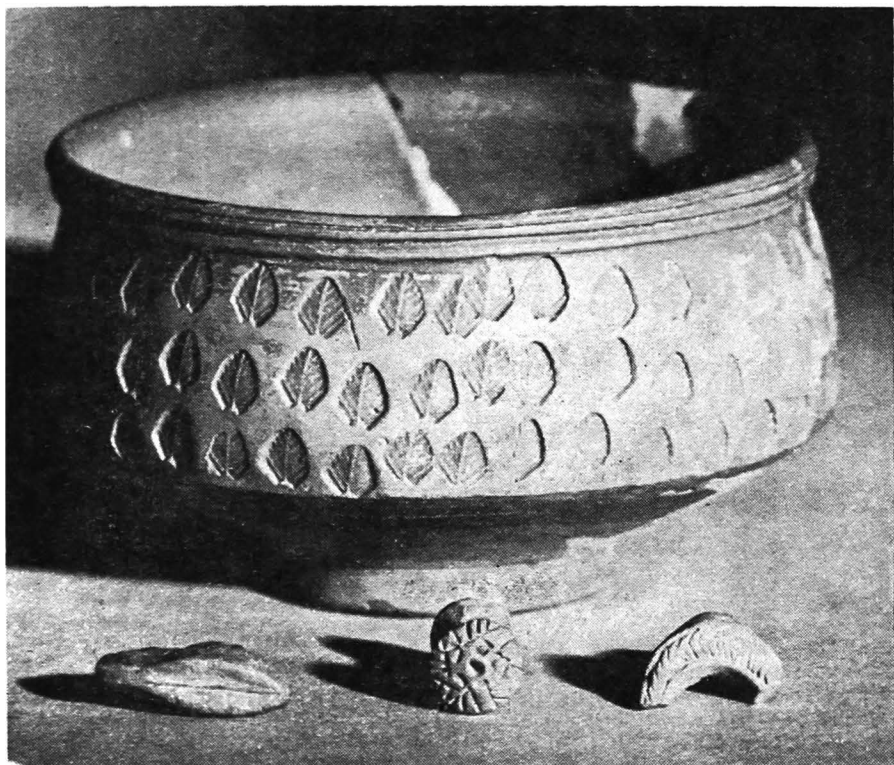

Fig. 14. — Ceramică romană provincială (imitație de vas „Terra sigillata” decorat cu ștampile ca la daci), descoperită la Cristești, în apropiere de Tîrgu Mureș (Muzeul județean din Tîrgu Mureș).

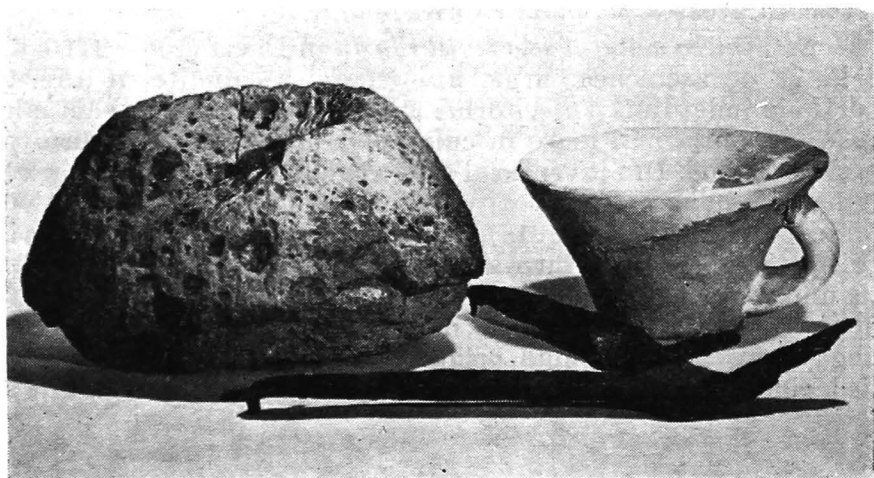

Fig. 15. — Obiecte dacice datînd din perioada La Tène, descoperită la Corunca (Muzeul județean din Tîrgu Mureș).

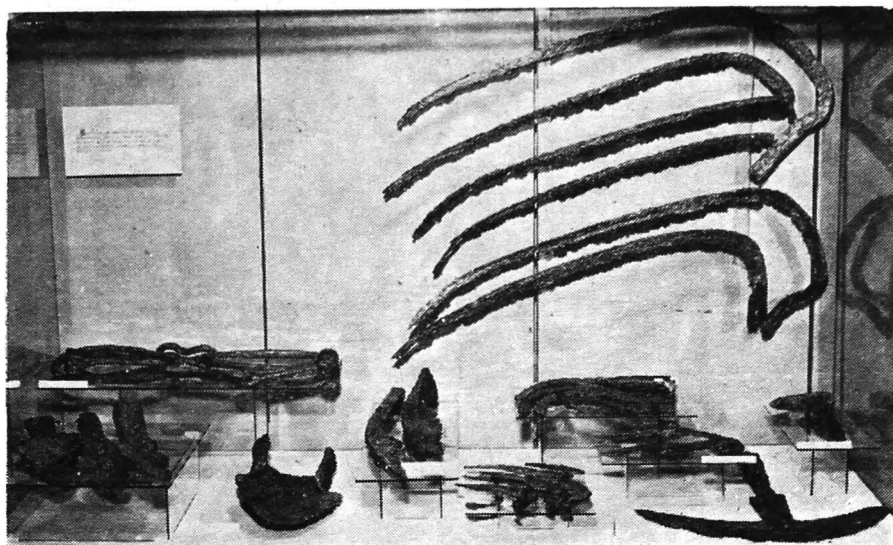

Fig. 16. — Cîteva exemplare din depozitul de unelte de fier (fiare de plug, seceri, coase, tîrnăcoape etc.), de origine romană, descoperite la Mărculeni în 1965 (Muzeul, județean din Tirgu Mureș).

cultura materială locală cu elemente noi mai ales în meșteșugul ceramicii (roata olarului) și al prelucrării metalelor, fiind creatoarea și purtătoarea așa-numitei culturi La Tène care caracterizează această perioadă istorică.

Stăpînirea statului sclavagist roman în Dacia (106—271 e.n.) a lăsat, de asemenea, urme numeroase, răspîndite în diferite părți ale județului, pe teritoriile a circa 30 de localități actuale, cu o frecvență mai mare în culoarul Mureșului între Brîncovești și Luduș. Din inventarul arheologic foarte bogat și variat, remarcăm în special : depozitul de unelte de fier de la Mărculeni (descoperit în 1965) (fig. 16), depozitul de obiecte ceramice de la Cristești (conținînd, printre altele, cărămizi ștampilate cu inscripția unităților militare — *Ala I Bosporanorum miliaria* — cantonate în castrul de aici) (fig. 14 și 17), depozitul de materiale ceramice de lângă Sighișoara (conținînd, printre altele, cărămizi arse cu inscripția legiunii a XIII-a Gemina), tezaurele monetare de argint de la

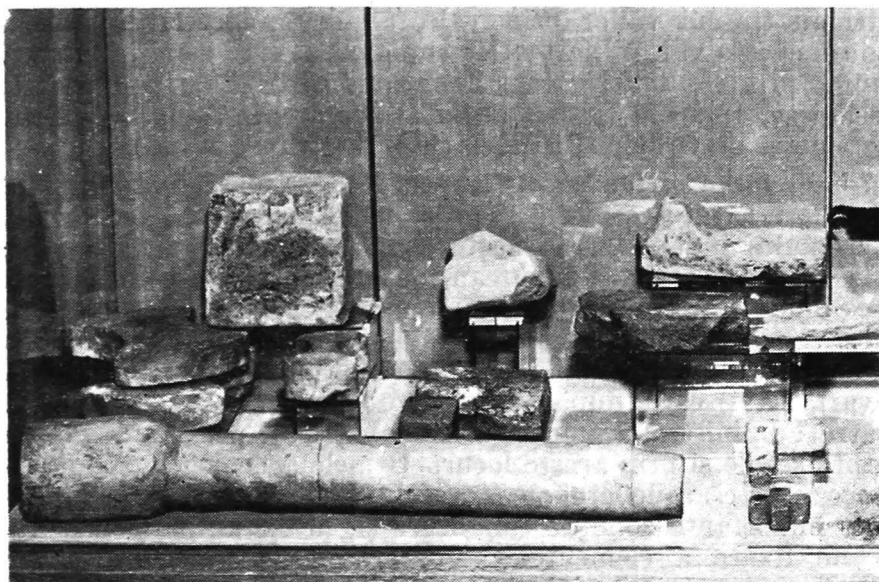

Fig. 17. — Materiale de construcție (tub de apeduct, cărămizi de pardoseală etc.) de origine romană, descoperite la Gristești, lângă Tîrgu Mureș (Muzeul județean din Tîrgu Mureș).

Cristești, Sălașuri, Sînvășii, Sighișoara și Tîrgu Mureș. Dintre așezările romane, o importanță deosebită au avut-o așezările fortificate — castrele — amplasate de obicei pe văile cu terase ale râurilor principale; așa erau castrele de la Brîncovenesti³ și Cristești (valea Mureșului), de la Călugăreni (în valea Nirajului), Sărățeni (în valea Tîrnavei Mici) și Sighișoara (în valea Tîrnavei Mari). Aceste castre erau puncte de sprijin pe importantele artere rutiere care străbăteau văile respective care, după toate indiciile, erau zone de intensă populare atât cu elemente autohtone dacice, cât și cu elemente alohtone colonizate de statul roman, respectiv cu elemente daco-romane rezultate din amestecul acestora. În afară de drumurile care

³ Cercetările arheologice recente au stabilit că aici își avea sediul legiunea romană „ALA NOVA ILLYRICORUM”, castrul fiind construit în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. (din ziarul „Steaua Roșie”, 4. II. 1973).

urmau traseul văilor principale, un drum însemnat traversa toate aceste văi, în partea lor superioară, spre zona muntoasă, unind printr-o linie strategică continuă castelele de la Odorheiu Secuiesc, Inlăceni (jud. Harghita), Sărățeni, Călugăreni, Brîncovenști și Orheiu Bistriței (jud. Bistrița-Năsăud).

Perioada prefeudală (271—sec. X) este marcată de un fapt de însemnătate esențială în procesul de populare a teritoriului actualului județ Mureș: nașterea — și aici ca și în alte părți ale spațiului carpato-dunărean — a elementului etnic românesc pe fondul autohton daco-roman; etnogeneza românilor se desăvârșește și aici pînă prin secolul al X-lea. Alt fapt important îl constituie migrațiunile popoarelor barbare (goți, huni, gepizi, avari, slavi) care, după părăsirea în anul 271 e.n. a Daciei de către administrația imperială romană, s-au perindat timp de șapte secole și prin aceste locuri. Urmele arheologice și toponimice arată că văile largi ale Mureșului și ale Tîrnavelor au constituit importante zone de canalizare și, într-o anumită măsură, și de fixare a elementelor migratoare. În cele din urmă migratorii, în special slavii, care s-au așezat mai stabil și au conviețuit mai mult alături de populația autohtonă daco-romană, respectiv română, au fost asimilați de aceasta, proces ce se încheie prin secolul al X-lea, cînd se definitivează și etnogeneza românilor (C. D a i c o v i c i u și colab., 1960, vol. I, p. 43).

Continuitatea pe teritoriul județului Mureș a autohtonilor daco-romani, respectiv români, în perioada tulbure a migrațiunilor este dovedită de o serie de vestigii arheologice, toponimice și antropologice descoperite în diferite puncte ale județului. În ceea ce privește vestigiile arheologice trebuie arătat că o bună parte din ele aparțin culturii Sîntana de Mureș, definită pe baza materialelor descoperite pe valea Mureșului la Sîntana, în apropiere de Tîrgu Mureș, și atribuite goților (sec. III-IV e.n.); aici s-a scos la zi un cimitir prefeudal cu 74 de morminte de înhumatie și cu un bogat inventar de obiecte metalice, precum și cu 100 de vase a căror formă a evoluat din ceramica romană provincială cu urme de elemente dacice; sînt prezente deci numeroase elemente de cultură materială autohtonă, ceea ce denotă persistența populației daco-romane în această parte a

Transilvaniei și după plecarea administrației imperiale romane (în anul 271 e.n.) și totodată prezența formelor tradiționale de cultură materială și spirituală în simbioza băștinașilor daco-romani cu goții. Acest lucru este confirmat și de alte vestigii arheologice de tip Sîntana de Mureș descoperite la Tîrgu Mureș — Cetate (unde fragmente de vase gotice s-au aflat împreună cu vase daco-romane de tip Cristești, așa-numitele „terra sigillata”), la Bezid, Cipău, Cuci, Lechința de Mureș, Petrilaca de Mureș etc. În afară de acestea, la Iernut au fost descoperite resturi ale unui cimitir de incinerare cu vase de factură romană provincială și cu o monedă datată din anul 275 e.n., deci posterioară retragerii aureliene.

După toate probabilitățile, se pare că așezările goților în aceste locuri aveau mai mult caracterul unor tabere în mijlocul populației băștinașe daco-romane, menite să asigure dominația militaro-politică a marii uniuni tribale gotice peste aceste ținuturi (C. Daicoviciu și colab., 1960, vol. I, p. 38).

Cît privește dovezile toponimice ale continuității, foarte concludent este hidronimicul „Tîrnava”, cuvînt de origine slavă care înseamnă „rîu cu spini” (trn = spini); pentru aceleași artere hidrografice, după cum se știe, maghiarii folosesc denumirea „Kükülö”, iar sașii „Kokel”, formă derivată de la Kükülö; faptul că numai românii au păstrat numirea de origine slavă dovedește conlocuirea populației românești cu slavii în aceste locuri înainte de venirea maghiarilor și sașilor (*Monografia județului Tîrnava Mare*, 1942, partea istorică de Șt. Pascu). Hidronimicul „Mureș”, păstrat de la daci („Maris”) și de la romani („Marisus”), poate fi, de asemenea, considerat drept un argument toponimic convingător pentru continuitatea băștinașilor daco-romani, respectiv români, de-a lungul secolelor prefeudale (pînă în secolul al X-lea) în această parte a țării; de la denumirea românească („Mureș”) derivă, evident, denumirile maghiară („Maros”) și germană („Muresch”) apărute mai tîrziu, în prima perioadă a feudalismului; este clar că alohtonii maghiari și germani nu au avut de unde împrumuta această denumire decît de la autohtonii români, continuatori ai tradițiilor toponimice — deci și demografice, de populare a teritoriului — dace, romane și daco-romane, în aceste locuri.

Există și dovezi antropologice ale continuității: analiza tipologică a scheletelor și craniilor exhumate din cimitirele de la Sintana de Mureș și Morești demonstrează prezența unui tip mediteranoid în rîndul populației locale; acest tip mediteranoid nu poate fi atribuit decît fondului etnic autohton daco-roman, tipul mediteranoid cu toate variantele sale constituind o componentă importantă a populației autohtone începînd încă din neolitic (C. D a i c o v i c i u și colab., 1960, vol. I, p. 53).

Dealtfel, este interesant de remarcat că pînă azi românii de pe Mureș și de pe Tîrnave prezintă unele trăsături antropologice mediteranoide.

În perioada feudalismului timpuriu (secolul al X-lea — jumătatea secolului al XIV-lea) procesul de populare a teritoriului județului Mureș este marcat de două fapte principale: pe de o parte de permanența, în număr sporit, a populației autohtone românești; pe de altă parte, de așezarea alături de români, în unele părți ale județului, a unor elemente etnice alohtone — secui și sași — colonizate în secolul al XII-lea și la începutul secolului al XIII-lea de către regatul feudal ungar. Secuii au fost așezați în bazinul superior al Tîrnavei Mici și în bazinul Nirajului pînă la Mureș, aceste zone constituind partea nord-vestică a zonei de colonizare masivă secuiască din estul Transilvaniei (extinsă mai mult pe teritoriul actualelor județe Harghita și Covasna). Sașii, reprezentînd elemente germanice originare din Flandra, Renania, Luxemburg și Saxonia și purtînd numele ultimului grup („Saxones”), s-au așezat în bazinul mijlociu al Tîrnavelor, respectiv în partea sudică a actualului județ Mureș, parte care constituie, de fapt, extremitatea nordică a celei mai importante zone de colonizări germanice din Transilvania (zonă cuprinsă între Olt la sud și Tîrnava Mică la nord și care se extinde și pe teritoriul actualelor județe Brașov, Sibiu și Alba).

Pentru reconstituirea fizionomiei geografico-istorice a teritoriului județului Mureș este foarte important faptul că, începînd din această perioadă, pe lângă urmele arheologice ale cîtorva așezări (de exemplu așezarea fortificată româno-slavă de la Morești datînd din secolele XI-XII, apoi așezările de la Lechința

de Mureș, Sîngeorgiu de Mureș, Bahnea ș.a.), sînt atestate documentar un număr relativ mare de așezări omenești. Astfel, în intervalul de timp de circa 275 de ani, cuprins între sfîrșitul secolului al XI-lea (aprox. anul 1075) și mijlocul secolului al XIV-lea (aprox. anul 1350), sînt semnalate în documentele scrise circa 225 de așezări în cuprinsul județului, la care se adaugă încă circa 75 de așezări în intervalul 1350—1400, astfel că pînă pe la anul 1400 sînt consemnate documentar peste 300 de localități (C. Daicoviciu și colab., 1960, vol. I, p. 110—111), deci aproximativ 60% din numărul celor de azi. Pînă la sfîrșitul perioadei feudalismului dezvoltat, care pentru Transilvania durează de la jumătatea secolului al XIV-lea pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, procesul de populare a teritoriului județului Mureș se conturează aproape complet, apărînd majoritatea localităților care există și azi. Ulterior, schimbările care au survenit în procesul de populare a teritoriului județului Mureș au afectat mai mult dezvoltarea așezărilor existente (evoluție numerică a populației, extinderea vetrei teritoriale etc.) decît apariția de noi așezări sau, eventual, dispariția unora.

Populația

Numărul și dinamica populației. Cu cei peste 600 000 de locuitori (602 085 la 1. VII. 1972), județul Mureș se numără printre județele mai bine populate ale țării, ocupînd în ordine locul 10. Recensămintele din ultimele patru decenii au consemnat următoarea evoluție numerică a populației din județul Mureș : 425 721 de locuitori la 30. XII. 1930, 461 403 locuitori la 25. I. 1948, 513 261 de locuitori la 21. II. 1956 și 561 598 de locuitori la 15. III. 1966 ; ulterior, pe baza datelor calculate, s-au înregistrat 567 532 de locuitori la 1. VII. 1967, 578 915 locuitori la 1. VII. 1968, 586 019 locuitori la 1. VII. 1969, 592 427 de locuitori la 1. VII. 1970 și 597 441 de locuitori la 1. VII. 1971. În întreaga perioadă 30. XII. 1930—1. VII. 1971 numărul locuitorilor din județ a crescut, deci, cu 171 720 loc., ceea ce înseamnă o creștere medie anuală (respectiv, un spor

total mediu anual) de 4240 de locuitori sau $9,9\text{‰}$ (față de $10,7\text{‰}$ pe întreaga țară); această creștere a fost foarte redusă—de numai $4,6\text{‰}$ în intervalul 1930—1948 (în care mișcarea demografică a suferit perturbațiile celui de al doilea război mondial), s-a ridicat la 14‰ în intervalul 1948—1956 (datorită creșterii natalității și scăderii mortalității), a scăzut în intervalul 1956—1966 pînă la $9,4\text{‰}$ (datorită scăderii natalității de la $28,5\text{‰}$ în 1956, pînă la $15,4\text{‰}$ în 1966), ridicîndu-se iarăși în intervalul 1967—1969 pînă la $13,7\text{‰}$ (datorită, mai ales, creșterii accentuate a natalității la 25‰ în 1967, $25,6\text{‰}$ în 1968 etc., în urma măsurilor cunoscute, luate de stat).

La finele perioadei urmărite, în 1969, pe întregul județ natalitatea înregistra $23,3\text{‰}$, mortalitatea $9,5\text{‰}$, sporul natural $13,7\text{‰}$, imigrările $13,1\text{‰}$, emigrările $15,6\text{‰}$, sporul migratoriu $7,3\text{‰}$, iar sporul total (natural + migratoriu) $11,2\text{‰}$. Comparativ, în mediul urban sporul total a înregistrat o valoare pozitivă ($22,7\text{‰}$), mult superioară față de mediul rural ($3,9\text{‰}$). Pe orașe și comune (fig. 18), sporul total a înregistrat valori pozitive la toate cele 6 orașe (Sighișoara $22,9\text{‰}$, Reghin $21,5\text{‰}$, Tîrgu Mureș $20,3\text{‰}$ etc.), la toate cele 5 comune suburbane (Sîncraiu de Mureș $52,7\text{‰}$ etc.) și la 62 de comune rurale (adică la 72% din numărul lor total), ceea ce înseamnă că la majoritatea comunelor rurale sporul migratoriu negativ (datorită emigrărilor însemnate spre orașe) este compensat prin sporul natural pozitiv (rezultat, pe de o parte, din creșterea accentuată a natalității, pe de altă parte din scăderea mortalității ca urmare a îmbunătățirilor continue aduse de orînduirea socialistă în condițiile de trai și de ocrotire a.sănătății).

Densitatea populației. În cadrul României, județul Mureș se numără printre județele relativ dens populate, situîndu-se cu cei aproape 90 loc./km² ($89,2\text{ loc./km}^2$ la 1. VII. 1971) pe locul 12, depășind cu puțin densitatea medie pe întreaga țară ($86,2\text{ loc./km}^2$ la 1. VII. 1971). În ultimele 4 decenii, la datele recensămintelor, densitatea medie a populației din județul Mureș a crescut de la $63,5\text{ loc./km}^2$ în 1930, la $68,9\text{ loc./km}^2$ în 1948, la $76,6\text{ loc./km}^2$ în 1956 și la $83,8\text{ loc./km}^2$ 1966.

În cuprinsul județului, densitatea populației este distribuită neuniform (fig. 19), prezentînd variații de valori în strînsă legătură cu diversitatea condițiilor naturale (fizico-geografice), cu repartitia teritorială a ramurilor economiei (industrie, agricultură etc.), a rețelei de așezări omenești, a rețelei de căi de comunicație etc. Densitățile cele mai mari se întîlnesc, insular, pe ariile administrative ale orașelor, care concentrează pe spații restrînse un număr ridicat de locuitori, procesul de aglomerare intensificîndu-se mult în ultimele două decenii, odată cu industrializarea socialistă a acestor orașe (la Tîrgu Mureș, de la 1 478 loc./km² în 1956 la 2 221 loc./km² în 1970; la Reghin, de la 376 loc./km² în 1956 la 514 loc./km² în 1970; la Tîrnăveni, de la 318 loc./km² în 1956 la 510 loc./km² în 1970 etc.). Densități ridicate se întîlnesc și la comunele suburbane, în special la cele din jurul orașului Tîrgu Mureș (Sîncraiu de Mureș 342,4 loc./km², Cristești 283,0 loc./km² etc.), care, împreună cu orașul, constituie o zonă de mare densitate (aproape 900 loc./km²). În jurul acestei zone se conturează destul de distinct o zonă de densitate mijlocie, cu valori apropiate mediei pe județ, pe alocuri ceva mai ridicate (peste 100 loc./km²) sau mai coborîte (sub 80 loc./km²); această zonă are o extensiune teritorială mult mai mare, incluzînd întreaga porțiune din Cîmpia Transilvaniei care revine județului Mureș, de asemenea văile largi și fertile ale Mureșului, Nirajului și Tîrnavei Mici. Urmează, mai spre exterior, o zonă cu densitate relativ mică, de 40—60 loc./km², pe alocuri chiar sub 40 loc./km²; ea se suprapune pe regiunea naturală a dealurilor înalte premontane (Subcarpații interni), extinzîndu-se de asemenea în zona deluroasă a Podișului Tîrnavelor, mai precis în sectorul interfluviului major dintre cele două Tîrnave (pe intervalul Băgaciu—Vețca), precum și la sud de Tîrnava Mare (pe intervalul Criș—Archita). În sfîrșit, o zonă cu densitate foarte mică — sub 20 loc./km² și chiar sub 10 loc./km² — se conturează mai la exterior, în extremitatea nord-estică a județului, în regiunea montană vulcanică Călimani — Gurghiu (comunele Vătava, Răstolița, Lunca Bradului, Stînceni, Ibănești).

Caracteristici structurale ale populației. În ultimele patru decenii, structura pe *medii social-geografice (urban și rural)* a populației din județul Mureș a marcat schimbări continue, în sensul creșterii ponderii populației urbane (de la 15,8% în 1930, la 17,9% în 1948, la 27,1% în 1956, la 32,4% în 1966 și 39,5% în 1971) și a scăderii ponderii celei rurale (de la 84,2% în 1930 la 60,5% în 1971). Ritmurile mai accentuate de creștere a populației urbane după 1948 se explică în primul rînd prin industrializarea socialistă a orașelor județului; apoi, prin trecerea unor localități rurale în categoria orașelor (Luduș, Sovata) și a unor localități rurale în componența orașelor (25 de localități componente plus 3 sate aparținătoare) și în alcătuirea comunelor suburbane (5 comune cu 20 de sate).

Structura pe *sexe* a populației din județul Mureș este sensibil echilibrată: la 1. VII. 1971, din totalul de 597 441 de locuitori ai județului Mureș, 295 329 (adică 49,4%) erau bărbați, iar 302 112 (50,6%) femei; pe orașe și comune proporția sexelor înregistrează oscilații mici în jurul mediei pe județ. O situație relativ bună caracterizează și structura pe *grupe de vîrste* (fig. 20), în primul rînd datorită grupelor mai tinere, pînă la 49 de ani, care, luate separat (cîte 5 ani), oscilează între 6,2 și 10,3% din totalul populației, iar luate împreună totalizează 78,6%; în al doilea rînd, datorită proporției echilibrate dintre bărbați și femei la grupele de vîrstă mai tinere (pînă la 44 de ani). În același timp, populația în vîrstă de muncă (16—59 de ani la bărbați, 16—54 de ani la femei) însumează 55,1% din totalul populației, restul însumînd 44,9%, din care 29,3% reprezintă grupele de vîrstă de 0—15 ani, iar 15,6% grupele de vîrstă bătrîne (peste 59 de ani la bărbați; peste 54 de ani la femei).

La 1. I. 1969, totalul de 582 929 de locuitori ai județului erau repartizați aproximativ în proporții egale între populația *activă* (49,9%) și cea *pasivă* (50,1%). Populația activă, în majoritate (88,6%), era ocupată în sfera producției materiale, iar restul (11,4%) în sfera neproductivă (învățămînt etc.). Pe *ramuri de activitate*, populația activă avea următoarea repartitie: 50% în agricultură, 21,5% în industrie, 5% în construcții, 4,3% în circulația mărfurilor, 4,2% în cultură (învățămînt, știință, artă, cultură de masă), 2,5% în transporturi, 2,5% în

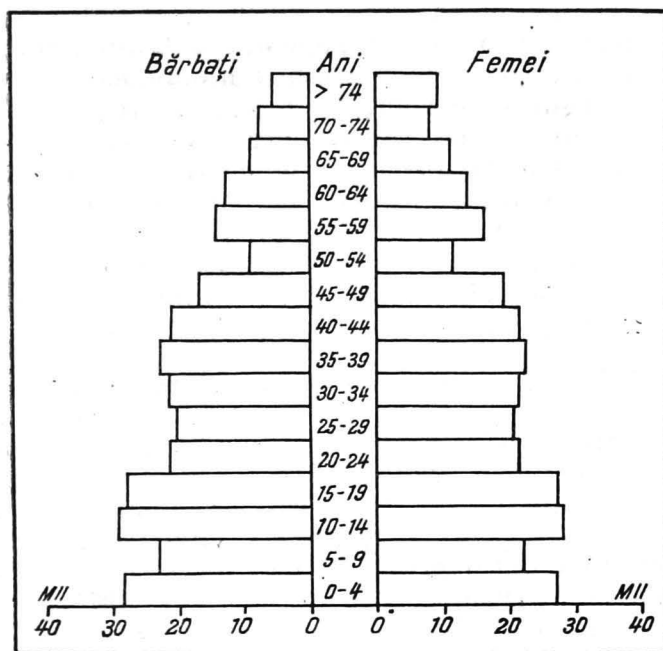

Fig. 20. — Piramida vîrștelor la populația din județul Mureș (după I. Șoneri u).

gospodărie comunală, 2,3% în ocrotirea sănătății, asistență socială și cultură fizică, 0,9% în administrație etc. Importanța ramurii industriale iese și mai bine în evidență dacă considerăm numai populația activă salariată, ponderea salariaților ocupați în industrie crescînd de la 35,4% în 1956 la 38,4% în 1966, la 43,3% în 1969, la 44,1% în 1970 și la 44,9% în 1971.

Semnificativ pentru schimbările în *structura socială* a populației din județul Mureș în anii socialismului este creșterea muncitorilor, din totalul salariaților, de la 63,8% în 1956, la 72,5% în 1966 și la 77,0% în 1971. Pe de altă parte, în urma încheierii procesului de cooperativizare a agriculturii în 1962, țărani cooperatori reprezintă pătura socială predominantă în mediul rural.

Am văzut că, în anumite condiții istorice, în aceste părți ale Transilvaniei, alături de populația autohtonă românească, s-au stabilit și unele elemente etnice alohtone (secui, sași ș.a.), care, de-a lungul veacurilor, au luptat împreună cu românii pentru dreptate socială, pentru progres economic și cultural; după 23 August 1944, oamenii muncii români, maghiari, sași și de alte naționalități, din județul Mureș, bucurându-se de drepturi egale, s-au angajat într-un efort creator comun în opera de construire a economiei și culturii socialiste, aducându-și împreună contribuția la făurirea bunurilor materiale și spirituale, la înflorirea meleagurilor mureșene și a întregii țări.

Nivelul de trai material și cultural al populației — urbane și rurale — din județul Mureș, la fel ca și în celelalte județe ale țării, a înregistrat o continuă creștere în anii socialismului, de aceasta beneficiind în aceeași măsură românii, maghiarii, germanii și locuitorii de alte naționalități. Pentru concretizare, câteva date cifrice pot fi edificatoare. Volumul desfacerilor de mărfuri cu amănuntul prin comerțul socialist a crescut de la 237 000 000 lei în 1950 la 3 010 000 000 lei în 1971 (cu 1170%). În perioada 1960—1971 suprafața locuibilă a crescut cu peste 1 469 000 m² (18 601 de apartamente din fonduri ale statului, ale organizațiilor cooperatiste și credite acordate de stat; 27 363 locuințe din fondurile proprii ale populației), urmînd ca pînă în 1975 din fondurile statului să se construiască încă 10 000 de apartamente. S-a extins și modernizat rețeaua unităților sanitare, a crescut numărul medicilor de la 776 în 1960 (un medic la 698 de locuitori) la 1 047 în 1968 (un medic la 557 de locuitori).

După ce a fost lichidat analfabetismul, rețeaua învățămîntului de toate gradele s-a lărgit considerabil, ajungînd ca în anul școlar 1971—1972 să cuprindă 369 de unități preșcolare, 495 de școli generale, 23 de licee de cultură generală (din care 14 la oraș și 9 în mediul rural, înființate după 1944⁴), 8 licee de specialitate (7 la Tîrgu Mureș și unul silvic la Gurghiu)⁵,

⁴ La Bahnea, Band, Deda, Gurghiu, Iernut, Miercurea Nirajului, Riciu, Sărmașu și Sîngeorgiu de Pădure.

⁵ În anul școlar 1972—1973 numărul liceelor de specialitate a crescut la 12 (unul la Tîrnăveni, unul la Reghin etc.), iar al școlilor profesionale la 16.

13 școli profesionale ș.a. Învățământul super—iorcreație a statului nostru democrat popular — cuprinde 3 institute, cu 9 facultăți, totalizînd circa 2 500 de studenți și 450 de cadre didactice — Institutul medico-farmaceutic (cu secții română și maghiară), Institutul de teatru „Szentgyörgy István” (cu limbă de predare maghiară), Institutul pedagogic de 3 ani (cu secții română și maghiară).

Rețeaua unităților de culturalizare a maselor cuprindea, printre altele, în 1971 : 7 case orășenești de cultură (inexistente în 1944), 356 de cămine culturale, un ansamblu de stat de cîntece și dansuri (înfiițat în 1956 la Tîrgu Mureș), un teatru dramatic (secții română și maghiară, la Tîrgu Mureș), o orchestră simfonică (Filarmonica de stat din Tîrgu Mureș), 7 muzee (4 la Tîrgu Mureș, cîte unul la Sighișoara, Reghin și Tîrnăveni), 242 de biblioteci publice (cu 1 796 000 de volume) etc. La Tîrgu Mureș funcționează un studio de radio cu emisiune bilingvă (română și maghiară). Presa cotidiană este reprezentată prin ziarele „Steaua Roșie” și „Vörös Zászló”, organe ale Comitetului județean Mureș al P.C.R. și ale Consiliului popular județean Mureș, iar presa periodică prin revistele de cultură „Vatra”, „Új élet” și „Igaz szó”, prin revista științifică a Muzeului județean de istorie și prin revista științifică bilingvă „Revista medicală—Orvosi szemle” — toate editate la Tîrgu Mureș. Tot la Tîrgu Mureș funcționează două centre de cercetări științifice, unul al Academiei de științe medicale și altul al Academiei de științe social-politice, de asemenea filiale ale uniunilor artiștilor plastici, compozitorilor și scriitorilor , precum și filiale ale unor societăți științifice (de istorie, geografie etc.).

Așezările

În urma îmbunătățirii reorganizării administrativ-teritoriale din 1968, în cadrul județului Mureș s-au cuprins : 2 municipii, 4 orașe, 26 de localități componente ale municipiilor și orașelor, 91 de comune (din care 5 suburbane) și 487 de sate (din care 3 aparțin orașelor sau municipiilor).

În Cîmpia Transilvaniei sînt cuprinse circa 190 de așezări (36%), revenind o densitate medie de 11—12 așezări la 100 km², sau o așezare la 8,6 km²; în Podișul Tîrnavelor, circa 155 de așezări (30%), cu 7—8 așezări la 100 km², sau o așezare la 13,2 km²; în zona dealurilor subcarpatice interne, circa 125 de așezări (24%), cu 8 așezări la 100 km², sau o așezare la 12,2 km²; în zona montană, circa 45 de așezări (8,5%), cu 3 la 100 km², sau o așezare la 36 km². Așadar, așezările sînt mai dese în Cîmpia Trar silvaniei, datorită, în mare măsură, unor așezări mici (cu 250 — —1 000 de locuitori) și foarte mici (cu sub 250 de locuitori) (fig. 21).

Așezările urbane. Cu 4 decenii în urmă, la recensămîntul din 1930, rețeaua urbană din cuprinsul actualului județ Mureș consta din cinci orașe — însumînd 67 407 locuitori, adică 15,8% din populația totală a județului — din care numai două cu peste 10 000 de locuitori (Tîrgu Mureș cu 38 517, Sighișoara cu 13 033). La 1. VII. 1971 județul Mureș cuprindea 6 orașe — însumînd 207 931 de locuitori, adică, 34,8% din populația județului — din care unul cu peste 100 000 de locuitori (Tîrgu Mureș), 3 cu peste 20 000 de locuitori (Sighișoara, Reghin, Tîrnăveni) și 2 cu peste 10 000 de locuitori (Luduș și Sovata).⁶

Cu cei peste 100 000 de locuitori (106 159) la 1. VII. 1972)⁷, cu puternicul său potențial economic și cultural, cu calitatea sa de municipiu și reședință administrativă de județ (din 1968), orașul *Tîrgu Mureș* este cel mai important centru urban din județul Mureș, principalul coordonator al vieții sociale, politice, economice și culturale din acest județ. Orașul se bucură atît de avantajele unei macropoziții centrale în cadrul țării, cît și de avantajele care decurg din mezopozitia sa în culoarul larg al Mureșului, într-o zonă de larg contact între trei regiuni naturale cu resurse economice diferite și complementare: regiunea cerealieră a Cîmpiei Transilvaniei, Podișul Tîrnavelor cu agricultura sa complexă (culturi de cereale, viticultură, pomicultură, creșterea vitelor etc.) și zona forestieră a munților vulcanici împreună cu prispa submontană a dealurilor subcarpatice interne; situarea în zona de interferență a acestor resurse economice,

⁶ Inclusiv populația localităților componente.

⁷ Fără comunele suburbane.

precum și accesul direct la importantele căi de comunicație canalizate de valea largă a Mureșului sînt factori cu însemnat rol în geneza și dezvoltarea orașului Tîrgu Mureș. Microgeografic, orașul este amplasat pe o suprafață neomogenă topografic, constituită din cîteva elemente ale văii Mureșului — luncă, poduri și frunți de terase, versanți de dealuri care încadrează pe stînga valea Mureșului, la care se adaugă valea mai îngustă a unui mic afluent sudic (pîrîul Pocloș); dispoziția vetrei orașului pe mai multe nivele de altitudine — între 310 m pe talvegul Mureșului și 450 m pe culmea dealului Cornești — îi imprimă o accentuată configurație în amfiteatru, mai evidentă dacă orașul este privit de la distanță, de pe terasele din dreapta Mureșului.

Suprapunerea succesivă de culturi arheologice (inclusiv dace, romane și daco-romane) din vatra orașului indică condiții favorabile pentru habitatul uman al acestui loc. Spre sfîrșitul perioadei feudalismului timpuriu, aici se constituie o așezare cu caracter de tîrg, semnalată documentar pe la 1332, în care își are originea actualul oraș. Acest prim nucleu al orașului era amplasat pe malul stîng al Mureșului, la o distanță convenabilă de rîu, aproximativ unde se află actualul centru. Începînd din secolul al XV-lea înfloarește și producția meșteșugărească organizată în bresle, iar în secolul al XVI-lea activitatea intelectuală în spirit umanist. În 1599, Mihai Viteazul ia orașul sub ocrotirea sa, acordîndu-i însemnate privilegii drept răsplată pentru sprijinul pe care l-a primit de la locuitorii lui. Între 1602 și 1653 se construiește cetatea (prevăzută cu bastioane ale breslelor meșteșugărești), care amplifică importanța militară și politică a orașului.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se intensifică legăturile comerciale ale orașului cu Moldova și Țara Românească. Tot acum Tîrgu Mureș devine un important focar al mișcării iluministe din Transilvania, aici desfășurîndu-și o parte din activitatea lor iluștrii reprezentanți ai Școlii Ardelene — Gheorghe Șincai și Petre Maior —, precum și renumiții matematicieni Farkas Bolyai și fiul său János Bolyai, unul din creatorii geometriei neeuclidiene.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea orașul Tîrgu Mureș a fost principalul centru judecătoresc al Transilvaniei — sediul instituției juridice „Tabula regia judiciaria” (Tabla regească), unde au activat în calitate de cancelariști și numeroși fruntași ai Revoluției de la 1848 din Transilvania, printre care și Avram Iancu și Alexandru Papiu Ilarian.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea apare și la Tîrgu Mureș industria de fabrică, orașul fiind, în același timp, racordat la comunicațiile feroviare (în 1871 linia Războieni — Tîrgu Mureș etc.), ceea ce stimulează dezvoltarea lui economică și demografică. În prima jumătate a secolului al XX-lea, paralel cu amplificarea funcțiilor (economice, culturale etc.) și cu creșterea numărului locuitorilor (la 38 517 locuitori în 1930, 47 043 în 1948) se extinde mult și vatra clădită în jurul vechiului nucleu, pe terasele și lunca Mureșului, care este chiar puțin depășit pe malul drept (în apropierea podului); totuși, orașul încă nu contează ca centru industrial mai însemnat.

După eliberare, orașul Tîrgu Mureș, ca și celelalte orașe din țară, intră într-o etapă nouă, mai dinamică, de dezvoltare. După un sfert de secol de construcție socialistă orașul a devenit unul din centrele industriale de seamă ale României, o însemnată bază de comunicații (rutiere, feroviare și aeriene), un important centru cultural (universitar, științific, artistic) și politico-administrativ (municipiu, reședință de județ). În același timp, orașul Tîrgu Mureș a intrat în rîndul marilor orașe ale țării și sub raport demografic, recent depășind 100 000 de locuitori.

În prezent, orașul are un profil funcțional complex, în care funcția predominantă este cea industrială, ocupînd (în 1969) 48% din totalul salariaților, restul fiind ocupați în circulația mărfurilor (9,7%), construcții (9,6%), învățămînt, cultură și știință (8,1%), gospodărie comunală (6,8%), transporturi (6%), ocrotirea sănătății, asistență socială și cultură fizică (5,9%), administrație și finanțe (2,2%) etc. Producția industriei socialiste din Tîrgu Mureș se realizează în 17 întreprinderi de stat republicane, 4 întreprinderi de stat locale (cu 38 de unități) și 15 întreprinderi ale cooperației meșteșugărești (cu peste 200 de unități). Pe ramuri, în ordinea ponderilor valorice, această producție are (1970) următoarea structură: industria alimentară cu 31,1%,

construcții de mașini și prelucrarea metalelor 27,1%, chimia 15,4%, prelucrarea lemnului 9,9%, textilă și confecții textile 9,6%, pielărie, blănărie și încălțăminte 3,9%, materiale de construcție 1,7% ș.a. În partea sudică a orașului se individualizează o mare zonă industrială, axată pe linia ferată și magistrala rutieră „Gh. Doja”; aici sînt concentrate majoritatea unităților industriale mari — Combinatul de îngrășăminte azotoase, întreprinderile de utilaje pentru industria ușoară, fabrica de cărămizi, fabricile de zahăr, conserve, carne, produse lactate ș.a. Alte unități industriale sînt dispersate în restul orașului (fabrica de mobilă UPROFIL „23 August”, „Electromureș” ș.a.).

În repartitia teritorială a rețelei comerțului socialist, mult lărgită, modernizată și diversificată (440 de unități în 1969, din care 326 cu amănuntul însumînd desfaceri de peste 1 miliard lei), se conturează o zonă de mare concentrare în centrul orașului (incluzînd Piața Trandafirilor și cîteva străzi adiacente); sînt remarcabile de asemenea magazinele moderne (complexe) din cvartalele noi de blocuri.

Orașul Tîrgu Mureș este un însemnat nod de comunicații în centrul Transilvaniei (vezi capitolul *Căile de comunicații și transporturile*). În partea lui sudică se distinge o microzonă profilată pe funcția transporturilor, incluzînd gara feroviară și autogara.

Tîrgu Mureș este și un important centru cultural, la ale cărui vechi tradiții orînduirea socialistă a adăugat realizări noi, de înalt prestigiu. În prezent, funcția culturală — incluzînd învățămîntul, știința, arta, cultura de masă — cuprinde o rețea largă de instituții și unități (menționate deja, în cea mai mare parte, în subcapitolul referitor la nivelul cultural al populației din județ) concentrate în două zone: una nord-estică, situată pe o terasă a Mureșului, cuprinzînd trei licee (fig. 22), Institutul pedagogic de 3 ani, Institutul medico-farmaceutic (fig. 23) cu clinicile aferente și patru cămine studențești; aici se poate vorbi de un adevărat cartier universitar în plină dezvoltare, care se bucură de o poziție foarte favorabilă (liniște, aer curat, spații verzi suficiente, perspectivă admirabilă asupra văii Mureșului); o altă zonă, conturată în cartierul central al orașului, cuprinde unități de cultură, ca școli, biblioteci

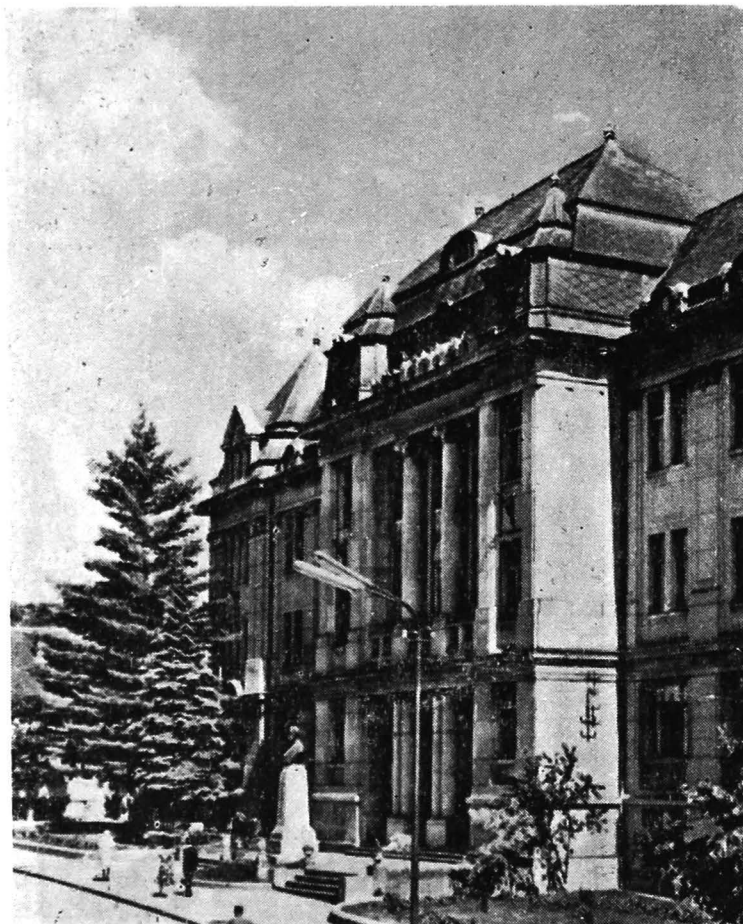

Fig. 22. — Liceul „Al. Papiu Ilarian” din Tîrgu Mureș (foto Clara Spitzer).

(între care și renumita bibliotecă documentară Teleki cu multe exemplare rare din secolele XV—XVIII), muzee, teatre (între care și noul teatru, aproape terminat), cinematografe, redacții de ziare și reviste etc.; piesa centrală în acest ansamblu este monumentalul Palat al culturii, adevărat „complex” care adăpos-

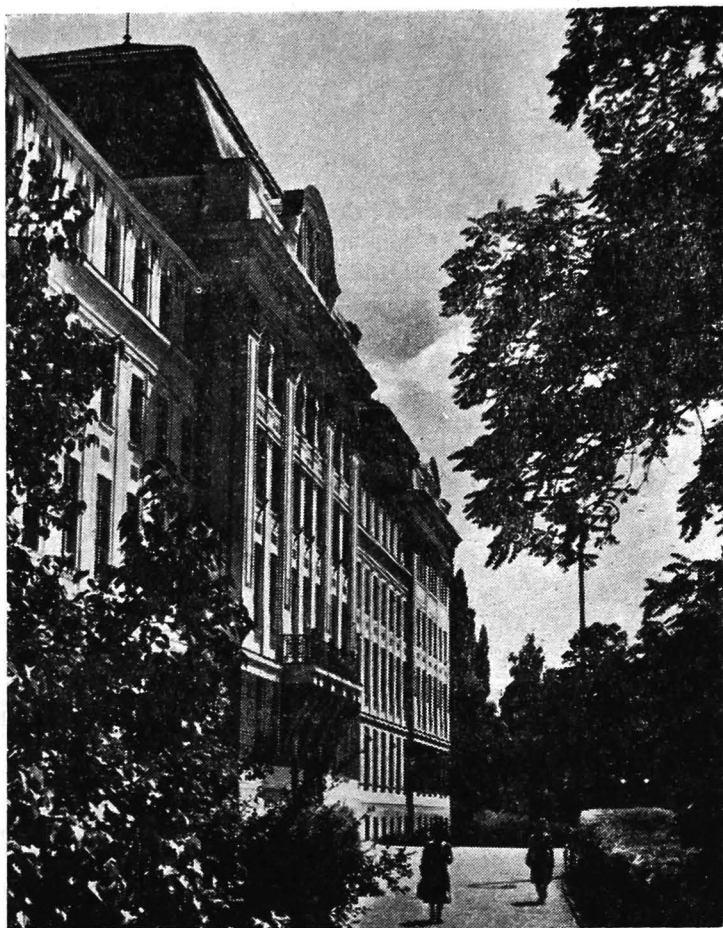

Fig. 23. — Institutul de medicină și farmacie din Tîrgu Mureș (foto Clara Spitzer).

tește Biblioteca municipală, Filarmonica de stat, Teatrul de stat, Galeria fondului plastic, Muzeul județean de arte plastice, Școala de arte plastice, Școala populară de artă, Liceul de muzică, filialele uniunilor compozitorilor și artiștilor plastici.

Fig. 24. — Aspect din cartierul nou „Tudor Vladimirescu” de la marginea sud-estică a orașului Tîrgu Mureș.

În calitatea lui de municipiu și reședință de județ, orașul Tîrgu Mureș îndeplinește și însemnate funcții politico-administrative, principalele instituții de acest gen fiind grupate în centrul orașului.

Funcția rezidențială (de locuit) s-a dezvoltat în pas cu creșterea numărului de locuitori și cu progresele generale social-economice. Astfel, numai în perioada 1960—1969, din fondurile statului s-au construit 9 052 de apartamente efective, însumînd o suprafață locuibilă de 278 200 m². În ultimele două decenii, creșterea spațiului locuibil s-a făcut — și se face — pe două căi: 1) prin extinderea construcțiilor pe terenuri virane (de exemplu cvartalele de blocuri „Tudor Vladimirescu” de la sud-est — fig. 24 —, „Dîmbul pietros” și „Mureșeni” la sud, „Ady” la sud-vest, „7 Noiembrie” și „Alea Carpați” la nord,

„Cornișă” și „Mihai Viteazul” la nord-est); 2) prin operațiuni de restructurare în zona centrală, prin demolarea unor case mici, deteriorate, insalubre și inestetice, și înlocuirea lor cu clădiri corespunzătoare. În planul de sistematizare a zonelor de locuit s-a aplicat, ca și la alte orașe din țară, principiul unităților structurale complexe — cartiere și microraiioane — prevăzute cu toate dotările social-culturale și de deservire (magazine etc.). Unul din cele mai noi cvartale, în curs de construire, la care se aplică acest principiu, este „Dîmbul pietros”, unde, pe o suprafață de 65 ha, în faza finală vor exista 8 200—8 300 de apartamente cu 32 000—35 000 de locuitori, un palat cultural-administrativ, trei garaje a 250—300 de automobile ș.a.

În actuala fizionomie urbanistică (structură, textură, stil arhitectonic etc.) a orașului Tîrgu Mureș se pot deosebi destul de clar principalele faze ale evoluției sale istorico-teritoriale, cristalizată în trei zone esențiale cu trăsături distincte:

1) *Cartierul central*, corespunzător nucleului vechi, medieval al orașului (fig. 25), este situat la 1—2 km spre est de talvegul Mureșului, la joncțiunea dintre terasa de luncă și terasa de 30—35 m, cuprinzînd porțiuni din ambele terase, inclusiv din suprafața înclinată de racord dintre ele (adică fruntea terasei superioare); se extinde în direcție nord—sud pe circa 1,5 km (de la Cetate pînă la Palatul telefoanelor), iar în direcție vest—est pe aproape 1 km. Textura constă dintr-o piață mare centrală (Piața Trandafirilor, lungă de peste 1/2 km, lată de 50—100 m și amenajată în scuar), patru piețe mai mici și un sistem de străzi adiacente, dintre care unele, prin îngustimea și traseul lor întortocheat, aduc aminte de antecesoarele lor medievale. Structura este compactă, clădirile formînd un front continuu pe aliniamentul străzilor. Profilul funcțional este complex: comercial — cultural — administrativ — rezidențial. Diferitele generații de clădiri apărute în decurs de peste cinci veacuri (secolele XV—XX) prezintă o gamă variată de stiluri (fig. 26): gotic tîrziu (păstrat fragmentar la biserica reformată din interiorul cetății, la origine biserică franciscană din secolul al XV-lea, baroc (cîteva biserici și edificii publice din secolul al XVIII-lea), empire, neobaroc, neobizantin (catedrala ortodoxă) ș.a. O notă caracteristică pentru clădirile din generațiile mai vechi (secolele XVIII—XIX) este

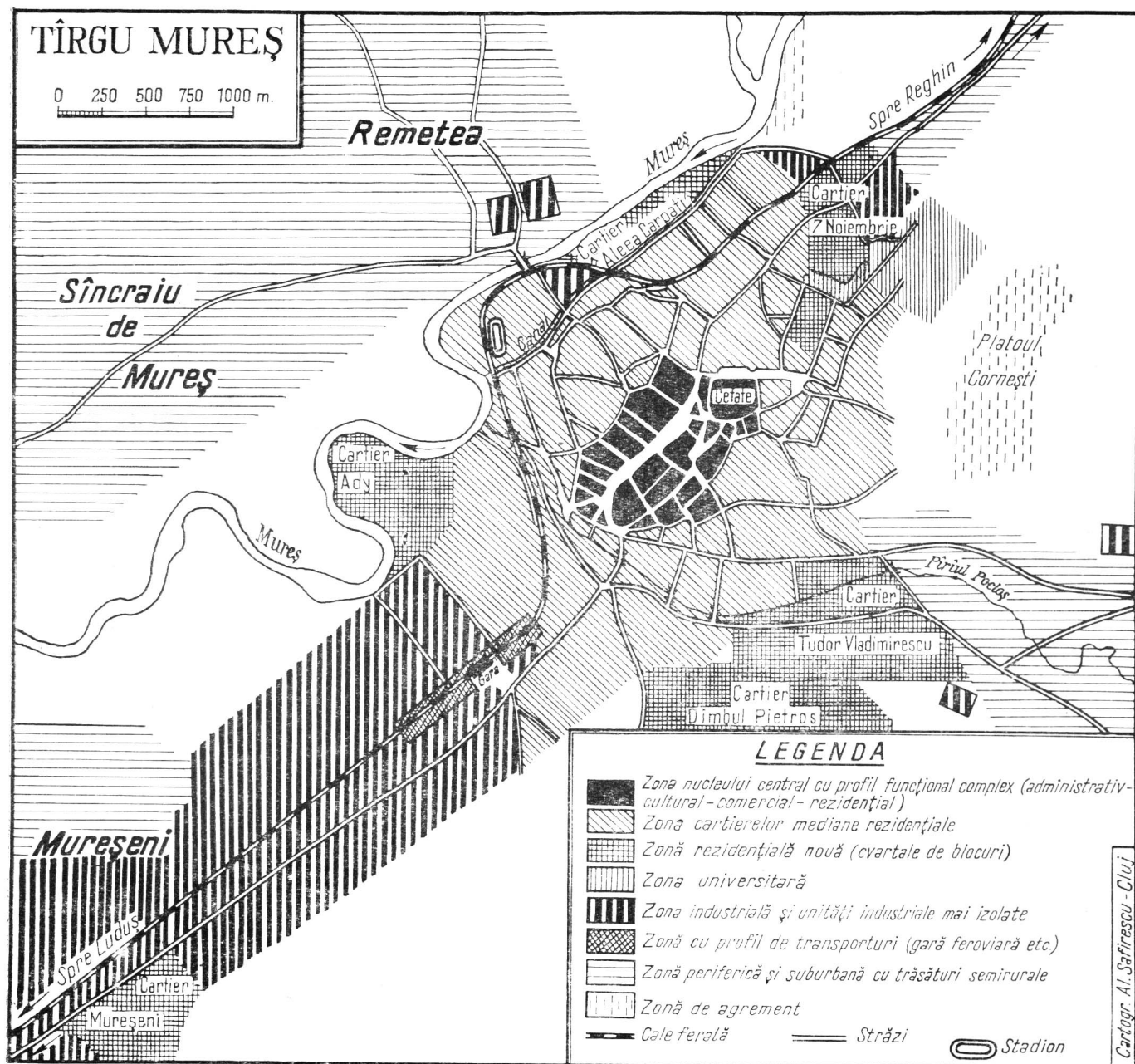

Fig. 25. - Zonele funcționale ale orașului Tirgu Mures (după I. Șoncriu).

Fig. 26. — Imagine arhitectonică din centrul oraşului Tîrgu Mureş : sediul Comitetului judeţean al P.C.R. (stinga) şi Palatul culturii (dreapta) (foto-C.P.C.S.).

cromatismul lor uniform, de nuanță deschisă — gălbuie. În schimb este foarte bătătoare la ochi multicolora ornamentație a unor clădiri de la începutul secolului al XX-lea (de exemplu Palatul culturii ornat cu basoreliefuli, mozaicuri și țigle divers colorate etc.). Prin eleganță geometrică și estetică sobră se remarcă câteva blocuri construite recent (Palatul telefoanelor, hotelul turistic O.N.T. în curs de finisare etc.).

2) *Zona cartierelor mediane*, situată între centru și periferii într-o dispoziție cvasiasimetrică, are o funcție predominant rezidențială, îndeplinite de case de locuit (de obicei particulare), datînd în majoritatea lor din prima jumătate a secolului al XX-lea și avînd, de regulă, numai parter; frecvent ele formează ansambluri de o surprinzătoare uniformitate arhitectonică. Structura este adunată dar mai puțin compactă decît în centru. Textura prezintă regularitate geometrică mai ales în cvartalele situate pe suprafața orizontală din lunca Mureșului. Operațiuni de rectificare și lărgire sînt necesare la două importante artere — Strada Lungă și str. 7 Noiembrie — care sînt principalele căi de penetrație în oraș dinspre Sighișoara, respectiv, dinspre Reghin; prin configurația lor îngustă și strîmbă, ele corespund tot mai puțin traficului de autovehicule, în continuă creștere.

3) *Zona cartierelor periferice* avea pînă nu demult un pronunțat caracter semirural, incluzînd, alături de locuințele muncitorești, gospodării de tip țărănesc între care se intercalau terenuri agricole (grădini de legume, pomi fructiferi etc.). Astfel de trăsături se mai pot observa pe alocuri și azi (de exemplu în localitățile componente Mureșeni și Remetea), dar acum nota dominantă la periferii o dau cvartalele moderne de blocuri („Mureșeni”, „Ady”, „Tudor Vladimirescu” ș.a.).

Municipiul Sighișoara — cu cei aproape 30 000 de locuitori (29 492 la 1.VII.1971)⁸ — este al doilea oraș din județul Mureș ca mărime și importanță.

Orașul beneficiază de o avantajoasă poziție geografică în partea centrală a țării, pe traseul unor însemnate artere de comunicație feroviară (magistrala București — Brașov — Teiuș cu de-

⁸ Inclusiv localitățile componente Angofa, Rora, Venchi, Soromiclea, Dealu Viilor, Aurel Vlaicu, precum și satul aparținător Hetiur cu circa 1 100 de locuitori.

rivații spre Arad și Oradea) și rutieră (drumul național Brașov — Tirgu Mureș ș.a.). Sub raport topografic, Sighișoara este așezată într-un punct al văii Tîrnavei Mari unde aceasta prezintă o îngustare cu aspect de defileu tăiat într-un sistem de terase, de diferite nivele, modelat în substraturi dure de gresii pontiene. Această micromorfologie conferă sectorului de la Sighișoara un rol de poziție cheie în culoarul Tîrnavei Mari, rol manifestat din plin în trecutul istoric al orașului.

Aria defileului de la Sighișoara a constituit o veche și constantă vatră de populare, marcată prin vestigii arheologice, datînd din toate perioadele istorice începînd din neolitic pînă în evul mediu, cînd, în a doua jumătate a secolului al XII-lea, se fondează actualul oraș (în cronica lui Georgius Kraus, din secolul al XVII-lea, momentul fondării este fixat în anul 1191). Documentar, Sighișoara este semnalată pentru prima dată la 1280 cu denumirea de „Castrum Sex”, din care reiese caracterul ei de așezare fortificată. Nucleul primordial al orașului s-a constituit pe un fragment din terasa diluvială de 30 m situat în stînga Tîrnavei. Ajutată de configurația accidentată a terenului, așezarea primește de la început caracterul de oraș-cetate (burg), care, mai ales după construirea centurii de fortificații de piatră din secolele XIV—XV, se impune ca unul din cele mai puternice, mai inexpugnabile burguri din această parte a Europei. Centura de fortificații a burgului medieval, constînd din ziduri, basticane și turnuri (fig. 27), s-a păstrat pînă azi în măsură mai mare decît la oricare oraș medieval din țara noastră (între altele, se mai păstrează încă 9 din cele 13 turnuri de apărare ale breslelor meșteșugărești). În interiorul incintei fortificate a prosperat viața economică a orașului, care în secolul al XIV-lea devine un înfloritor centru al meșteșugurilor⁹ și comerțului. În același timp crește importanța politică și culturală a orașului, care, în secolele XVI și XVII este ales de mai multe ori sediu al dietelor Transilvaniei; în secolul al XVI-lea ia ființă aici una din cele mai vechi școli medii din țara noastră.

Între timp, începînd din secolul al XVI-lea, locuitorii burgului se stabilesc și în afara zidurilor cetății, mai ales pe latura

⁹ Un document din 1378 semnalează la Sighișoara 25 de branșe meșteșugărești, organizate în 19 bresle („fraternitates”).

Fig. 27. — Turnul cu ceas (secolul al XIV-lea) și case vechi din interiorul cetății Sighișoarei (foto I. Șoneriu).

ei estică, unde se dezvoltă orașul de jos (care coincide ca amplasament cu actuala zonă centrală a orașului), spre care, în secolele XVIII și XIX, coboară treptat centrul de gravitație al vieții orașenești. În 1843 se înființează la Sighișoara prima țesătorie mecanică din Transilvania. Spre finele secolului al XIX-lea,

și în primele decenii ale secolului al XX-lea apar o serie de fabrici, majoritatea din ramura industriei ușoare (pielărie, textile). Între timp sporește și populația orașului, care după 1900 depășește 10 000 de locuitori (11 587 la recensământul din 1910, 13 033 la cel din 1930, 17 436 la recensământul din 1941), pentru ca în a doua jumătate a secolului al XX-lea să depășească 20 000 de locuitori (20 363 la recensământul din 1956, 25 100 la cel din 1966), antrenând și extinderea teritorială a vetrei orașului, spre nord pe malul drept al Tîrnavei, spre est pe ambele maluri ale râului (spre satele Albești și Boiu), spre sud pe valea Șaeșului, spre vest pe malul stîng al Tîrnavei.

În ultimul sfert de secol transformările adînci care au cuprins viața orașelor în țara noastră s-au făcut simțite și la Sighișoara, mai ales în domeniul industrial, industria socialistă urcînd pe o treaptă superioară bogatele tradiții de muncă ale orașului. În prezent, orașul Sighișoara are un profil funcțional complex, în care primul loc, ca pondere, îl deține activitatea industrială (56,1% din numărul salariaților, în 1969), care, la rîndul ei, are un profil complex, în care se remarcă ramurile (în ordinea ponderilor valorice): textile și confecții textile (21,4% + 23,2% = 44,6%), sticlă și faianță (19,7%), alimentară (16,7%), construcții de mașini și prelucrarea metalelor (11,4%), materiale de construcție (4%), prelucrarea lemnului (2,8%) etc. Unitățile industriale sînt dispersate în diferite cartiere ale orașului, mai ales în lungul Tîrnavei; o adevărată zonă industrială se cristalizează, în ultimul timp, la marginea estică a orașului, incluzînd Combinatul de faianță și sticlă, întreprinderea de utilaje pentru industria ușoară „Nicovala”, Fabrica de cărămizi și țigle de pe malul opus (drept) al Tîrnavei etc.

Funcția comercială ocupă (1969) 6,5% din totalul salariaților, însumînd 131 de unități ale comerțului socialist, din care 108 de desfacere cu amănuntul (96 de magazine etc.) cu un volum de vânzări de peste 233 milioane lei. Principalele magazine sînt concentrate pe magistrala centrală a orașului, lungă de circa 1 km.

Funcția de transporturi ocupă 9,4% din salariați; o microzonă profilată pe această funcție s-a constituit în partea nordică a orașului, incluzînd gara feroviară și autogara. În anii socialismului a fost creată rețeaua de transporturi intraurbane auto de

călători (7 linii de autobuze, însumînd peste 30 km și un volum anual de circa 4,5 milioane călători).

Orașul dispune de o rețea cuprinzătoare de unități de învățămînt (11 școli generale, 2 licee de cultură generală etc.) și de culturalizare a maselor; un interes special îl prezintă Muzeul de istorie, cu o valoroasă colecție de vestigii locale, adăpostită în turnul cu ceas.

Spațiul de cazare a populației a sporit în perioada 1960—1969 cu peste 35 600 m² suprafață locuibilă; în curs de construcție se află un cvartal de blocuri, cu peste 800 de apartamente, la marginea estică a orașului.

Abundența excepțională a vestigiilor istorice, împreună cu prezența unor frumoase construcții moderne — toate armonios încadrate într-un peisaj agreabil de dealuri împădurite — asigură Sighișoarei calitatea de centru turistic de prim rang.

În ceea ce privește fizionomia urbanistică, Sighișoara are o individualitate bine conturată, cu pregnante note de originalitate, care-i conferă atributul unicității în țara noastră. Această unicitate rezultă din modalitățile proprii de expunere a elementelor urbanistice, modalități ce își găsesc expresia în două trăsături esențiale: 1) juxtapunerea pe orizontală, la scara unui oraș relativ mic, a unor generații succesive de construcții, începînd cu edificiile medievale din zona cetății (cu masive și cenușii ziduri și turnuri de apărare, cu monumentale biserici în stil gotic, cu bătrîne case policrome, cu străzi înguste, înclinate și întortochiate, cu atmosfera romantică a trecutului care șoptește din piatră la fiecare pas) și pînă la cvartalele noi de blocuri cu eleganța și confortul geometriei lor moderne; prin această juxtapunere, favorizată și de relieful accidentat, fizionomia proprie fiecărei zone istorico-teritoriale s-a păstrat bine, nesuferind alterările pe care le implică, de obicei, suprapunerile teritoriale ale diferitelor generații de clădiri; 2) accentuarea deosebită pe verticală a unor ansambluri arhitectonice prin valorificarea iscusită a topografiei accidentate, ceea ce a dus la realizarea unor tablouri urbanistice de rară spectaculozitate; este vorba mai ales de zona cetății, care domină cu profilele ei ascuțite sistemul de linii orizontale ale teraselor Tîrnavei. Sînt foarte semnificative, în acest sens, unele

supranumiri date Sighișoarei de către călători autohtoni sau străini: „Mărgăritarul Tîrnavei”, „Nürnbergul Transilvaniei” ș.a.

În planul de perspectivă de dezvoltare urbanistică a orașului se prevede conservarea elementelor valoroase moștenite din trecut și încadrarea lor, alături de elementele noi, într-un ansamblu urbanistic armonios.

Orașul Reghin (26 681 de locuitori la 1.VII.1971)¹⁰ are o așezare favorabilă în culoarul larg al Mureșului, la confluența Gurghiului, desfășurându-se în amfiteatru pe versantul terasat din dreapta Mureșului; vatra orașului s-a extins și în lunca de pe malul stîng al Mureșului (cartierul industrial Iernuțeni).

Orașul este atestat documentar pentru prima dată în 1228 sub denumirea de „Regun”. Timp de peste 5 veacuri, din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XIX-lea, Reghinul a fost centrul unei înfloritoare activități meșteșugărești (tăbăcari, cizmari, jocari etc.), ale cărei produse erau comercializate pe o arie teritorială largă, care depășea Transilvania, ajungînd în Moldova, Muntenia, Bulgaria etc.; totodată, târgurile organizate aici atrăgeau negustori din întreaga Transilvanie. Către sfîrșitul secolului al XIX-lea aici iau ființă o societate comercială de plutărit și primele fabrici de cherestea cu acțiune mecanică. În 1885 se termină linia ferată Tîrgu Mureș — Reghin, prelungită în 1906 pînă la Deda. În 1930 în oraș funcționau, pe lîngă o serie de fabrici (de cherestea, pielărie, morărit, spirt ș.a.) și ateliere meșteșugărești, peste 100 de unități comerciale și 6 bănci.

În anii socialismului, orașul Reghin a cunoscut o dezvoltare multilaterală — demografică, economică, culturală și urbanistică —, devenind un însemnat centru urban, cu profil funcțional complex și cu o fizionomie urbanistică atrăgătoare. Numărul locuitorilor a crescut de la 18 091 în 1956 (21.II), la 23 295 în 1966 (15.III) și la 26 122 în 1970 (1.VII). Industria a devenit funcția dominantă a orașului, angajînd mai mult de jumătate din numărul salariaților (52,8% în 1969). Ca urmare a creării de noi obiective industriale și a lărgirii și modernizării celor existente, producția industrială a orașului în 1970 era de 18 ori mai mare

¹⁰ Inclusiv localitățile componente Apalina (peste 2 100 de locuitori) și Iernuțeni (peste 1 000 de locuitori).

decît în 1948. În structura pe ramuri (ponderi valorice, în 1970) pe primul loc se află prelucrarea lemnului (41,1%), urmată de construcțiile de mașini și prelucrarea metalelor (29,4%), pielărie (13%), produse alimentare (11,7%), confecții-textile (3,7%) și alte ramuri (1,1%). În partea estică a orașului, în lunca Mureșului, se conturează o zonă industrială extinsă pe ambele maluri ale râului, mai mult pe malul stîng (cartierul Ierņuteni), unde este amplasată și cea mai importantă întreprindere republicană — Complexul de prelucrare a lemnului (C.P.L.) cu cele 3 fabrici componente: de instrumente muzicale, de ambarcațiuni și articole sportive și de plăci aglomerate din lemn (cea mai nouă, 1970); tot aici se află o fabrică de materiale (încălțăminte) sportive (I.P.M.S.), o fabrică de utilaje pentru industria lemnului (I.R.U.M.) ș.a.; de asemenea, gara feroviară și autogara. Unități mai mărunte ale cooperației meșteșugărești sînt grupate în zona centrală a orașului (situată pe o terasă a Mureșului), unde sînt concentrate și principalele magazine, instituții de cultură (un valoros muzeu etnografic ș.a.), instituții administrative, cîteva biserici vechi (între care și biserica ortodoxă de lemn din secolul al XVIII-lea) și clădiri de locuit (inclusiv cvartalul nou de blocuri din zona străzilor Republicii — Mihai Viteazul); această zonă, cu profil funcțional complex, este centrată pe o piață cvasitriunghiulară amenajată în scuar și încadrată de un ansamblu arhitectonic destul de unitar și sobru, aparținînd generației de clădiri de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea (de regulă, clădiri cu două nivele, cu un colorit deschis — gălbui). În mijlocul pieții s-a ridicat, în 1969, statuia marelui cărturar ardelean Petru Maior — simbol al tradițiilor culturale ale orașului (fig. 28).

Orașul Tîrnăveni (24 535 de locuitori la 1.VII.1971)¹¹ este situat în valea largă a Tîrnavei Mici, extinzîndu-se mai mult pe malul drept al Tîrnavei, din terasa de luncă pînă pe versantul văii. Deși are vechi antecedente istorice („scaunul” și localitatea Tîrnava fiind semnalate, în documente, în 1217), nu mai păstrează vestigii ale trecutului, impunîndu-se atenției numai prin elemente

¹¹ Inclusiv localitatea componentă Botorca (circa 350 de locuitori) și satul aparținător Bobohalma (circa 2 000 de locuitori).

Fig. 28. — Bustul cărturarului Petru Maior așezat în centrul orașului Reghin.

noi, din secolul al XX-lea. Nota dominantă a orașului o dă industria, care angajează 56,1% din salariați. În anii construcției socialiste, orașul Tîrnăveni a devenit o puternică cetate a chimiei românești, această ramură deținînd primul loc ca pondere (72,9% valoric, în 1970), urmată de sticlă (11,1%), produse alimentare (4,7%), energie electrică (3,9%), materiale de construcție (2,9%),

prelucrarea lemnului (2,7%) ș.a. Pe teritoriul orașului se disting trei zone industriale: zona de VSV— cea mai importantă —, cuprinzând instalațiile combinatului chimic; zona de sud, din stînga Tîrnavei, cu fabrica de geamuri; zona de ENE cu fabrica de cărămizi și țigle „Hercules” (pe malul drept al Tîrnavei), întreprinderea „Tehnolemn” (pe malul stîng) ș.a.

În legătură cu industrializarea socialistă a crescut și numărul populației orașului (de 4 ori în 1970 față de 1936), ceea ce a atras și o creștere corespunzătoare a spațiului de locuit (44 140 m² în perioada 1960—1969, inclusiv 954 de apartamente din fondul de stat). Volumul desfacerilor de mărfuri către populație, prin rețeaua comerțului socialist (108 unități, în 1969), a crescut de la 98 milioane lei în 1960 la peste 183 milioane lei în 1969. Volumul transportului intraurban auto de călători a crescut de la 2,7 milioane persoane în 1960 la 48,4 milioane în 1969.

Principalele magazine și instituții administrative și culturale (între care două licee de cultură generală create după 1944, un muzeu cu o valoroasă colecție paleontologică și arheologică) sînt grupate în zona centrală a orașului, axată pe o magistrală lungă de aproximativ 1 km (str. Republicii).

Orașul Luduș (12 958 de locuitori la 1.VII.1970)¹², cu un sfert de secol în urmă încă o așezare rurală mai răsărită, s-a trezit la o adevărată viață urbană odată cu pătrunderea industrializării socialiste și aici. Ludușul a devenit în scurt timp un centru industrial remarcabil (al 5-lea ca mărime în județul Mureș), cuprinzînd cîteva unități — Fabrica de zahăr (1960), Fabrica de produse lactate (1969), Topitoria de cîneapă ș.a. — grupate, în majoritate, în cartierul nou extins pe terasa joasă, de luncă, din stînga Mureșului, unde se află și gara feroviară, cîteva dotări sociale ș.a.; pe malul drept, mai înalt, al rîului este situat nucleul vechi, cu ateliere meșteșugărești, prăvălii, biserici, case de locuit, toate îngrămădite pe ulițe nu prea largi și destul de întortochiate. La periferie se observă trăsături semirurale, legate de ocupația agricolă a unei părți din locuitori.

¹² Inclusiv localitățile componente Avrămești, Cioarga, Ciurgău, Fundătura, Gheja și Roșiori, însumînd circa 3 300 de locuitori.

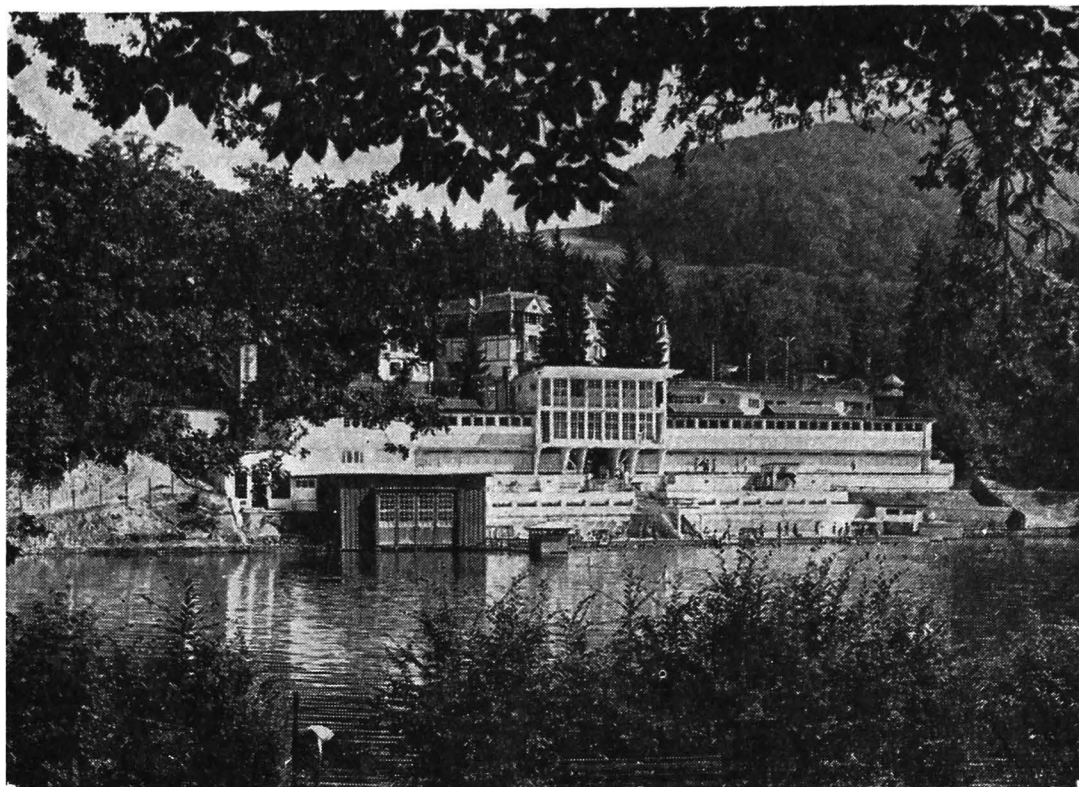

Fig. 29. — Aspect din stațiunea balneoclimaterică Sovata (foto I. Koncz).

Orașul Sovata (10 088 de locuitori la 1.VII.1970)¹³, situat într-o depresiune submontană de pe cursul superior al Tîrnavei Mici, la o altitudine de circa 530 m, are reputația unei stațiuni balneoclimatice de prim rang, dezvoltată pe fondul unor condiții naturale deosebit de favorabile : izvoare și lacuri sărate în mijlocul unei ambianțe reconfortante oferite de climatul adăpostit și de opulentul peisaj forestier. Funcțiunea balneară a Sovatei are vechi

¹³ Inclusiv localitățile componente Căpeți, Ilieși, Săcădat (însușind circa 1 700 de locuitori) și satul aparținător Sărățeni (tot cu circa 1 700 de locuitori).

antecedente (semnalată documentar încă din 1597), dar o activitate mai organizată începe numai pe la mijlocul secolului al XIX-lea. După 1948 s-au executat lucrări sistematice de amenajare și dezvoltare a stațiunii, care a fost îmbogățită cu numeroase și variate dotări moderne (fig. 29) — o policlinică balneologică, bine utilată, pavilioane balneare, vile de cazare, unități comerciale și de alimentație publică, un complex al cooperăției meșteșugărești, baze sportive, unități de cultură ș.a. În instalațiile balneare de aici, precum și în unele lacuri (Ursu, Aluniș) se practică, cu multă eficacitate, terapia unor maladii reumatice, ginecologice, neurologice (afecțiuni ale sistemului nervos periferic) ș.a.

Sovata este cunoscută și ca un însemnat centru al industriei lemnului, fiind sediul unei unități republicane de exploatare și industrializare a lemnului în care ponderea principală o deține cheresteaua de fag.

Așezările rurale. Ca origine în timp, majoritatea din cele 487 de sate actuale¹⁴ din județul Mureș au apărut de-a lungul epocii medievale (secolele XI—XVIII), multe din ele păstrînd încă unele vestigii ale vechimii lor (biserici fortificate etc.).

Ca mărime, după *numărul locuitorilor*, la data ultimului recensămînt (15.III.1966), satele se puteau împărți în următoarele categorii: 1 sat (0,2% din nr. total) cu peste 5 000 de locuitori, 2 sate (0,4%) cu 4 000—5 000 de locuitori, 8 (1,6%) cu 3 000—4 000 de locuitori, 13 (2,6%) cu 2 000—3 000 de locuitori, 42 (8,6%) cu 1 500—2 000 de locuitori, 62 (12,6%) cu 1 000—1 500 de locuitori, 147 (30%) cu 500—1 000 de locuitori, 120 (24,5%) cu 250—500 de locuitori, 84 (17%) cu 50—250 de locuitori, 10 (2%) cu sub 50 de locuitori.

Rezultă că majoritatea satelor (361 = 73,5%) sînt mici, cu mai puțin de 1 000 de locuitori, iar dintre cele 128 de sate cu peste 1 000 de locuitori majoritatea (104) sînt de categorii mijlocie (1 000—2 000 de locuitori); cele 24 de sate mari, cu peste 2 000 de locuitori, reprezintă numai 4,8% din numărul total; ele se întîlnesc mai frecvent în văile largi ale Mureșului (Iernut,

¹⁴ Inclusiv satele aparținătoare orașelor și cele din componența comunelor suburbane.

Sîngeorgiu de Mureș, Sîncraiu de Mureș, Cristești, Glodeni, Ungheni, Voivodeni, Aluniș), Nirajului (Miercurea Nirajului, Crăciunești, Eremitu), Tîrnavei Mici (Sîngeorgiu de Pădure, Fîntînele, Chibed, Gănești, Adămuș) și Tîrnavei Mari (Albești); cîteva sate mari se mai întîlnesc în Cîmpia Transilvaniei (Sărmașu, Band, Zau de Cîmpie, Pănet) și în valea Gurghiului (Ibănești, Hodac). Mărimea demografică a unora dintre satele menționate mai sus este în evidentă legătură cu apropierea orașelor (Tîrgu Mureș, Reghin, Tîrnăveni și Sighișoara), intrînd în componența zonelor suburbane ale acestora sau participînd prin navetism, zilnic, la fluxul de forță de muncă atras de aceste orașe; acest lucru iese mai mult în evidență dacă urmărim și repartitia teritorială a satelor cu 1 500—2 000 de locuitori. În ceea ce privește *amplasamentul topografic*, majoritatea satelor din județul Mureș sînt situate în văi, deosebiriile dintre ele constînd numai în situațiile diferite pe care le au în raport cu elementele văii (luncă, terase, versanți). Cele mai favorabile condiții de habitat le oferă văile largi, frumos terasate, ale Mureșului, Nirajului și ale celor două Tîrnave, în lungul cărora s-au dezvoltat, pe lîngă cîteva orașe, o serie de sate mari, deosebit de prospere. La satele din județul Mureș se poate întîlni o gamă variată de *tipuri structurale*, am putea spune toate tipurile din cuprinsul țării. Astfel, structura compactă, cu clădirile lipite una de alta, este caracteristică pentru satele din partea sud-estică a județului, de la sud de Tîrnava Mică, în împrejurimile orașului Sighișoara (fig. 30). O structură adunată (aglomerată), dar cu un grad mai redus de concentrare (necompactă), caracterizează majoritatea satelor din culoarele Mureșului, Nirajului și Tîrnavei Mici, precum și din partea nord-vestică a Podișului Tîrnavelor (interfluviul major dintre Tîrnava Mică și Mureș), din Cîmpia Transilvaniei și din zona dealurilor subcarpatice interne. O structură răsfirată (cu gospodăriile despărțite prin mici spații agricole și înșirate pe o rețea foarte ramificată de drumuri de acces) se întîlnește la unele sate din zona premon-tană, cu mare extensiune a fînețelor cu livezi, iar sub o formă mai puțin tipică și la unele sate din Cîmpia Transilvaniei. O structură risipită (împrăștiată, dispersată), cu gospodăriile foarte distan-tate între ele, se întîlnește, pe de o parte, în zona montană, cu economie pastorală legată de pajiștile naturale folosite ca fînețe

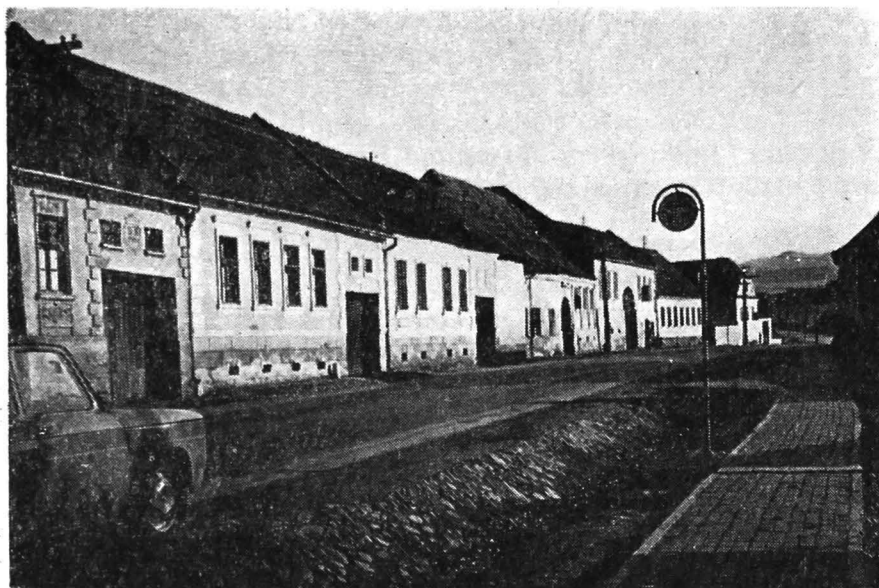

Fig. 30. — Case dispuse în structură compactă, în satul Saschiz, din extremitatea sud-estică a județului Mureș (foto I. Șoneriu).

și pășuni, iar pe de altă parte și în zona deluroasă cu agricultură complexă, mai ales la satele foarte mici (cu sub 500 de locuitori) din Cîmpia Transilvaniei (fig. 31).

Textura (dispoziția străzilor), în mod obișnuit, nu are regularitate geometrică, fapt explicabil, pe de o parte prin vechimea mare a majorității satelor, iar pe de altă parte prin predominarea terenurilor accidentate (în pantă etc.) oferite de relieful deluros și muntos al județului. La noile creșteri ale vetrelor de sate se constată o preocupare vădită pentru asigurarea unei texturi cît mai geometrice, care să faciliteze circulația și rezolvarea diverselor probleme de gospodărie comună.

La majoritatea satelor din județul Mureș *funcțiunea* esențială, predominantă, este cea agricolă, fapt care rezultă, pe de o parte, din proporțiile procentuale ale locuitorilor ocupați în agricultură, iar pe de altă parte din ponderea valorică a producției agricole

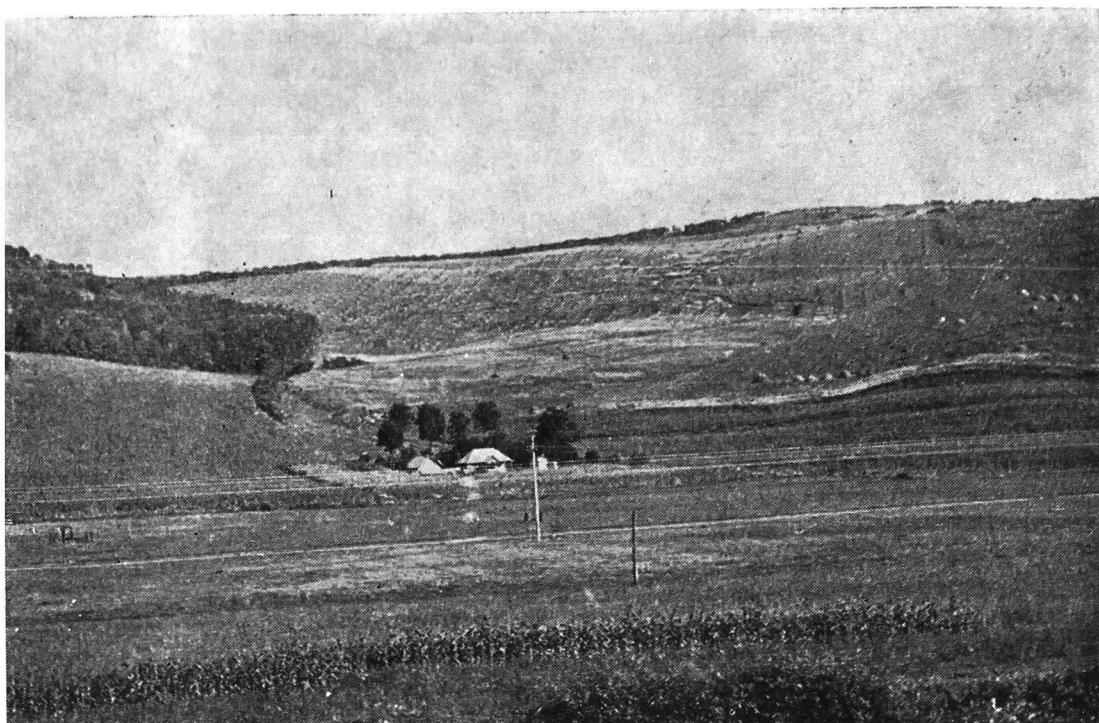

Fig. 31. — Așezare izolată din Cimpia Transilvaniei, pe teritoriul comunei Miheșu de Cîmpie (foto I. Șoneriu).

de pe teritoriul aparținător satelor respective. În cadrul acestui tip funcțional se pot deosebi mai multe variante și subvariante corespunzătoare profilului diferitelor zone de producție agricolă din cuprinsul județului (care vor fi prezentate în subcapitolul *Agricultura*).

La un număr destul de însemnat de sate, alături de funcțiunea agricolă se adaugă, tot cu rol principal, și funcțiunea industrială, realizată fie printr-o activitate industrială proprie mai remarcabilă (de exemplu Suseni, Ghindari, Sîngeorgiu de Pădure, Viforoasa, Fîntînele, Sămașu ș.a.), fie prin participarea populației, în proporție importantă, prin navetism zilnic, la producția indus-

trială din orașele mai apropiate (de exemplu o serie de sate din zonele de gravitație ale orașelor Tîrgu Mureș, Reghin, Luduș, Tîrnăveni și Sighișoara, mai ales cele eșalonate în lungul liniei ferate de pe valea Mureșului); la unele sate cele două modalități de realizare a funcției industriale se combină, amplificînd în plus ponderea acestei funcții (de exemplu Ungheni, Iernut, Albești, Dîmbău ș.a.).

În zona montană din nord-estul județului (bazinul Gurghiului, defileul Mureșului dintre Toplița și Deda etc.) sînt frecvente satele cu funcțiune mixtă — forestieră — agricolă — pastorală, la unele adăugîndu-se și cea industrială (de exemplu Lunca Bradului cu fabrică de cherestea, Stînceni cu carieră de andezit).

În ceea ce privește evoluția în viitor a funcțiunilor satelor, avînd în vedere postulatul major al ridicării vieții din mediul rural cît mai aproape de cel din oraș, funcția industrială, ca factor esențial de urbanizare, se va generaliza la un număr tot mai mare de sate, mai ales sub forma micii industrializări de valorificare a resurselor locale (agricole, forestiere ș.a.), paralel cu intensificarea funcției agricole. Cu alte cuvinte, este vorba de o generalizare a profilului funcțional mixt agraro-industrial, care mai prezintă și avantajul fixării populației la sate.

În planul de sistematizare de perspectivă a satelor din județul Mureș se prevede, pentru o primă etapă, trecerea în categoria orașelor a cîtorva sate mai mari, care deja posedă anumite dotări industriale, comerciale, culturale (licee etc.) și edilitare; este vorba de localitățile Iernut (cu peste 6 000 de locuitori), Sărmașu (peste 3 800 de locuitori), Band (circa 3 200 de locuitori), Miercurea Nirajului (circa 3 700 de locuitori), Sîngeorgiu de Pădure (peste 4 300 de locuitori) și Deda (aproape 2 000 de locuitori).

Peisajul arhitectonic al satelor din județul Mureș oferă o mare diversitate de aspecte, în care și-au pus amprenta condițiile naturale (anumite materiale de construcții etc.), social-

Fig. 32. — Tip de casă românească din satul Morăreni (valea Mureșului, amunte de Reghin) (foto I. Șoneriu).

economice (sistemul de exploatare agricolă etc.), istorice (nevoile de apărare din trecut), etnice (particularitățile naționale) ș.a. Satele din partea sud-estică a județului, din împrejurimile orașului Sighișoara, impresionează prin masivitatea, soliditatea și estetica sobră a clădirilor — case mari, cu ziduri groase de cărămidă pe postamente de piatră, cu acoperișuri de țiglă roșietică, cu curți închise prin porți zidite, toate acestea îngrămadite strâns în jurul turnurilor și zidurilor cenușii, de gresie, a bisericilor fortificate medievale. O fizionomie mai deschisă, mai veselă și mai primitoare o oferă satele din Cîmpia Transilvaniei, cu casele lor mici de cărămidă, cu curți și grădini împrejmuite cu garduri ușoare de lemn. La satele din zona montană și submontană se remarcă iscusința practică și simțul artistic în utilizarea lemnului și a pietrei în construcția caselor și a porților (fig. 32).

ECONOMIA JUDEȚULUI

MS

Integrat prin toate fibrele sale în organismul unitar al economiei naționale a Republicii Socialiste România, județul Mureș se afirmă, în contextul general al acestei economii, printr-un potențial economic superior, printr-un profil de producție foarte complex și printr-o dinamică viguroasă a dezvoltării economice.

La realizarea potențialului economic ridicat al județului Mureș au conlucrat mai mulți factori: existența, în cuprinsul județului, a unor importante resurse naturale (gaz metan, roci utile, păduri ș.a.) utilizabile în industrie ca materie primă și combustibil energetic; condiții naturale (geomorfologice, climatice, edafice etc.) favorabile pentru practicarea unei agriculturi multilaterale și de randament ridicat; disponibilități suficiente de forță de muncă oferite de potențialul demografic al județului; tradiții remarcabile în anumite ramuri ale economiei (exploatarea și prelucrarea lemnului, industria textilă și a pielăriei, viticultură și pomicultură etc.); o rețea largă de căi de comunicații feroviare și rutiere care mijlocește ample legături de producție cu diferite zone și centre din țară ș.a. În ultimul sfert de secol toate aceste posibilități au intrat într-o fază nouă de valorificare — aceea a construcției socialiste — caracterizată printr-o mare capacitate organizatorică și printr-o mare forță de mobilizare a resurselor materiale și a energiilor creatoare; ca urmare, într-un scurt interval de timp, economia județului Mureș a realizat un puternic salt înainte, progrese impresionante, atingând un nivel de dezvoltare care aşază acest teritoriu între județele cu cel mai ridicat potențial economic.

Pentru a ne face o idee aproximativă asupra locului județului Mureș în ansamblul economiei naționale este semnificativ

să arătăm că acesta deținea în 1970 primul loc pe țară la producția de gaz metan, de energie electrică (21,5%), de carbid (100%), de cărămizi ceramice (10,8%), de zahăr (26,2%); ocupă locul 2 în producția de sticlă și ceramică fină (19,6%), locul 3 în producția de îngrășăminte chimice (16,4%) și de confecții textile (4,9%), locul 4 în exploatarea și prelucrarea lemnului (5,0%), locul 5 în industria alimentară (3,8%), locul 7 în industria pielăriei, blănăriei și încălțămintei (4,0%) etc.; pe ansamblul industriei, județul Mureș deține locul 8 pe țară cu o pondere valorică de 3,4%. Poziții importante ocupă și în economia agricolă: locul 5 la suprafața cultivată cu sfeclă de zahăr, locul 11 la suprafața cultivată cu cartofi, locul 4 la producția de lapte, locul 8 la producția de carne, locul 2 la producția de ouă etc.

În fiecare an din județul Mureș pleacă, în diferite părți ale țării, câteva miliarde de metri cubi de gaz metan și câteva miliarde de kWh de energie electrică, prin conducte magistrale, respectiv, prin linii de înaltă tensiune — adevărate artere prin care seva energetică născută pe pământul mureșean alimentează întregul organism al economiei naționale.

Dacă în trecut economia județului avea o structură agrar-industrială, cu o agricultură de randament scăzut și o industrie slab dezvoltată, în prezent, în urma adâncilor prefaceri din anii construcției socialiste, s-a ajuns la un profil industrial-agrar, cu o industrie puternică și larg diversificată, cu o agricultură tot mai intensivă, în plin proces de modernizare.

Industria

Favorizată de prezența unor importante resurse de energie, de materii prime și de forțe de muncă, precum și de apreciable tradiții (meșteșugărești începând din evul mediu, de fabrică începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea), industria județului Mureș a cunoscut în anii construcției socialiste progrese esențiale și decisive sub toate aspectele — organizare, profilare, creșterea capacităților de producție, modernizarea

proceselor tehnologice, creșterea productivității și a volumului producției, înmulțirea și îmbunătățirea sortimentelor etc.

După actul naționalizării principalelor mijloace de producție din 1948, vechile întreprinderi, în general foarte fărâmițate, au fost regrupate în unități mai puternice ale industriei socialiste de stat — republicane și locale — și ale cooperației meșteșugărești. Noile cadre organizatorice ale industriei socialiste au constituit o premisă esențială de dezvoltare atât a unităților productive vechi, cât și a celor noi, create după 1948.

În profilul de ansamblu al producției industriale au survenit schimbări importante, marcate, în principal, prin creșterea ponderii unor ramuri cu rol conducător în procesul industrializării (energetica, construcțiile de mașini, chimia) și prin apariția unor noi subramuri (îngrășăminte chimice, produse electrotehnice, utilaje pentru industria ușoară ș.a.); ca urmare, a crescut gradul de complexitate a profilului producției industriale a județului.

Capacitatea de producție industrială a județului a sporit considerabil prin două modalități: pe de o parte, prin lărgirea și modernizarea întreprinderilor vechi, în unele cazuri transformările fiind atât de radicale încât nici nu se mai poate recunoaște vechea moștenire (de exemplu la fabrica de mobilă UPROFIL „23 August” și la „Electromureș” din Tîrgu Mureș, la Complexul de prelucrare a lemnului din Reghin, la Combinatul chimic din Tîrnăveni etc.); pe de altă parte, prin crearea de obiective noi (centralele termoelectrice de la Fîntînele și Iernut, Combinatul de faianță și sticlă din Sighișoara, Combinatul de îngrășăminte azotoase din Tîrgu Mureș, Fabrica de zahăr din Luduș, Fabrica de plăci aglomerate din Reghin ș.a.).

Modernizarea proceselor de producție, marcată în principal prin ridicarea gradului de mecanizare și automatizare a întreprinderilor, a pătruns pe front larg în toate întreprinderile mai vechi sau mai noi, contribuind în măsură substanțială la creșterea productivității muncii și a cantității și calității producției.

Volumul producției industriale a înregistrat, după 1948, o creștere continuă, ajungînd să fie în 1970 de 16 ori mai mare

decît în 1950; cu alte cuvinte, întreaga producție industrială a anului 1950 s-a realizat în numai 18 zile din 1970, iar cea a anului 1960 în 76 de zile din 1970. Cele mai pronunțate creșteri — cu adevărat spectaculoase — s-au înregistrat în ramura energiei electrice (de 65 de ori mai mare în 1970 față de 1950), în construcțiile de mașini (de 55 de ori) și în chimie (de 22 de ori). Producția a cunoscut o largă diversificare prin asimilarea a numeroase produse noi. Peste 20% din producție se exportă în peste 50 de țări.

Cincinalul 1971—1975 deschide noi perspective de dezvoltare a potențialului industrial al județului Mureș, prevăzîndu-se ca pînă la finele acestei perioade producția industrială să crească cu 52%, însumînd un spor absolut de circa 5 miliarde lei; în același timp numărul salariaților din industrie va spori cu 13,9%. Pe lîngă importante lucrări de dezvoltare a capacităților existente (la Combinatul de îngrășăminte azotoase din Tîrgu Mureș etc.) se vor crea noi obiective, dintre care cel mai însemnat va fi Combinatul de chimizare a gazului metan de la Luduș. Rezultă că cea mai dinamică ramură industrială va fi cea chimică, care beneficiază de resurse considerabile de materie primă — în principal gazul metan — și de energie electrică, de un contingent valoros de cadre calificate etc. Produsele industriale, mult diversificate, vor fi destinate în proporție de 3/4 necesităților interne ale țării, iar 1/4 exportului peste hotare.

Caracteristici structurale actuale ale producției industriale din județul Mureș. În 1970, producția globală (în expresie valorică) a industriei din județul Mureș era realizată în proporție de 99,8% în sectorul socialist, respectiv 85,1% în industria de stat de subordonare republicană, 9,7% în industria de stat de subordonare locală, iar 5,0% în industria cooperatist-meșteșugărească; restul de 0,2% revenea atelierelor meșteșugarilor necooperativizați.

Din totalul de 60 de întreprinderi ale industriei socialiste, 37 aparțineau sectorului de stat republican, 8 sectorului de stat local (cu peste 100 de unități) și 15 sectorului cooperatist (cu peste 500 de unități). În același timp, din totalul de 60 915 salariați din industria socialistă, 45 353 (74,4%) reveneau

sectorului republican, 8 192 (13,5%) sectorului local și 7 370 (12,1%) sectorului cooperatist. Din cele 37 de întreprinderi republicane una avea 3 000—5 000 de muncitori, trei aveau 2 000—3 000 de muncitori, 13 aveau 1 000—2 000 muncitori, 10 aveau 500—1 000 de muncitori, iar 10 sub 500 de muncitori.

În ceea ce privește *structura producției globale a industriei socialiste (republicane + locale + cooperatiste) pe ramuri*, în ordinea ponderilor valorice, în 1970, situația era următoarea: 1) industria energiei electrice — 19,1%; 2) industria alimentară — 18,8%; 3) chimie — 14,1%; 4) construcții de mașini și prelucrarea metalelor — 13,4%; 5) exploatarea și prelucrarea lemnului — 9,4% (respectiv, 1,2% exploatarea forestieră și 8,2% prelucrarea lemnului); 6) industria combustibililor — 8,5%; 7) textilă și confecții textile — 8,2% (respectiv, 2,1% textilă și 6,1% confecții textile); 8) sticlă și faianță — 3,2%; 9) pielărie, blănărie și încălțăminte — 2,5%; 10) materiale de construcție — 2%; alte ramuri — 1,8%.

Industria energiei electrice, aparținând integral sectorului de stat republican, este reprezentată, în principal, prin termocentralele de la Iernut, Fântânel și Tîrnăveni, care, împreună, totalizează o putere instalată de 1 080 MW și o producție anuală (în 1970) de aproximativ 7,5 miliarde kWh, ceea ce însemnează 21,6% din producția de energie electrică a României din 1970 și de 6,6 ori producția de energie electrică a României din 1938; cu această producție județul Mureș se situează pe primul loc între județele țării. Producția anuală de electricitate pe cap de locuitor — indicator esențial al gradului de civilizație și progres — a crescut de la 6 560 kWh în 1965 la 12 600 kWh în 1970; energia electrică livrată beneficiarilor, în 1970, a însumat 1 222 300 000 kWh, revenind 2 063 kWh pe cap de locuitor; în perioada cincinalului 1966—1970 au fost electrificate încă 157 de sate, astfel că în 1970 numărul satelor electrificate din județul Mureș s-a ridicat la 374, crescînd la 404 în 1972 (din totalul de 487).

Termocentrala de la Iernut (amplasată între Iernut și Cuci) — cea mai importantă unitate energetică din județul Mureș — a luat ființă în 1963, folosind — pentru prima dată

în țară — gazul metan drept sursă de energie electrică. În perioada cincinalului 1966—1970, uzina și-a mărit simțitor capacitatea productivă prin adăugarea de noi grupuri electrogene (ajungînd la o putere instalată de 800 MW) și prin lucrări de modernizare care au sporit productivitatea proceselor tehnologice. În același timp s-a lărgit și modernizat și termocentrala de la Fîntînele (creată în perioada primului plan decenal de electrificare, 1950—1960), ajungînd la o putere instalată de 250 MW (fig. 33). Termocentrala de la Tîrnăveni, mai veche și mică (24 MW), alimentează cu energie electrică și termică marele combinat chimic din localitate. Termocentrale și mai mici, dar mai noi, funcționează la Tîrgu Mureș (în cadrul Combinatului chimic) și la Luduș (pe lîngă Fabrica de zahăr).

Trebuie să menționăm, de asemenea, stațiile de transformare create în ultimul timp la Iernut (stația de 400 kW de lîngă termocentrală), Tîrgu Mureș (o stație de 110 kW care alimentează orașul și o parte din zona lui industrială și o stație de 110 kW la Combinatul de îngrășăminte azotoase), la Reghin (110 kW) etc; la Tîrgu Mureș s-a construit și o stație de 220 kW ce aprovizionează cu curent electric partea vestică a orașului, în special zona industrială de aici, unde sînt prevăzute în perspectivă noi obiective industriale și sociale însemnate.

Pentru racordarea la sistemul energetic național a termocentralelor și orașelor din județul Mureș, s-au construit și dat în exploatare o serie de linii aeriene de înaltă tensiune, iar pentru aprovizionarea cu curent electric a localităților rurale din județ s-au creat linii de tensiune mijlocie (în perioada 1966—1970 13 linii; în 1971, încă 90 km de rețea, între care liniile de 20 kW Luduș—Zau de Cîmpie — Valea Glodului, Sîngeorgiu de Pădure — Crișeni etc.).

Industria energiei electrice din județul Mureș, prin puternicul său potențial, aduce o contribuție majoră atît pe planul general al economiei naționale, cît și la dezvoltarea economică a județului Mureș, la creșterea nivelului de trai material și cultural al populației sale. În structura sa, ponderea predominantă o deține — și o va deține și în viitor — termoelectricitatea, pentru care în județ există disponibilități imense de surse energetice (gaz metan); energia hidroelectrică, în prezent

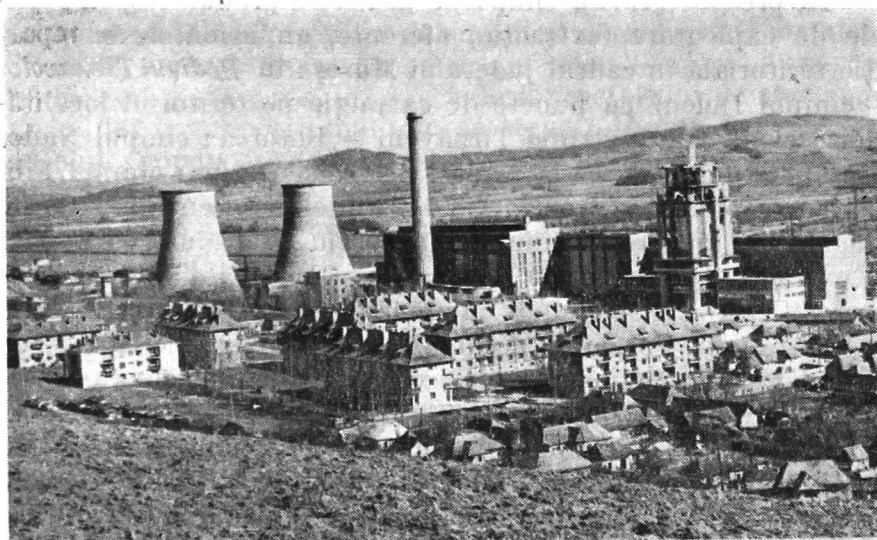

Fig. 33. — Termocentrala de la Fântâna, împreună cu locuințele muncitorești.

cu o participare neînsemnată (o microhidrocentrală la Tîrgu Mureș cu o producție de circa 3 mil. kWh în 1970, adică abia 0,04% din producția totală de energie electrică a județului), va putea înregistra unele creșteri condiționate de potențialul hidroenergetic al rețelei hidrografice de pe teritoriul județului.

Industria combustibililor, reprezentată aici prin *extracția gazului metan*, la fel ca și industria energiei electrice, joacă un rol fundamental în dezvoltarea economică de ansamblu a județului Mureș, precum și a altor județe din țară; ca și la producția de energie electrică, județul Mureș deține primul loc între județele țării și în extracția de gaz metan. Față de 1950, extracția de gaz din județul Mureș a crescut de 10 ori, prin deschiderea a numeroase noi puncte de extracție în urma unor ample lucrări geologice, de prospectare și explorare, care au dus la descoperirea de noi cîmpuri gazeifere (structuri productive).

În prezent (1972), cîmpurile gazeifere productive, cu punctele de exploatare (extracţie) aferente, au următoarea repartitie teritorială în cadrul judeţului Mureş : în *Podişul Tîrnavelor* — cîmpul Deleni cu puncte de extracţie pe teritoriul localităţilor Deleni, Hărănglab şi Tîrnăveni — Botorca ; cîmpul Nadeş cu puncte de extracţie la Nadeş, Seleuş şi Hetiur ; cîmpul Filitelnic cu puncte de extracţie la Filitelnic, Senereuş, Coroi, Chendu şi Dumitreni ; cîmpul Sîngeorgiu de Pădure cu puncte de extracţie la Sîngeorgiu de Pădure şi Viforoasa ; în *zona Dealurilor Nirajului* — cîmpul Miercurea Nirajului cu extracţie la Valea (com. Vărgata) ; cîmpul Teleac cu extracţie la Teleac ; cîmpul Corunca cu puncte de extracţie la Păsăreni, Corunca, Ivăneşti, Bozeni, Poeniţa şi Cotuş ; în *Culoarul Mureşului* (luncă şi terase) — cîmpul Dumbrăvioara cu puncte de extracţie la Dumbrăvioara şi Glodeni ; cîmpul Ernei cu puncte de extracţie la Ernei, Sîngeorgiu de Mureş, Sîntana de Mureş, Curteni şi Chinari ; cîmpul Bogata de Mureş cu puncte de extracţie la Bogata, Petrilaca şi Sîniacob ; în *Cîmpia Transilvaniei* — cîmpul de la Luduş cu o extracţie la Avrămeşti ; cîmpul Zau de Cîmpie cu extracţie la Bota ; cîmpul Sărmăşel cu puncte de extracţie la Sărmăşel, Sărmăşel-Gară şi Sărmaşu ; cîmpul Ulieş cu extracţie la Ulieş ; cîmpul Grebenişu de Cîmpie cu extracţie la Grebeniş ; cîmpul Şincai cu extracţie la Coasta Mare ; cîmpul Bozed cu extracţie la Băla ; cîmpul Păingeni cu extracţie la Păingeni ; cîmpul Săuşa cu extracţie la Săuşa.

La cîmpurile gazeifere productive aflate în exploatare se adaugă o serie de cîmpuri gazeifere productive aflate în conservare, care vor fi puse în exploatare într-un viitor apropiat.

Exploatarea numeroaselor şi bogatelor cîmpuri gazeifere din judeţul Mureş aparţine industriei de stat republicane (Direcţia generală a gazului metan cu sediul la Mediaş) ; gazul extras este transportat printr-o reţea largă de conducte (magistrale, locale) la beneficiari, utilizîndu-se ca materie primă în industria chimică (la Combinatul de îngrăşăminte azotoase de la Tîrgu Mureş etc.), ca combustibil energetic (în întreprinderile industriale din judeţul Mureş şi din alte judeţe) etc.

Industria construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor

— creată aproape în întregime în anii socialismului — aparține în cea mai mare parte (82,5% valoric) sectorului de stat republican, iar în proporții mai mici sectorului de stat local (13,5%) și celui cooperatist (4%); este reprezentată prin mai multe subramuri, fiecare cu o gamă variată de sortimente.

Primul loc ca pondere valorică (37%) îl deține *subramura electrotehnică* reprezentată printr-o puternică întreprindere republicană — „Electromureș” — localizată la Tîrgu Mureș și cuprinzînd trei secții (fabrici) în care se realizează peste 300 de produse, destinate în bună parte exportului. Astfel, în secția de *articoale electrocaldice* (circa 90 de sortimente) se produc: mașini și aparate termoelectrice de uz casnic (radiatoare electrice, plite electrice, fiare electrice de călcat ș.a.), împreună cu piesele de schimb respective; de asemenea, articole ale tehnicii telecomunicațiilor (antene de televizor, piese de schimb radiotehnice), mașini și utilaje pentru construcții (vibratoare electrice de adîncime și de suprafață, ciocane de burat electrice etc.). Secția de *conductori și cabluri* produce peste 200 de sortimente de cabluri și cordoane pentru instalații de telecomunicații, cabluri și conductori electrici, cordoane și prelungitoare electrice, echipament electric și piese de schimb pentru autovehicule și tractoare, precum și pentru locomotive Diesel și electrice (fabricate la Craiova) ș.a. Secția de *mașini de calculat electromecanice* a produs în primul an al înființării (1970) 5 000 de mașini cu două operațiuni (adunare și scădere), iar în anul următor 17 000 de mașini cu două și trei operațiuni (plus înmulțire, spre sfîrșitul anului).

Subramura mașinilor și utilajelor pentru industria ușoară (aproximativ 25% pondere valorică) își realizează producția, în principal, prin trei unități republicane: Întreprinderea de utilaje pentru industria ușoară (I.U.I.U.) din Tîrgu Mureș, producînd războaie automate de țesut (lînă, bumbac, in, cînepă și fire combinate), mașini de bobinat și piese de schimb pentru industria textilă; întreprinderea „Metalotehnica” din Tîrgu Mureș, profilată pe producția de utilaje și piese de schimb pentru industria tricotajelor și confecțiilor (mașini rotative de tricotat băști, mașini de cusut industriale ș.a.); întreprinderea „Nico-

vala” din Sighișoara care produce utilaje și piese de schimb pentru diverse ramuri ale industriei ușoare (inclusiv pentru sticlă și ceramică fină).

Utilaje pentru exploatarea forestieră și prelucrarea lemnului se produc în unitatea republicană I.R.U.M. (Întreprinderea pentru reparații de utilaje și mecanisme) din Reghin, la origine un mic atelier de reparații a locomotivelor pentru transporturi forestiere; pe lângă o serie de utilaje care permit mecanizarea, într-un grad înalt, a operațiunilor de exploatare, transport și depozitare a lemnului, aici se produc, pentru prima dată în țară, diverse utilaje și instalații necesare fabricilor de prelucrare a lemnului (placaj, furnir etc.), procurate pînă acum din import.

În subramura materialului rulant auto se remarcă Uzinele de reparații auto (U.R.A.) din Tîrgu Mureș, la origine (1948) un mic atelier de reparații de autovehicule, azi o importantă unitate republicană profilată pe reparația autobuzelor și autospecialelor și pe fabricarea pieselor de schimb auto (discuri de ambreiaj, filtre de aer, cilindri motor, ventilatoare axiale ș.a.); în perspectivă se află introducerea lucrărilor de recondiționare a dinamurilor și electromotoarelor pentru toate uzinele de reparații auto din țară. O contribuție însemnată la producția pieselor de schimb pentru autovehicule, precum și pentru tractoare și material rulant feroviar o aduce și întreprinderea de stat locală „Republica” din Reghin, care cooperează cu marile uzine constructoare de autovehicule din Brașov, București, Colibași și cu Uzina de vagoane din Arad; printre altele, aici se produc pompe (pentru autoturisme, autocamioane, tractoare și motociclete), lanțuri antiderapante, cricuri ș.a.

Utilaje pentru industria materialelor de construcție se realizează într-o secție nouă din întreprinderea „Republica” din Reghin, unde se produce echipament pentru liniile tehnologice ale fabricilor de cărămizi și țigle. Industria locală din Luduș produce unele utilaje pentru industria materialelor de construcții refractare și mașini pentru fabricarea dalelor de beton. În cooperativă „Prestarea” din Sighișoara se confecționează prese pentru cărămizi.

Subramura tehnico-medicală dispune de o unitate republicană de dimensiuni mai mici, la Sighișoara, unde se fabrică seringi.

O gamă foarte variată de articole metalice de larg consum se realizează în unitățile mai mărunte ale industriei de stat locale și ale celei cooperatiste-meșteșugărești, de exemplu arzătoare de gaz (la Sighișoara), sobe de încălzit electrice și cu petrol (Reghin), sobe de încălzit cu rumeguș (Luduș), lacăte de toate tipurile (Reghin), fenerie metalică pentru mobilă (Țirgu Mureș), mobilier metalic (Țirgu Mureș și Luduș), aparate pentru încălzit apa (Reghin), foarfeci pentru tăiat pomi și viță de vie (Sighișoara) ș.a.

Dinamica viguroasă a industriei construcțiilor de mașini și de prelucrare a metalelor din județul Mureș marchează o creștere a producției față de nivelul anului 1950 (100%) cu 2 300% în 1965 și 5 500% în 1970, pînă în 1975 prevăzîndu-se o creștere de 9 800%.

Industria chimică, ramură cu mare pondere în județul Mureș, este reprezentată prin două puternice întreprinderi republicane — combinatele chimice din Țirnăveni și Țirgu Mureș — care împreună realizează 13,1% din valoarea producției industriale totale a județului Mureș.

Combinatul chimic din Țirnăveni — una din cele mai mari și totodată mai vechi cetăți ale chimiei românești (fig. 34) — succesor al unei fabrici de carbid înființată în 1918, a cunoscut o largă dezvoltare în anii socialismului, diversificîndu-și și amplificîndu-și considerabil producția, care la al 50-lea an de existență (1968) era de 85 de ori mai mare decît în 1918; producția din 1938 s-a realizat în numai două săptămîni din 1968, fiind exportată în proporție de peste 60% în 30 de țări. Produsul tradițional și totodată principal, carbidul, se fabrică numai aici în România, într-o cantitate care asigură întreg necesarul economiei naționale, furnizînd și importante excedente pentru export (în 15 țări). În afară de carbid aici se mai produc: bicromat de sodiu, oxid de zinc, sodă caustică, clor lichid, sulfat de sodiu anhidru, sulfat de sodiu farmaceutic, alaun de amoniu, sulfat de aluminiu, hipoclorit de sodiu, clorură de calciu calcinată, acid clorhidric, acid sulfuric, policlorură de vinil, oxigen tehnic. Pe lîngă produsele chimice din profilul esențial al combinatului, aici se mai produc și unele materiale de construcție,

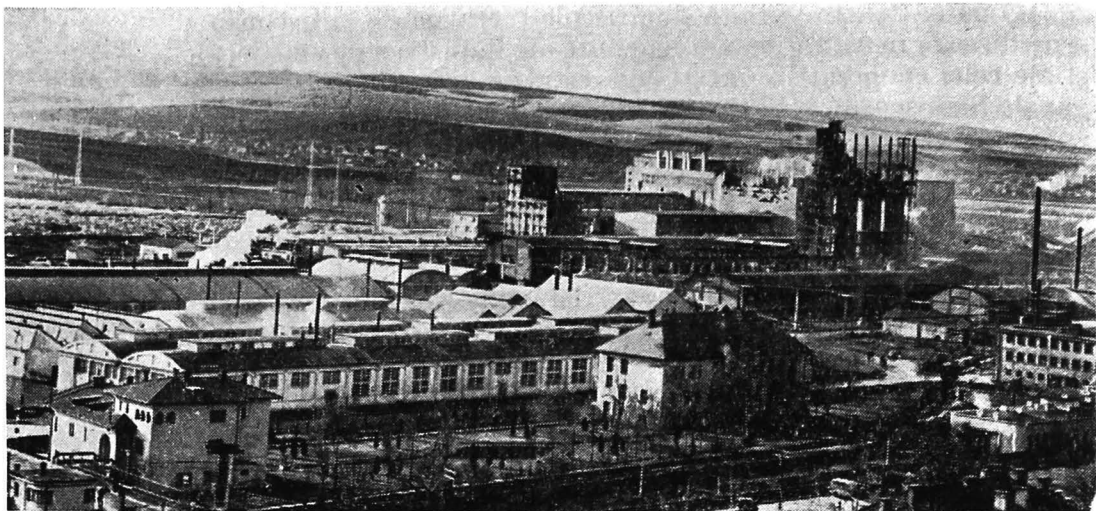

Fig. 34. — Combinatul chimic Tirnăveni. Vedere parțială.

ca : plăci de faianță, produse din gresie antiacidă (plăci de pavaj, cărămizi antiacide, tuburi de canalizare antiacide etc.) și var ; de asemenea, piese de schimb pentru utilaje tehnologice din industria chimică. Pentru dezvoltarea combinatului, în perioada cincinalului 1966—1970 s-au investit peste 300 milioane lei, realizându-se o serie de obiective (cuptorul nr. 5 de carbid, instalația de bicromat de sodiu, prima unitate de acest fel din țară ; instalația de oxid de zinc ș.a.).

Combinatul de îngrășăminte azotoase „Azomureș” din Tîrgu Mureș, creație cu totul nouă a industrializării socialiste, intrat în funcțiune în iunie 1966, produce amoniac, acid azotic, azotat de amoniu îngrășămint ; mai produce oxigen tehnic și hîrtie fotosensibilă (aproximativ 1 000 de sortimente și tipodimensiuni, pentru uz tehnic, artistic etc. acoperind 90% din necesarul țării), precum și piese de schimb pentru utilaje tehnologice din industria chimică. Producția de îngrășăminte chimice obținută în capacitățile existente reprezintă peste 1/4 din producția de îngrășăminte azotoase a României, putînd asigura un spor de recoltă de 1 100 000—1 500 000 tone grîu sau 1 200 000

— 2 000 000 tone porumb; o parte însemnată din îngrășămintele produse aici se exportă. În cincinalul 1971—1975 combinatul se va lărgi cu noi secții — azot V, secția de îngrășămintă complexe, o fabrică de argon etc.

Industria materialelor de construcție, favorizată de rezerve imense de roci utile (andezit, argilă, nisip etc.), își realizează 1/2 din producție în sectorul de stat republican și aproape 1/2 în cel local. Subramura *extractivă* cuprinde: cariere de andezit la Stînceni (în defileul Mureșului) și la Iliești (lingă Sovata); extracții de materiale detritice mobile (bolovăniș, pietriș, nisip, balast) în valea Mureșului (la Deda-Bistra, Deda, Rușii Munți, Aluniș, Brîncovenesti, Suseni, Gornești, Ungheni, Vidrasău, Sînpaul, Luduș), în valea Arieșului inferior (Hădăreni), în valea Nirajului (Eremitu), în valea Tîrnavei Mici (Sîngeorgiu de Pădure); cariere de argilă, aferente fabricilor de cărămidă și țiglă. Subramura *prelucrativă* este reprezentată, în principal, prin producția materialelor de construcție ceramice — cărămizi și țigle — realizate în 10 fabrici, dintre care 4 republicane, cu profil complex (cărămidă, blocuri ceramice, țiglă) localizate la Tîrgu Mureș (2), Sighișoara și Tîrnăveni; 6 fabrici de cărămidă, aparținînd industriei locale, sînt localizate la Suseni, Tîrgu Mureș, Dîmbău, Viforoasa, Valea și Sărmașu. Cu o producție de aproximativ 220 milioane bucăți cărămizi și aproximativ 74 milioane bucăți țigle (1970), județul Mureș deține primul loc pe țară. Industria locală produce prefabricate de beton la Ungheni, Luduș (inclusiv produse din fibrobeton), Fîntînele, Gornești și Gurghiu; terasit pentru construcții la Ungheni; mozaic și plăci de mozaic la Luduș; var la Tîrgu Mureș, Ungheni și Sighișoara; teracotă la Tîrgu Mureș și Tîrnăveni.

Industria lemnului — exploatare și prelucrare — este avansată de prezența unor bogate resurse forestiere concentrate în zona montană și a deaurilor înalte din jumătatea estică a județului Mureș¹⁵. În trecut, valorificarea masei lemnoase prin industrializare se făcea într-un grad foarte scăzut, subramura

¹⁵ Indicații mai precise asupra acestor resurse sînt date în subcapitolul *Pădurile. Vînatul și pescuitul*.

prelucrativă fiind reprezentată doar prin câteva fabrici de cherestea şi o serie de mici ateliere de prelucrare, slab înzestrate tehnic, care lucrau de obicei numai pentru nevoile populaţiei locale, (mobilier, binal, butoaie, căruţe ş.a.). În anii socialismului a crescut mult ponderea produselor finite cu un grad superior de prelucrare a masei lemnoase. Producţia globală a crescut faţă de nivelul anului 1950 cu 600% în 1965 şi cu 900% în 1970, prevăzându-se o creştere de 1 000% pentru 1975. În 1970, în structura de ansamblu a producţiei pe ramură, exploatările forestiere participau valoric cu 13,2%, iar prelucrarea lemnului cu 86,8%. În acelaşi timp, 75,7% din valoarea producţiei revenea industriei de stat republicane, 13,9% industriei de stat locale şi 10,4% industriei cooperatiste-meş-tesugăreşti.

Principalul cadru organizatoric în care sînt reunite într-un proces tehnico-economic unitar cele două subramuri fundamentale ale industriei lemnului — exploatare şi prelucrare — este *Combinatul de exploatare şi industrializare a lemnului* (C.E.I.L.), o puternică întreprindere republicană cu sediul în Tîrgu Mureş şi cu raza de activitate pe întreg teritoriul judeţului Mureş; el concentrează 3/4 din valoarea producţiei pe ramură, înglobînd în întregime exploatările forestiere şi cea mai mare parte (62%) din industria de prelucrare a lemnului. Pe ansamblul combinatului, ponderea valorică a exploatărilor forestiere este de 17,5%, iar a prelucrării lemnului de 82,5%. În componenţa combinatului intră cinci mari unităţi: una este profilată numai pe exploatări forestiere — U.E.L. (Unitatea de exploatarea lemnului) Reghin; două au profil mixt, de exploatare şi prelucrare — U.E.I.L. (Unitatea de exploatare şi industrializare a lemnului) Sovata şi U.E.I.L. Lunca Bradului; două sînt profilate numai pe prelucrarea lemnului — fabrica de mobilă UPROFIL „23 August” din Tîrgu Mureş şi Cmplexul de prelucrare a lemnului (C.P.L.) din Reghin; aceste ultime două unităţi au ponderea cea mai mare în cadrul combinatului (împreună, circa 70% din valoarea producţiei globale).

Exploatările forestiere, executate de unităţile din Reghin, Sovata şi Lunca Bradului, sînt repartizate în jumătatea estică a judeţului, unde, în legătură cu condiţiile de relief (munţi,

dealuri înalte) și de climă (nuanțe mai răcoroase și mai umede), sînt concentrate principalele masive păduroase de conifere (rășinoase) și foioase. Masa lemnoasă exploatată anual însumează un volum brut total de aproximativ 1 milion metri cubi, din care circa 80% lemn de lucru și 20% lemn de foc; pe esențe, în 1970, rășinoasele reprezentau 35%, iar foioasele 65%, respectiv, fagul 54,5%, cvercineele (gorun, stejar) 3,3%, diverse specii tari (carpen, ulm, paltin ș.a.) 6,4%, diverse specii moi (plop etc.) 0,8%. Proporțiile lemnului de lucru au înregistrat 95,5% la rășinoase, 80% la fag, 60% la cvercinee, 38% la diverse specii tari, 65% la diverse specii moi. Din operațiunile de exploatare rezultă diverse sortimente de lemn de lucru: bușteni pentru gater și furnir, lemn pentru celuloză și pastă mecanică, traverse de cale ferată, lemn pentru diverse prelucrări industriale (pentru plăci aglomerate și fibrolemnoase, lăzi, doage, distilare etc.), lemn pentru construcții, lemn de mină, stâlpi pentru telecomunicații, lemn pentru mangalizare etc.

Pentru viitor se prevede o anumită micșorare a volumului de masă lemnoasă exploatată (cu 8,2% în 1975 față de 1970), în schimb, prin creșterea gradului de valorificare a masei lemnoase, valoarea producției va spori (cu 7% în 1975 față de 1970).

Prin prelucrarea lemnului în cadrul combinatului se obțin diverse produse semifinite (28%) și finite (72%). Cel mai important produs semifinit îl reprezintă *cheresteaua* realizată în fabricile din cadrul C.P.L. Reghin (48,7% din volumul total), U.E.I.L. Lunca Bradului (29,3%) și U.E.I.L. Sovata (22%) (fig. 35). Din volumul total de cherestea obținut în 1970 (aproape 200 000 m³), ponderea cea mai mare (54,5%) o deține cheresteaua de rășinoase, urmată de cea de fag (38,8%), de cvercinee (1,6%) și alte specii de foioase (5,1%); un sortiment special îl constituie cheresteaua de rezonanță și de claviatură pentru instrumente muzicale (circa 1 200 m³). Alt produs semifinit îl reprezintă *plăcile aglomerate* din lemn (P.A.L.), care se fabrică (peste 30 000 m³), într-o secție a Complexului de prelucrare a lemnului din Reghin.

Produsele finite sînt reprezentate, în principal, prin *mobila, instrumente muzicale și articole sportive*. Mobila se produce la UPROFIL „23 August” din Tîrgu Mureș — cea mai mare

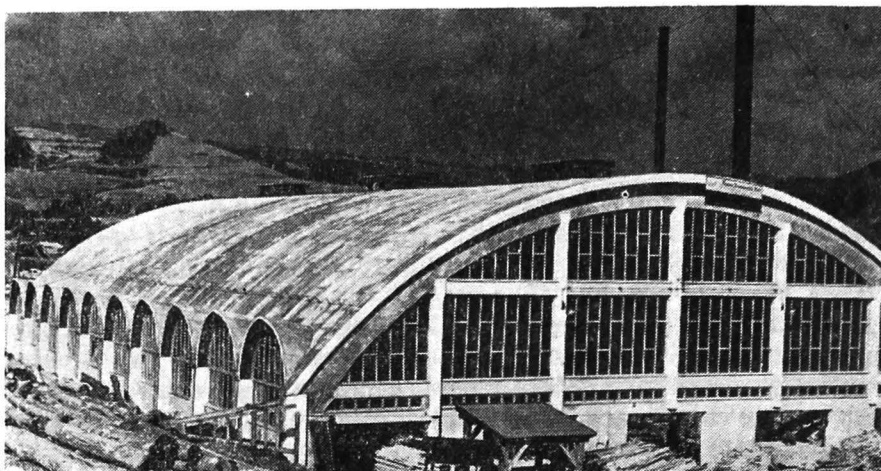

Fig. 35. — Hala de debitare a buștenilor la U.E.I.L. Sovata.

fabrică de mobilă din țară, unde la fiecare patru minute iese o garnitură de mobilă fină, ceea ce înseamnă circa 130 000 de garnituri pe an (dormitoare, camere combinate, camere de zi, sufragerii, camere pentru tineret și copii etc.). Aproape întreaga producție (97 %) este destinată exportului. Față de anul 1950 producția a crescut cu 840 % în 1965 și cu 1 088 % în 1970.

Instrumente muzicale se produc într-una din modernele secții ale Complexului de prelucrare a lemnului (C.P.L.) din Reghin; în 1970 aici s-au produs aproximativ 51 000 de instrumente de 77 tipuri (viori, viole, violoncele, contrabasuri, chitare, mandoline, xilofane, țambale etc.), 40 % din producție fiind exportată în 10 țări. Într-o altă secție modernă a C.P.L. Reghin se fabrică — numai aici în România — ambarcațiuni (70 de tipuri — caiace, canoe, schifuri, veliere, bărci de agrement ș.a.) și articole sportive (93 de tipuri — schi, săniuțe, aparate de gimnastică ș.a.).

În afară de unitățile de industrializare a lemnului din cadrul C.E.I.L. Mureș, o gamă largă de produse finite de lemn se realizează și în unitățile industriei de stat locale și cooperatiste — meșteșugărești; primul loc, ca pondere, îl deține mobila

(inclusiv mobilier sanitar, școlar, de laborator, de birou, de bibliotecă etc.) realizată în 4 întreprinderi locale („ILEFOR” și „Prodcomplex” din Tîrgu Mureș, „Lemeta” din Sighișoara și I.I.L. din Luduș) și în 10 întreprinderi cooperatiste, dintre care unele sînt profilate numai în prelucrarea lemnului (de ex. cooperativa „Lemn-mobilă” din Tîrgu Mureș, „Arta-mobilă” din Tîrgu Mureș și „Tehnolemn” din Tîrnăveni).

Industria sticlei și a ceramicii fine (porțelan, faianță) — își realizează producția în cea mai mare parte (93,5%) în sectorul de stat republican; pe subramuri, ponderea cea mai mare (valoric circa 74%) o deține industria sticlei, ceramica fină participînd cu 26%.

Subramura *sticlei* este reprezentată prin două mari unități republicane — Fabrica de geamuri din Tîrnăveni și Fabrica de sticlă din cadrul Complexului de sticlă și faianță din Sighișoara — și o unitate din cadrul întreprinderii locale „Prodcomplex” din Tîrgu Mureș.

Fabrica de geamuri din Tîrnăveni a cunoscut o amplă dezvoltare în anii construcției socialiste, mai ales în perioada cincinalului 1966—1970, cînd, pentru lărgirea și modernizarea ei, au fost investiți 180 milioane lei, ceea ce a dus la dublarea producției globale. În 1970 fabrica producea sortimente variate de geamuri: trase (cel mai important sortiment, însumînd 11,3 milioane m² în echivalent 2 mm grosime, sau 7,2 milioane m² suprafață efectivă), șlefuite, laminate, turnate, armate, ornament, glisante; mai produce oglinzi cristal, produse din sticlă pentru construcții (dale Nevada, țigle Marsilia, pavele rotalith, placaje din sticlă colorată ș.a.), sticlărie suflată (peste 38 milioane bucăți — în majoritate butelii pentru vin), bazalt topit și recristalizat.

Fabrica de sticlă din Sighișoara, intrată în funcție în 1961, este profilată pe producția de sticlărie de ambalaj, realizînd diferite sortimente de butelii (de bere, vin, băuturi spirtoase, răcoritoare, ulei, lapte etc. — 95 milioane de bucăți) și borcane pentru conserve (34 milioane de bucăți). O parte însemnată din produse pleacă în export.

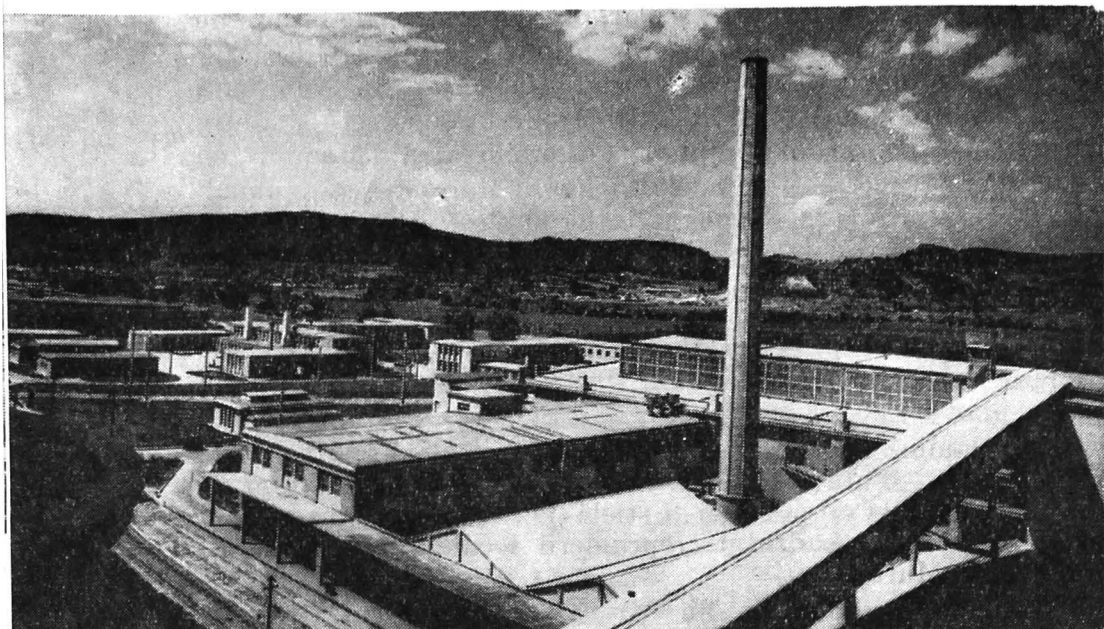

Fig. 36. — Complexul industrial de faianță și sticlă din Sighișoara (foto C.P.C.S.).

La secția de sticlărie din cadrul întreprinderii locale „Prod-complex” din Tîrgu Mureș se produce sticlărie de ambalaj (aproximativ 12 milioane borcane pentru conserve și butelii), sticlărie ornamentală (între altele, se remarcă sortimentul „Rubin” de sticlă roșie șlefuită).

Producția de ceramică fină se realizează, în principal, în Fabrica de faianță din cadrul Complexului industrial de sticlă și faianță din Sighișoara (fig. 36), secție pusă în funcție în 1957 și profilată pe articole de menaj (farfurii, cești, servicii de cafea, ceai etc.) și obiecte ornamentale (bibelouri, vase de flori ș.a.). Numărul sortimentelor a crescut de la 20 în 1957 la 800 în 1971. În perioada 1966—1970 capacitatea a crescut cu circa 50%; în 1970 producția a însumat un volum de aproape 30 milioane de bucăți. Calitatea produselor a înregistrat o continuă îmbunătățire, ceea ce a făcut să fie tot mai solicitate pe piața externă. Astfel, în 1971, 1/3 din cantitatea produselor

se exporta în 12 țări din 4 continente, exportul dublându-se față de 1970. Trebuie subliniat faptul că fabrica este excepțional de rentabilă (investițiile inițiale au fost amortizate în numai 2 ani etc.).

Industria textilă și a confecțiilor textile (valoric, 77% republicană, 3% locală și 20% cooperatistă) are ca centru principal și totodată mai vechi orașul Sighișoara, unde se realizează 1/2 din producția județului, în principal, în 4 unități republicane — fabrici de țesături de mătase, bumbac și lână (însușind peste 11 000 000 m² țesături) și o fabrică de confecții („Tîrnava”, înființată în 1962 și mărită considerabil în 1968) specializată în producția de cămăși bărbățești, destinată în mare parte exportului (peste un milion bucăți, în 10 țări). La fabrica de confecții „Mureșul” din Tîrgu Mureș se confecționează diverse sortimente de haine din fibre sintetice (haine sport etc.). Într-un mare număr de unități mai mărunte ale cooperației meșteșugărești se produc confecții de diferite tipuri (costume, lenjerie etc.), iar în unele sate (Morăreni, Rușii Munți, Gurghiu ș.a.) sînt remarcabile produsele de artă populară (țesături, cusături etc.) foarte apreciate și la export. La Ghindari și Albești funcționează topitorii de in, iar la Luduș o topitorie de cînepă (întreprinderi republicane).

Industria pielăriei, blănăriei și încălțăminteii, cu vechi tradiții meșteșugărești, este reprezentată, în principal (81% valoric, în 1970), prin două mari unități republicane: 1) *Fabrica de pielărie și mănuși* din Tîrgu Mureș — una din cele mai mari și moderne din Europa, care, în structura nouă (din 1968), cuprinde o tăbăcărie minerală (care prelucrează piei brute de porcine, ovine și caprine) și o secție de confecționat mănuși de piele (peste 1 600 000 de perechi, în peste 300 de sortimente) a căror calitate superioară le face foarte solicitate la export (în 1970 au fost exportate 667 000 de perechi în 13 țări, între care U.R.S.S., Canada, Suedia, Norvegia, Finlanda ș.a.); tot aici se mai produc mănuși de protecție și haine de piele; 2) *Întreprinderea de produse și materiale sportive (I.P.M.S.)* din Reghin — lărgită și modernizată în ultimii ani — este pro-

filată pe producția de încălțăminte de piele (peste 800 000 de perechi în 1970) pentru diverse utilități sportive. În unitățile mai mărunte ale cooperației meșteșugărești, răspândite în toate orașele și în numeroase sate, se execută încălțăminte (peste 200 000 de perechi confecții în 1970) și articole de marochinărie. Articolele artizanale de piele și blană (pieptare, cojocel, șerpăre etc.), cu remarcabil gust artistic, se confecționează în multe sate (din zona Gurghiului, a Reghinului etc.).

Industria alimentară — una din ramurile cu pondere mare și cu importante baze de materii prime în județul Mureș — aparține în proporție de aproape 95 % sectorului de stat (71,4 % republican și 23,3 % local); producția este diversificată în mai multe subramuri: morărit și panificație (23 % valoric), zahăr (17,4 %), produse lactate (6,5 %), carne (24,5 %), conserve (6,6 %), vin și băuturi alcoolice (5,6 %) ș.a.

Unități mai importante de *morărit și panificație* (aparținând industriei locale) se găsesc în orașele județului (inclusiv 3 fabrici noi de pâine construite la Tîrgu Mureș, Sighișoara și Tîrnăveni). Biscuiți (aproape 6 000 000 kg) se produc la Tîrgu Mureș. *Zahăr* (aproape 100 000 000 kg) se produce în fabricile din Tîrgu Mureș (mai veche, lărgită și modernizată) și Luduș (înființată în 1960), aprovizionate 50 % cu sfeclă din județul Mureș (fig. 37). Principalele centre ale industriei *produselor lactate* (lapte de consum, unt, brînzeturi, produse proaspete etc.) sînt orașele Tîrgu Mureș, Sighișoara și Luduș (fabrică nouă, din 1969, de lapte praf și unt); în 1970 capacitatea de industrializare a laptelui a ajuns de trei ori mai mare decît în 1965. Unități mai însemnate în subramura *cărnii* (abatoare și secții de prelucrare) sînt amplasate la Tîrgu Mureș, Sighișoara, Reghin, Luduș, Tîrnăveni și Gornești. La Tîrgu Mureș funcționează o mare fabrică de conserve (de carne, legume și fructe). Subramura *vinului* (vinificație, recondiționare, îmbuteliere) și a *băuturilor alcoolice* (din spirt rafinat etc.) are unități mai importante la Tîrgu Mureș, Sighișoara, Tîrnăveni, Luduș și Reghin; la acestea se adaugă numeroase unități mărunte satești, aparținînd I.A.S.-urilor, C.A.P.-urilor și producătorilor individuali; o crămă de vinificație modernă și de mare capacitate (130 de

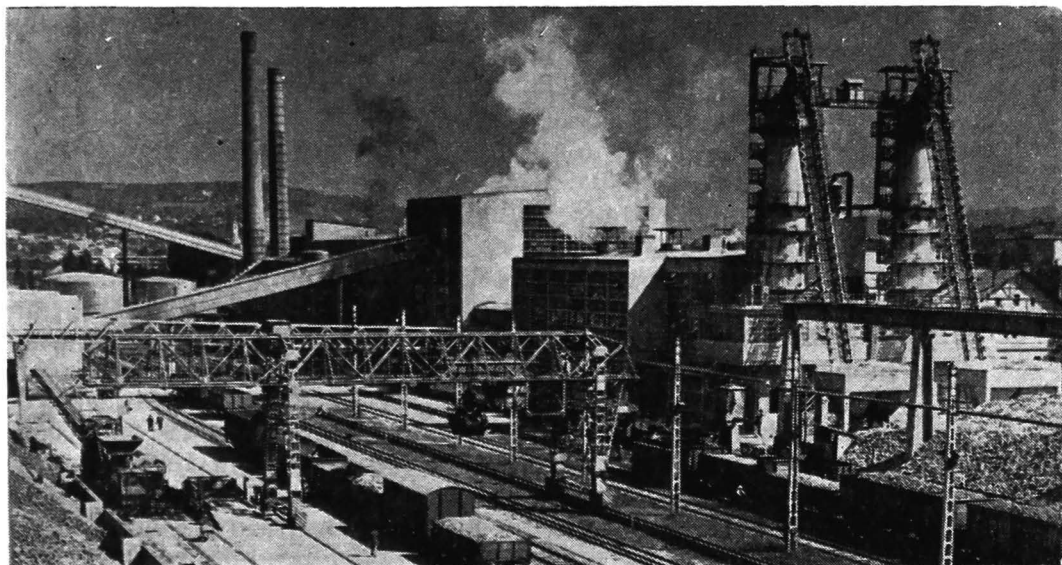

Fig. 37. — Fabrica de zahăr din Tîrgu Mureș (foto C a r o l S z á s z).

vagoane) există la Băgaciu. *Oțet* (peste 700 000 litri) se fabrică la Tîrgu Mureș și Sighișoara. La Tîrgu Mureș funcționează un mare antrepozit frigorific pentru carne, brînzeturi etc. La Reghin a început de curînd construcția unui mare complex de industrie alimentară cuprinzînd o fabrică de bere, o fabrică de lapte praf, un abator pentru tăiat și prelucrat carne de pasăre, un depozit pentru legume și fructe.

Industria poligrafică dispune de două unități — la Tîrgu Mureș și Sighișoara — în care se execută diferite tipărituri (ziare, broșuri, imprimate etc.).

Valea Mureșului a devenit o puternică axă industrială (Luduș, Iernut, Tîrgu Mureș, Reghin, Lunca Bradului etc.) care concentrează aproximativ 65% (valoric) din producția industrială a județului, 18% fiind grupată în valea Tîrnavei Mici (Tîrnăveni, Fintînele, Sovata ș.a.) iar 9% în valea Tîrnavei Mari (Sighișoara, Albești). Cel mai mare centru industrial al

judetului Mureș este orașul Tirgu Mureș (circa 38% pondere valorică din producția industrială globală a județului), urmat de Tîrnăveni (circa 12%), Sighișoara (peste 8%), Reghin (aproape 7%), Luduș (circa 3,5%), Sovata (0,8%) etc.

Agricultura

Varietatea condițiilor naturale (de relief, de climă, de soluri, de vegetație etc.) din cuprinsul județului Mureș, diferențiate în câteva complexe mezolandșaftice (Cîmpia Transilvaniei, Podișul Tîrnavelor, dealurile înalte subcarpatice, munții vulcanici) și în numeroase complexe microlandșaftice (de luncă, de terase, de versanți cu diferite înclinări și expoziții etc.), favorizează dezvoltarea unei producții agricole multilaterale și de productivitate ridicată. Deși agricultura are vechi tradiții aici, totuși adevăratele premise pentru valorificarea integrală și intensivă a acestor condiții naturale în producția agricolă au fost create abia în anii construcției socialiste.

La sfîrșitul anului 1971 agricultura socialistă din județul Mureș deținea 94,6% din suprafața agricolă, fiind reprezentată prin 6 I.A.S.-uri (totalizînd 82 de ferme de stat), 169 C.A.P.-uri și 8 I.M.A.-uri cu 29 S.M.A.-uri. A progresat rapid mecanizarea agriculturii : numărul tractoarelor fizice a crescut de la 7 în 1948, la 173 în 1950, la 2 370 în 1965, la 3 035 în 1971 etc. în timp ce suprafața arabilă ce revine la un tractor a scăzut de la 1 392 ha în 1950, la 81 ha în 1971 ; în același timp a sporit și numărul semănătorilor mecanice de la 19 în 1950, la 1 411 în 1971, cel al combinelor pentru păioase de la 179 în 1960, la 1180 în 1971 etc. Suprafața agricolă pe care s-au aplicat îngrășăminte chimice a crescut la 110 798 ha în 1965 și la 175 892 ha în 1969. Suprafața agricolă amenajată pentru irigații s-a extins de la 1 468 ha în 1965, la 4 441 ha în 1969, urmînd să crească cu încă 8 000 ha pînă în 1975 ; principalele terenuri irigate¹⁶ sînt situate în luncile Mureșului (comunele : Chețani 641 ha, Bogata 282 ha, Sînpaul 268 ha, Ungheni 243 ha etc.), Nirajului

¹⁶ Conform datelor din 1969.

(Crăciunești 75 ha etc.), Tîrnavei Mici (Gănești 170 ha, Adămuș 156 ha etc.) și Tîrnavei Mari (Daneș 204 ha, Sighișoara 111 ha ș.a.). În perioada 1966—1970 s-au executat lucrări de desecare pe terenuri cu exces de umiditate însumînd peste 7 500 ha (în luncile Mureșului, Comlodului (Lechința), Tîrnavei Mici etc.), la care se vor adăuga încă 5 900 ha pînă în 1975, paralel cu extinderea lucrărilor antierozionale pe versanți cu încă 6 000 ha pînă în 1975, aducîndu-se astfel în circuitul agricol aproximativ 12 000 ha terenuri neproductive sau slab productive. Agricultură județului beneficiază și de sprijinul unor unități de cercetare științifică, cum sînt Stațiunea experimentală fitotehnică de la Singeorgiu de Mureș și Stațiunea experimentală zootehnică de la Tîrgu Mureș, la care se adaugă și Complexul porcin de selecție și testare de la Gornești — primul în țară de acest fel (1968) și unul din cele mai mari și moderne din Europa.

Mărimea și structura fondului funciar pe categorii de folosințe. În anul 1971¹⁷ suprafața totală de 669 600 ha a județului Mureș era alcătuită din 245 190 ha (36,6%) arabil, 92 737 ha (13,8%) pășuni, 54 038 ha (8,4%) fînețe, 6 919 ha (1,03%) vii, pepiniere viticole și hameiști, 10 329 ha (1,54%) livezi și pepiniere pomicele, 205 267 ha (30,7%) fond forestier și 52 644 ha (7,8%) alte terenuri (ape, drumuri, construcții, terenuri neproductive etc.); suprafața agricolă însuma, așadar, 411 340 ha (61,4%). În ultimele două decenii s-au extins suprafețele cu folosințe de mare randament (viticultură, pomicultură, hameicultură) de la 7 586 ha (1,13%) în 1950, la 17 248 ha (2,57%) în 1971.

În cuprinsul județului, pe comune, suprafața agricolă varia (1969) între 16,6 și 94,2%, procente mai ridicate — peste 80% — înregistrîndu-se în zona deluroasă mai joasă și slab împădurită din jumătatea vestică a județului (Cîmpia Transilvaniei și Podișul jos al Tîrnavelor), în timp ce în zona dealurilor înalte din

¹⁷ În perioada 1966—1970, în medie anuală, categoriile de folosințe au înregistrat următoarele valori: suprafața agricolă 412 006 ha (61,5%), arabil 249 322 ha (37,2%), pășuni 92,231 ha (13,7%), fînețe 53 709 ha (8%), vii, pepiniere viticole și hameiști 7 057 ha (1,05%), livezi și pepiniere pomicele 9 690 ha (1,45%), fond forestier 202 719 ha (30,3%), alte terenuri 54 874 ha (8,2%).

jumătatea lui estică (Podișul înalt al Tîrnavelor și Subcarpați) înregistrează 40—80%, scăzînd la sub 40% și chiar la sub 20% în comunele din zona montană masiv împădurită. Suprafețele arabile (fig. 38) sînt mai frecvente (60—75%) în Cîmpia Transilvaniei. Pajiștile naturale (pășuni și fînețe) au o frecvență mai mare (peste 30%) în zona dealurilor înalte și a munților din jumătatea estică a județului. Suprafețele viticole sînt mai frecvente în zona dealurilor Tîrnavelor din sudul județului (Zagăr 8,9%, Bălăușeri 5,9%, Tîrnăveni 4,2%, Băgaciu 4,1%, Nadeș 4,1%, Vișoara 3,3% etc.), iar cele pomicole în zona dealurilor înalte din est (Batoș 10,7%, Reghin 8,2%, Neaua 7,5%, Apold 4,3%, Măgherani 4% etc.).

Profilul structural de bază al producției agricole din județul Mureș este mixt, vegetal-animal, cu un relativ echilibru de pondere între cele două ramuri fundamentale (în 1968 producția vegetală participa—valoric—cu 55,6%, iar cea animală cu 44,4%; în 1969 proporțiile s-au inversat: 47,1% la producția vegetală și 52,9% la cea animală; în 1972 producția vegetală—56,3%—depășea iarăși pe cea animală—44,7%).

Producția vegetală este reprezentată, pe de o parte, prin producția pajiștilor naturale, folosite ca pășuni și fînețe, însumînd 144 479 ha (35,2% din suprafața agricolă a județului), iar pe de altă parte prin producția plantelor cultivate care ocupă 263 153 ha (64,2% din suprafața agricolă) (fig. 39).

În cadrul producției *plantelor cultivate*, ponderea predominantă o au culturile de cîmp (în arabil) care în 1969 ocupau 245 861 ha (93,4%), ponderi mai mici deținînd pomicultura cu 10 100 ha (3,8%), viticultura cu 6 773 ha (2,6%) și hameicultura cu 419 ha (hameiști pe rod).

În cadrul *culturilor de cîmp*, după procentul deținut (1969) din suprafața arabilă cultivată, primul loc îl ocupă cerealele pentru boabe (61,7%), urmate de plantele de nutreț (21,2%), plantele tehnice (8,5%), cartofi și legume (6,9%) și leguminoase pentru boabe (1,2%).

În cadrul *culturilor de cereale pentru boabe* (151 680 ha, 187 743 tone în 1969; în condițiile climatice excepțional de favorabile ale anului 1971 s-au obținut 364 207 tone cereale boabe), ponderea principală o deține porumbul (47,4% din supra-

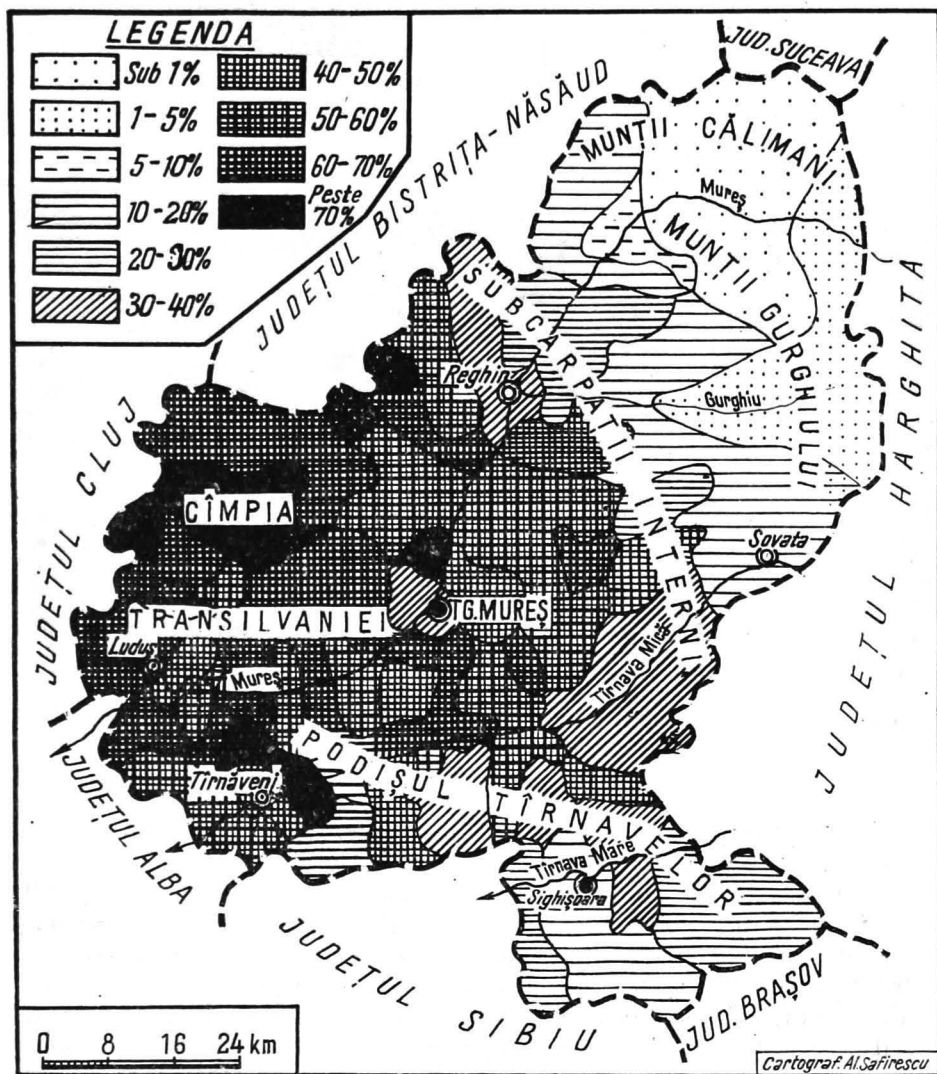

Fig. 38. — Suprafața arabilă — frecvența în % din suprafața totală a comunelor în 1969.

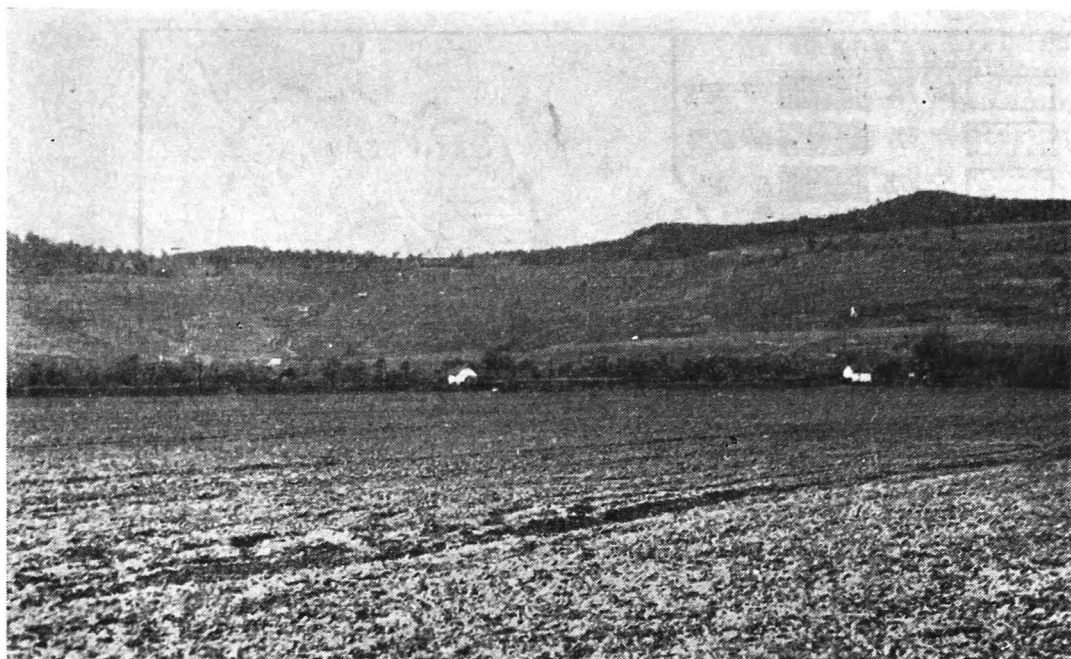

Fig. 39. — Folosințe agricole în valea Tirnavei Mari, pe teritoriul comunei Daneș : în prim plan lunca arabilă cultivată cu sfeclă de zahăr, cereale, cartofi etc ; în planul al doilea versantul nordic (cu expoziție sudică) cultivat cu viță de vie (viile Seleușului) (foto I. Șoneriu).

fața cerealieră) și grîul (40,9%), ponderi mai mici avînd orzul (4,1%), ovăzul (4,2%) și secara (0,07%).

Cultura *porumbului* (71 898 ha, 89 334 tone în 1969; 188 919 tone în 1971) este generalizată pe întreg teritoriul județului (cu excepția a 3 comune montane — Răstolița, Lunca Bradului și Stînceni), cu o frecvență de 16,5—55,3% din suprafața arabilă cultivată, predominînd frecvențele de 20—40% (la 83 de comune); frecvențele mai ridicate — peste 30% — caracterizează mai ales jumătatea vestică, mai călduroasă, a județului (Cîmpia Transilvaniei și Podișul jos al Tirnavelor); în jumătatea estică, mai răcoroasă, se cultivă cu destul succes soiuri timpurii.

Cultura grîului (62 029 ha, 76 171 tone în 1969 ; 140 286 tone în 1971) este, de asemenea, generalizată pe întreg județul (cu excepția comunelor montane amintite), cu o frecvență ce oscilează între 10,9 și 33% din suprafața arabilă cultivată, predominînd frecvențele de 20—30% (71 de comune).

Orzul (11 215 ha, 16 235 tone în 1969 ; 28 097 tone în 1971) se cultivă în aproape toate comunele, cu o frecvență mai mare — peste 5% — în Podișul Tîrnavelor și în jurul orașului Tîrgu Mureș. *Ovăzul* (6 416 ha, 5 877 tone în 1969 ; 6 567 tone în 1971) se cultivă mai mult (peste 5% din suprafața arabilă) în partea estică, mai răcoroasă, a județului (dealurile înalte subcarpatice și zona muntoasă). *Secara* (117 ha, 121 tone în 1969 ; 338 tone în 1971) se cultivă pe suprafețe foarte mici în cîteva comune (Ernei, Bahnea etc.).

Plantele de nutreț (52 044 ha, 373 000 tone), generalizate pe întreg județul, înregistrează frecvențe mai ridicate — peste 20% din suprafața arabilă — în zonele agricole preorășenești, cu o zootehnie mai intensivă, din jurul orașelor Tîrgu Mureș, Reghin și Sighișoara.

Plantele tehnice (21 109 ha) sînt reprezentate prin sfecla de zahăr, tutun, cînepă pentru fuior, in pentru fuior, in pentru ulei, mac, sorg, plante medicinale și aromate. *Sfecla de zahăr* ocupa în 1969 o suprafață de 15 422 ha cu care deținea primul loc între județele țării; volumul producției, foarte fluctuabil de la un an la altul în funcție de condițiile climatice, în 1969 a totalizat 187 266 tone, în timp ce în 1965 se ridica la 316 811 tone, iar în 1971 la 303 768 tone. Cu excepția a 9 comune din zona montană și premontană, se cultivă în toate comunele județului (fig. 40) cu o frecvență mai mare (5—15% din suprafața arabilă) în Cîmpia Transilvaniei și în văile cu lunci aluvionare, foarte fertile, ale Mureșului, Nirajului și Tîrnavei Mici. Producția este destinată fabricilor de zahăr de la Tîrgu Mureș și Luduș. *Tutunul* (2 709 ha, 1 216 tone) se cultivă în 52 de comune situate, în majoritate, în jumătatea vestică — mai călduroasă — a județului, în special în Cîmpia Transilvaniei (Rîciu 124 ha, Pănet 110 ha, Sărmașu 95 ha, Band 85 ha etc.). *Cînepa pentru fuior* (1 912 ha, 2 701 tone) se cultivă în 3/4 din numărul comunelor, principala zonă de

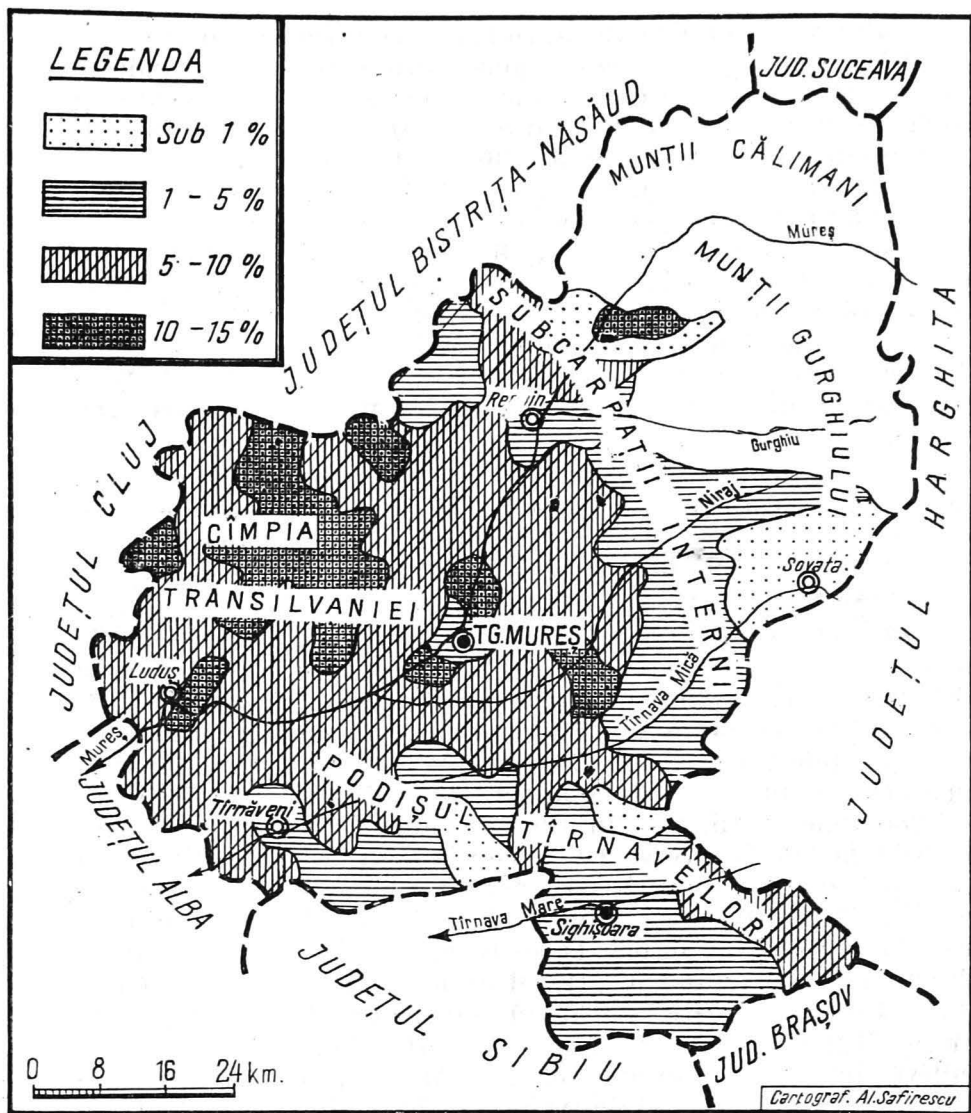

Fig. 40. — Culturile de sfeclă de zahăr — frecvența în % din suprafața arabilă cultivată a comunelor, 1969.

cultură conturându-se în extremitatea vestică, mai călduroasă, a județului, în jurul orașului Luduș (unde există o întreprindere de prelucrare a tulpinilor de cînepă). *Inul pentru fuior* (1 817 ha, 2 499 tone) se cultivă în 29 de comune din jumătatea estică, mai răcoroasă, a județului, unde sînt amplasate și două topitorii, la Ghindari și Albești. *Inul pentru ulei* (292 ha) se cultivă la Reghin, Ceuașu de Cîmpie, Hodoșa, Suplac., *macul* (135 ha) la Batoș, Lunca, Glodeni, Breaza etc., iar *sorgul* pentru măhuri (290 ha) în partea estică a județului (la Acățari, Sîngeorgiu de Pădure, Ghindari etc.). *Plante medicinale și aromatice* (46 ha) se semnalează la Adămuș, Crăiești.

Cartofii (10 962 ha, 57 000 tone în 1969 ; 121 593 tone în 1971) se cultivă în toate comunele județului, principala zonă de cultură conturându-se în jumătatea lui estică, mai răcoroasă (Podișul înalt al Tîrnavelor, Subcarpați, văile montane), unde înregistrează o frecvență de 5—10 % și peste 10 % din suprafața arabilă. *Cartofii timpurii* (1 738 ha) se cultivă mai mult în zonele agricole preorășenești, alături de legume.

Culturile de *legume* (6 115 ha, 26 862 tone în 1969 ; 56 085 tone în 1971) se întîlnesc în proporții variabile în toate comunele județului, principalele culturi (2,5—10 % și peste 10 % din suprafața arabilă) fiind concentrate în văile largi, cu soluri aluviale de luncă, ale Mureșului, Nirajului și Tîrnavelor, unde se practică pe scară largă irigațiile. Speciile termofile (pătlăgelele roșii, ardeii) sînt răsîndite mai mult în jumătatea vestică, mai călduroasă, a județului, în timp ce speciile cu exigențe termice mai reduse (rădăcinoasele comestibile, castraveții, ceapa) predomină în jumătatea estică, mai răcoroasă și mai umedă. Producția de legume se valorifică, în parte, la fabrica de conserve din Tîrgu Mureș.

Leguminoasele pentru boabe (3 152 ha, 1 733 tone în 1969 ; 3 030 tone în 1971) sînt reprezentate prin soia (2 486 ha, 1 200 tone), mazăre (336 ha, 131 tone) și fasole (329 ha, 407 tone, incluzînd și producția culturilor intercalate); specia cea mai importantă — *soia* — se cultivă în 30 de comune, majoritatea situate în partea vestică a județului, îndeosebi în Cîmpia Transilvaniei (Rîciu 333 ha, Zau de Cîmpie 245 ha, Ceuașu de Cîmpie 247 ha, Miheșu de Cîmpie 150 ha etc.).

Viticultura este o ramură de importanță principală a producției vegetale a județului Mureș, avînd o contribuție substanțială și la comerțul exterior al României, prin cantitățile însemnate de vinuri de calitate superioară furnizate exportului. Fondul viticol al județului totalizează (anul 1969) 6 773 ha, incluzînd 5 447 ha vii pe rod (din care : 4 216 ha vii altoite și indigene, 1 231 ha vii hibride), 48 ha pepiniere viticole și 13 ha plantații portaltoi. Producția viilor pe rod însumează 10 678 tone struguri; în 1965, în condiții climatice mai favorabile, pe o suprafață totală de 4 834 ha s-au obținut 19 880 tone struguri; în 1971, pe 5 771 ha s-au obținut 9 465 tone. Repartiția fondului viticol în cadrul județului prezintă o pronunțată neuniformitate, în legătură evidentă cu variațiile condițiilor ecologice pedoclimatice. Cu excepția a 6 comune din zona montană, vița de vie se cultivă în toate comunele județului cu o frecvență mai ridicată (1—9% din suprafața totală) la 47 de comune grupate, în majoritate, în jumătatea vestică, mai călduroasă, a județului.

Principalele culturi sînt concentrate în partea sud-vestică a județului, în Podișul Tîrnavelor, mai precis în sectorul deluros cuprins între Tîrnava Mică și Tîrnava Mare, unde se conturează o importantă zonă viticolă, caracterizată prin frecvențe, productivități și producții superioare; această zonă, de fapt, face parte din puternica podgorie a Tîrnavelor, care se extinde și în județele vecine — Sibiu și Alba. Aici sînt renumite podgoriile de la Băgaciu (233 ha), Zagăr (323 ha), Bălăușeri cu Agrișteu, Seneuș și Filitelnic (405 ha), Nadeș cu Țigmandru și Măgheruș (281 ha), Daneș cu Seleuș (189 ha), Bahnea cu Gogan (220 ha), Mica cu Deaj (165 ha), Suplac cu Idrifaia (131 ha). ș.a. La Băgaciu funcționează o unitate de vinificație (cramă) modernă și de mare capacitate (130 de vagoane anual).

În anii din urmă suprafețele viticole au sporit simțitor prin plantații noi, în terase, făcute la Zagăr, Laslău, Idrifaia etc.; în perioada 1971—1975 se vor adăuga încă aproape 400 ha vie. Producția de struguri este destinată în principal vinificației, cultivîndu-se *Fetească albă*, *Riesling italian*, *Pinot gris*, *Fetească de Ardeal*, *Neuburger*, *Muscat ottonel*, *Traminer* etc.

Pomicultura constituie, de asemenea, o ramură de importanță principală a producției vegetale din județul Mureș, fur-

nizînd, ca și viticultura, cantități însemnate de produse (fructe) la export. Fondul pomicol al județului cuprinde (în 1969) 10 100 ha livezi și pepiniere pomicole (din care 7 046 livezi pe rod și 89 ha pepiniere pomicole) și un efectiv total de pomi fructiferi cifrat la peste 3 221 000 de bucăți, din care în masiv (livezi) peste 1 971 000 de bucăți (61%), iar răsleți circa 1 250 000 de bucăți (39%); din efectivul total, pomii pe rod însumează peste 2 203 000 bucăți (68,4%), iar pomii tineri peste 1 017 000 (31,6%). În compoziția pe specii, pe primul loc stau prunii (47,4%), urmați de meri (33,3%), peri (5,2%), vișini (4,7%), nuci (2,7%), cireși (2,5%), piersici (1,5%), duzi (0,9%) cași și zarzări (0,7%) și gutui (0,4%).

Pomicultura este generalizată pe întreg cuprinsul județului însă în proporții variabile, condiționate de factori naturali, soțial-economici, tradiții locale etc. Principalele centre pomicole sînt situate în zona dealurilor înalte din jumătatea estică a județului: Batoș (1 139 ha livezi, cu un efectiv de circa 300 000 de pomi, 50% pe rod, 77,7% meri, predominant—60%—soiul *Ionathan*), Reghin (418 ha, circa 100 000 de pomi, 50% meri), Apold (545 ha cu peste 70 000 de pomi, 54% meri de 23 de soiuri, 43% pruni etc.), Daneș (277 ha, cu masivul principal, de 154 ha, la Criș), Nadeș (143 ha), Zagăr (160 ha), Cund (170 ha), Laslău (103 ha), Neaua (310 ha, cu masivul principal, de 155 ha, la Vădaș), Sîngeorgiu de Pădure (205 ha, cu masivul principal la Bezid), Ghindari (175 ha), Măgherani (393 ha), Brîncovenesti (244 ha), Aluniș (130 ha), Deda (155 ha), Vătava (149 ha), Lunca (151 ha) ș.a. În Cîmpia Transilvaniei sînt remarcabile livezile din comunele Pănet (213 ha, cu masivul principal, de 131 ha, la Berghia) și Band (153 ha).

Producția de fructe (circa 30 000 tone, în 1969) este destinată, în bună parte, exportului (în Cehoslovacia, R.D.G., R. F.G. etc.).

În perioada 1971—1975 suprafața cultivată cu pomi fructiferi va crește cu încă 800 ha.

O cultură foarte rentabilă, practică de multe decenii, în condiții pedoclimatice speciale, în împrejurimile orașului Sighișoara (numai aici în țară) este aceea a *hameiului*; în 1969, de pe 419 ha hameiști pe rod (251 ha la Sighișoara, 168 ha la

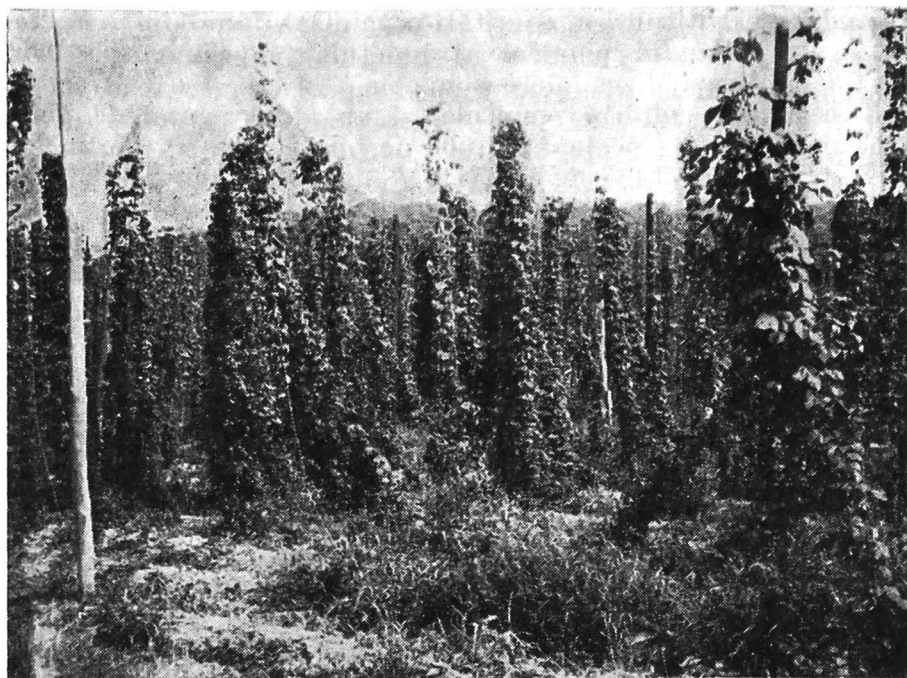

Fig. 41. — Cultură de hamei în valea Tirnavei Mari, între Sighișoara și Daneș (foto I. Șoneriu).

Saschiz) s-au recoltat circa 250 000 kg conuri verzi destinate industriei berii; pînă în 1975 suprafața cultivată cu hamei va crește, aici, cu încă 920 ha (fig. 41).

Producția animală. Dezvoltarea producției animale este favorizată, într-un grad ridicat, de disponibilitatea unei bogate și variate baze furajere, alcătuită, pe de o parte, de pajiștile naturale—pășuni și fânețe — (144 479 ha în 1969), iar pe de altă parte de furajele provenite din culturi, incluzînd plantele de nutreț (peste 52 000 ha în ogor propriu, aproape 20 000 ha sub plantă protectoare, peste 8 800 ha intercalate etc.), la care se adaugă o parte însemnată din cerealele boabe (porumb, orz, ovăz) împreună cu produsele lor accesorii (coceni, paie etc.), o parte însemnată din cartofi ș.a.

La începutul anului 1970 *efectivul de animale* din județul Mureș se cifra la 182 943 de bovine (din care : 76 273 de vaci și bivolițe), 171 524 de porcine, 342 380 de ovine, 18 182 de cabaline, 8 387 de caprine, 1 833 729 de păsări, 40 510 familii de albine. Pînă la începutul anului 1972 efectivele au crescut la 189 800 de bovine (din care 77 800 de vaci și bivolițe), 233 500 de porcine, 351 100 de ovine etc.

La bovine, județul Mureș se numără printre primele județe ale țării atît în ce privește efectivul (locul 6 la începutul anului 1970), cît și densitatea medie la 100 ha agricol (locul 4 cu 46,6 capete)¹⁸. În cadrul județului, bovinele au o răspîndire generalizată pe întreg teritoriul lui, dar neuniform (fig. 42); o zonă de concentrare mai accentuată a efectivelor, cu densități mai mari (50—100 de capete la 100 ha agricol), se conturează în partea centrală a județului, coincidînd aproximativ cu zona agricolă preorășenească constituită în jurul orașului Tîrgu Mureș pe o rază de 20—25 km și incluzînd circa 15 comune, zonă profilată și în producție de lapte de vacă (pe lingă legume și alte produse agricole proaspete). În județ au fost create cîteva unități zootehnice socialiste moderne în ramura bovinelor, în fruntea cărora stă Stațiunea experimentală zootehnică de la Tîrgu Mureș, profilată, în principal, pe cercetări în selecția și ameliorarea taurinelor (în special, rasa *Bălțată românească*); trebuie menționate, apoi, centrul pentru creșterea tăurașilor de prăsilă de la Tîrnăveni, îngrășătoria de viței de la Iernut, îngrășătoria de tineret taurin de la Cuci, complexe pentru creșterea vacilor de lapte de la Gălești și Ghindari ș.a. Se prevede ca pînă în 1975 efectivul total de bovine să ajungă la 254 000 de capete, din care 119 000 vaci și juninci.

Producția de lapte de bovine (1 246 800 000 de litri în 1971) este destinată, în cea mai mare parte, industrializării în județ (la Tîrgu Mureș, Sighișoara, Luduș).

La porcine, județul Mureș deținea la începutul anului 1970 locul 12 atît la efective, cît și la densitatea medie la 100 ha

¹⁸ La începutul anului 1972 județul Mureș deținea locul 7 la efective și locul 9 la densitate (cu 48,2 capete la 100 ha agricol).

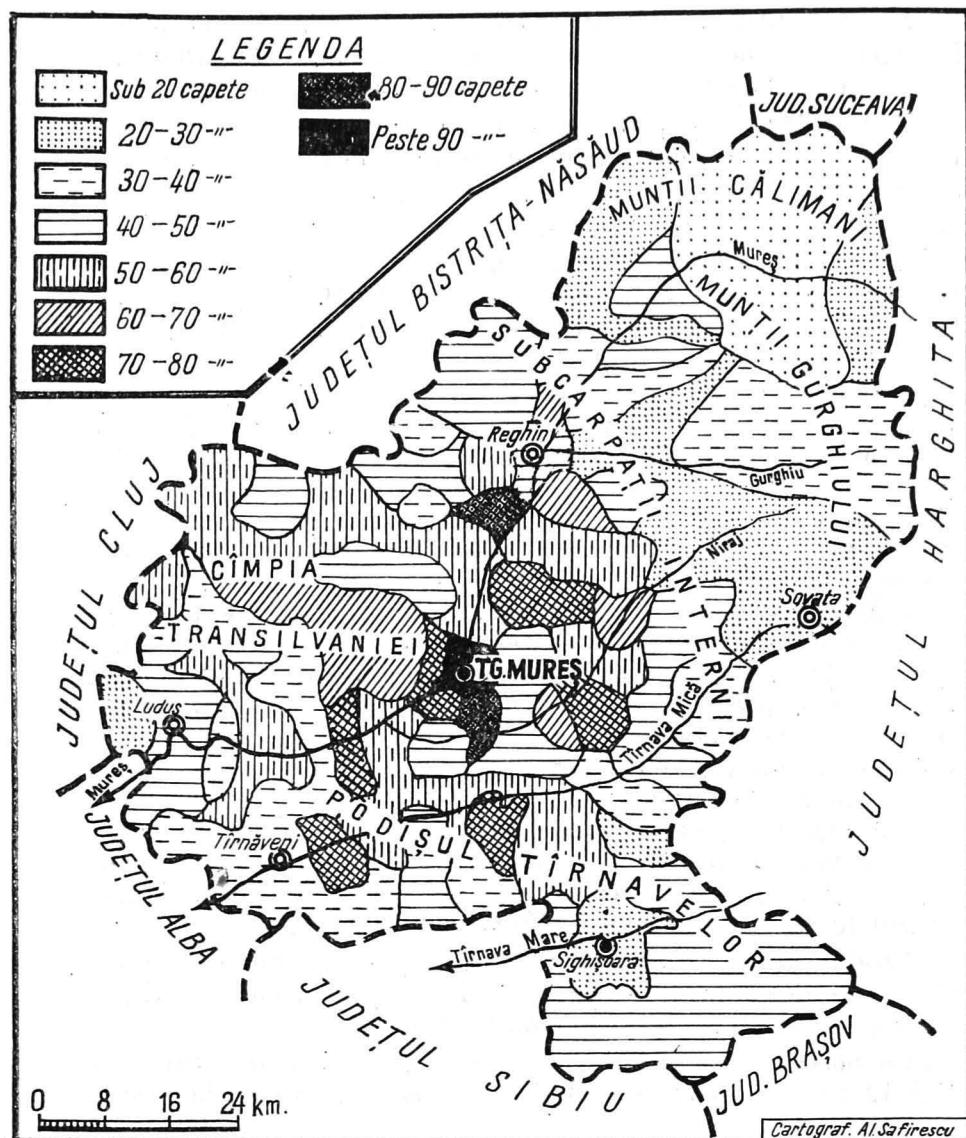

Fig. 42. — Densitatea bovinelor la 100 ha agricol (arabil + pășune + finețe) la 1. I. 1970.

arabil (69 de capete)¹⁹. În răspîndirea inegală a porcinelor în cuprinsul județului se remarcă, în primul rînd, o zonă de mare concentrare suprapusă pe culoarul Mureșului între Reghin și Luduș, cu centrele de la Gornești, Reghin, Iernut, Luduș-Gheja, Sîncraiu de Mureș ș.a. Deosebit de important este Complexul porcine de selecție și testare de la Gornești (dat în funcțiune în 1968), o adevărată uzină vie, de unde anual pleacă peste 24 000 de porci spre abator și spre unitățile de creștere și îngrășare din I.A.S.-uri și C.A.P.-uri; aici se cresc porcine din rasele cele mai productive — *Landrace*, *Marele alb*, *Cornwall*, *Wessex*, *Pietrain*, *Durrock*, *Hampshire*. În cadrul complexului funcționează o secție de industrializarea cărnii de porc (abator și atelier de preparate de carne). O altă unitate importantă (dată în folosință în 1971) este Complexul intercooperatist de îngrășare a porcinelor de la Luduș-Gheja (anual circa 30 000 de porci). În județ mai există încă opt asociații intercooperatiste cu ferme specializate în creșterea și îngrășarea porcinelor (sistem de organizare introdus în 1970), la Band, Agrișteu, Coroisînmartin, Cucerdea, Gănești, Iernut, Roșiori, Șăușa, Șăulia.

Producția de carne de porc (greutate vie) a însumat, în 1969, 18 500 000 kg, pentru perioada 1965—1969 revenind o producție medie anuală de circa 20 000 000 kg. Se prevede ca pînă în 1975 efectivul total de porcine să ajungă la 250 000 de capete.

Creșterea *ovinelor* este a treia ramură de importanță principală a zootehniei din județul Mureș, generalizată în toate comunele județului, însă în proporții variabile (fig. 43). Cea mai importantă zonă de creștere a ovinelor (ca efective și densități) se conturează în partea estică a județului, în regiunea dealurilor înalte subcarpatice și a reliefului montan, unde pașunile naturale au o mare extensiune; aici densitățile oscilează între 100 și 200 de capete la 100 ha agricol (de exemplu Vătava 176, Deda 192, Brîncovenști 141, Hodac 166, Batoș 100 etc.). Din efectivul total de 342 380 de ovine (la începutul anului 1970), 123 004 (35%) sînt cu lînă fină și semifină. Pro-

¹⁹ La începutul anului 1972 deținea locul 13 atît la efective, cit și la densitate (95,2 capete la 100 ha agricol).

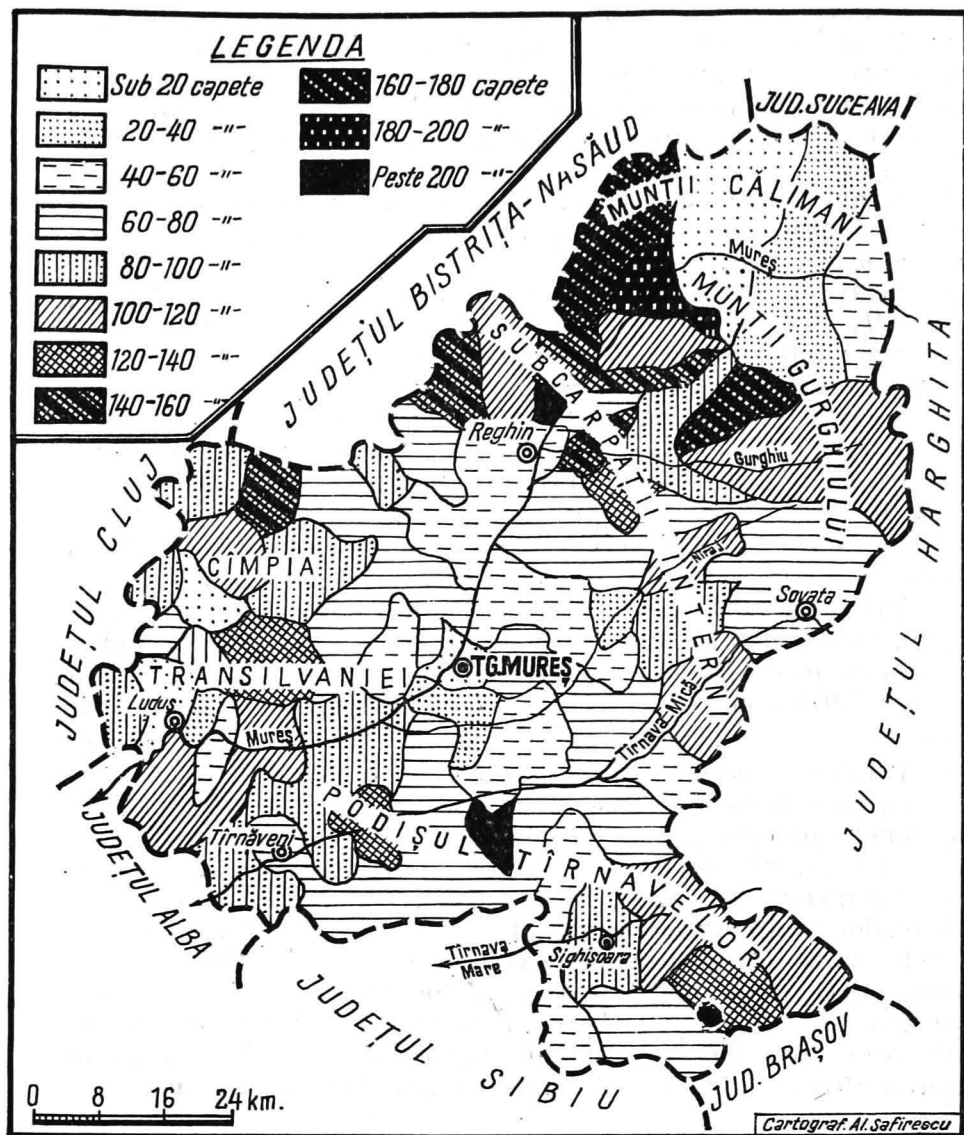

Fig. 43. — Densitatea ovinelor la 100 ha agricol (arabil + pășune + finețe) la 1. I. 1970.

ducția de lână a crescut de la 483 000 kg în 1965 la 636 000 kg în 1969. Dintre unitățile noi, în construcție, în subramura creșterii ovinelor menționăm complexul intercooperatist de îngrășarea mieilor de la pășunea Mociar — Reghin, unde vor fi creșcuți anual circa 30 000 de miei.

Cabalinele, al căror rol s-a micșorat pe măsura extinderii mecanizării agriculturii, sînt încă răspîndite în toate comunele județului, dar cu efective mici (la majoritatea comunelor înregistrînd sub 300 de capete), excepție făcînd doar cîteva localități din zona montană (Ibănești cu 11 320 de capete, Gurghiu cu 601, Hodac cu 530). *Caprinele* sînt, de asemenea, răspîndite în aproape toate comunele, în efective mici, care doar la 7 comune depășesc 300 de capete (Deda, Bahnea, Văta-va etc.).

O mare dezvoltare a luat în ultimii ani *avicultura*: efectivul total de păsări a crescut de la circa 1 400 000 în 1963 la aproape 1 900 000 în 1969, iar producția de ouă a sporit de la circa 133 milioane bucăți în 1965 la circa 169 milioane în 1969. La jumătate din numărul comunelor efectivele depășesc 10 000, iar densitățile 300 de păsări la 100 ha agricol. Efectivele și densitățile cele mai mari se întîlnesc în zona agricolă preorășenească din jurul orașului Tîrgu Mureș, unde se află două mari unități de tip industrial create în cîincinalul trecut: Combinatul avicol de la Ungheni și I.A.S. — avicolă Tîrgu Mureș.

Efective însemnate de păsări sînt concentrate și în zonele agricole preorășenești ale altor orașe din județul Mureș (Sighișoara, mai ales), precum și în regiunea cerealieră a Cîmpiei Transilvaniei.

Piscicultura a cunoscut, de asemenea, o dezvoltare remarcabilă, fiind specializată în două direcții: creșterea crapului în zona Cîmpiei Transilvaniei și creșterea păstrăvului în zona montană.

Creșterea crapului, gospodărită de Întreprinderea piscicolă de stat de la Zau de Cîmpie, se face în șapte iazuri însumînd 324 ha luciu de apă, amenajate în lungul văii Pîrîului de Cîmpie (sau valea Ludușului) pe intervalul cuprins de la Tăureni (în avale) pînă în amunte de Zau de Cîmpie, la confluența pîrîului Șesu din valea Șăuliei; la acestea se adaugă o pepinieră piscicolă

cu o suprafață de 27 ha compartimentată în patru eleștee sistematice pentru creșterea puietilor de crap. Producția anuală de crap a iazurilor este de aproximativ 2 000 kg/ha, totalizând circa 700 000 kg. În perspectivă se prevede amenajarea a 25 ha eleștee între Tăureni și Zau de Cîmpie, iar în avale de Tăureni a încă unui iaz de 12 ha.

Un fapt vrednic de menționat este introducerea pisciculturii și în sectorul C.A.P. din zonă; recent a fost înființată o fermă piscicolă intercooperatistă la care participă C.A.P.-urile din Șăulia, Răzoare și Pogăceaua și care a întreprins amenajarea în valea Șăuliei a trei iazuri piscicole cu o suprafață de 80 ha în care se vor produce 1 600 kg crap la ha, ceea ce înseamnă o producție globală anuală de aproape 130 000 kg. În felul acesta, iazurile piscicole devin tot mai mult un element caracteristic al peisajului rural din această parte a județului.

Creșterea păstrăvului, gospodărită de organele silvice, este legată de apele reci de munte din partea estică a județului. Păstrăvării amenajate există pe valea Nirajului la Cîmpu Cetății (cu o producție anuală de circa 10 000 kg destinate consumului) și pe valea Gurghiului, la Lăpușna, pentru reproducție și populare a apelor de munte. În raza ocolului silvic Sovata s-au amenajat bazine cu păstrăvi pentru pescuitul sportiv (unul pe valea Sebeșului și unul în apropierea cabanei Bucin).

O subramură nouă a zootehniei din județul Mureș este creșterea *animalelor de blană* organizată de Stațiunea experimentală zootehnică din Tîrgu Mureș, care dispune de ferme amplasate în pădurea Livezeni, unde se produc, prin selecție și ameliorare, blănuri valoroase de nurci și vulpi.

Zonele de producție agricolă (vezi harta economică). Diferitele ramuri și subramuri ale producției agricole vegetale și animale — analizate mai sus — se îmbină în diverse moduri pe cuprinsul județului Mureș, rezultînd zone agricole complexe, cu profiluri structurale deosebite, după cum urmează :

1) *Zona de cultură a cerealelor (în principal, porumb și grâu) și a sfeclei de zahăr, asociată cu creșterea animalelor (în principal, bovine, porcine și ovine)*, extinsă în partea vestică a județului, include circa 30 de comune din Cîmpia Transilvaniei, Podișul jos al Tîrnavelor (sectorul deluros dintre Mureș și Tîrnava Mică) și culoarul Mureșului între Ungheni și Chețani. Deși cu o pondere mai mică, de subramuri secundare, sînt totuși remarcabile și culturile de orz, soia, cînepă, tutun, legume (mai ales pe lunca Mureșului), cartofi, viță de vie (Band, Valea Largă, Iernut ș.a.) și pomi fructiferi (Band, Sărmașu, Ogra ș.a.), precum și avicultura, piscicultura (Zau de Cîmpie) și apicultura (fig. 44).

2) *Zona de cultură a cerealelor (în principal, porumb și grâu) a sfeclei de zahăr și a cartofului, asociată cu creșterea animalelor (în principal, bovine, porcine și ovine)*, extinsă în partea central-nordică a județului, include circa 30 de comune de la marginea estică a Cîmpiei Transilvaniei (Dealurile Mădărașului), din culoarul Mureșului între Reghin și Ungheni și din bazinul inferior și mijlociu al Nirajului. Dintre subramurile secundare, mai notabile, sînt de menționat culturile de orz, ovăz, soia, tutun, legume (mai ales în luncile Mureșului și Nirajului), viță de vie (Crăciunești, Acățari etc.), pomi fructiferi (Batoș, Reghin etc.), precum și avicultura (Ungheni, Tîrgu Mureș, Sincraiu de Mureș, ș.a.) și apicultura.

3) *Zona de cultură a cerealelor (în principal, porumb și grâu), a viței de vie și a cartofului, asociată cu creșterea animalelor (în principal, bovine, ovine și porcine)*, situată în partea sudică a județului, include circa 15 comune din Podișul Tîrnavelor (sectorul deluros dintre cele două Tîrnave, împreună cu valea Tîrnavei Mici între Fîntînele și Adămuș). Dintre subramurile secundare mai remarcabile sînt culturile de orz, tutun, legume (în lunca Tîrnavei Mici), pomi fructiferi (Zagăr, Nadeș, Suplac, Bahnea, Daneș etc.), precum și avicultura (Zagăr, Bălăușeri, Gănești etc.).

Fig. 44. — Peisaj agricol din Cîmpia Transilvaniei în raza comunei Miheșu de Cîmpie : culturi de tutun (în primul plan), cereale (planul de mijloc), pomi fructiferi și viță de vie (ultimul plan, pe culmea domoală a dealului) (foto I. Ș o n e r i u).

4) *Zona de cultură a cerealelor (în principal, grâu și porumb) și a cartofului, asociată cu creșterea animalelor (în principal, bovine, ovine și porcine)* cuprinde 25 de comune din regiunea dealurilor înalte din partea estică a județului (Subcarpații interni și Podișul înalt al Tîrnavelor). Dintre subramurile secundare sînt de remarcat culturile de orz, in, sfeclă de zahăr (Aluniș, Vînători etc.), legume (în luncile rîurilor principale), pomi fructiferi (Apold, Măgherani, Ghindari, Neaua, Aluniș, Vătava ș.a.) și hamei (Sighișoara, Saschiz), precum și avicultura (Sighișoara etc.) și apicultura.

5) *Zona de creștere a animalelor (în principal, ovine și bovine) pe baza pajiștilor montane* se suprapune pe relieful muntos vulcanic (munții Călimani și Gurghiu) din extremitatea nord-estică a județului, incluzînd — integral sau parțial —

12 comune. Dintre subramurile secundare remarcăm culturile de cartofi și ovăz (în văile principale).

În cadrul unora din zonele indicate mai sus, în jurul orașelor, se practică *producții agricole preorășenești* (legume, lapte, ouă, păsări etc); cea mai importantă zonă agricolă preorășenească se conturează în jurul orașului Tîrgu Mureș, pe o rază de 20—25 km, cuprinzînd circa 15 comune.

Pădurile, vînatul și pescuitul

Fondul forestier al județului însumează o suprafață de peste 205 000 ha, din care 195 130 ha păduri. Aproximativ 95% din păduri au funcțiunea de producție și protecție, iar 5% de protecție cu rol deosebit (protecția solului contra eroziunii, protecția faunei cinegetice, rezervații științifice ale Academiei, monumente ale naturii etc.). Pădurile în regim de codru predomină (85,7%) față de cele în regim de cîrng și conversiuni (4,3%). În structura pe specii, la suprafețe, rășinoasele participă cu 32,1%, fagul cu 34,1%, evertcineele (gorun, stejar) cu 7,7%, diversele esențe tari (carpen, ulm, paltin etc.) cu 18,2%, diversele esențe moi cu 2,3%.

Principalele resurse forestiere sînt concentrate în jumătatea estică a județului, în zona montană (munții Călimani și Gurghiu), și în zona dealurilor subcarpatice și în Podișul înalt al Tîrnavelor. În zona montană frecvența pădurilor înregistrează 50—70% din suprafața totală a comunelor (depășind 70% la Ibănești și Lunca Bradului); în zona dealurilor înalte înregistrează 20—50%, scăzînd la sub 20% și chiar la sub 10% în Podișul jos al Tîrnavelor și în Dealurile Mădărașului, pentru ca în Cîmpia Transilvaniei să înregistreze sub 5%. Structura pe specii a pădurilor prezintă de asemenea variații însemnate de la o zonă naturală la alta și chiar în cadrul aceleiași zone, după cum se poate vedea și din tabelul de mai jos (proporții

procentuale din suprafața împădurită):

Zona naturală	Ocolul silvic	Rășinoase %	Fag %	Cvercinee (gorun, stejar) %	Diverse sp. tari (carpen etc.) %	Diverse sp. moi %
Munte	Lunca Bradului	82,6	18,1	—	—	—
	Răstolița	56,7	40,4	—	2,2	0,8
	Gurghiu	50,0	40,0	5,0	4,0	1,8
	Sovata	24,0	67,0	3,5	3,2	2,3
Dealuri înalte	Sîngeorgiu de Pădure	2,3	51,5	16,5	25,9	3,8
	Sighișoara	1,9	34,5	31,3	27,0	2,9
	Reghin	2,0	12,2	47,0	30,4	6,6
Dealuri joase	Tg. Mureș	—	—	37,3	60,7	2,3
	Tîrnăveni	0,8	1,2	39,9	57,4	5,7
	Luduș	—	—	36,3	60,0	4,3

După reorganizarea socialistă a gospodăririi silvice au fost prevăzute pentru împădurire arborete tinere incomplet regenerate, parchete exploatate și neregenerate, terenuri degradate și neproductive etc. Numai în perioada 1965—1969 au fost efectuate lucrări de împădurire însumînd o suprafață de 6 198 ha (din care 4 585 ha rășinoase și 1 615 ha foioase). În general, orientarea gospodăririi silvice în viitor vizează îndeplinirea într-un grad cît mai înalt a celor două funcțiuni esențiale ale pădurilor — de protecție și de producție de masă lemnoasă. Masa lemnoasă (circa 1 milion m³ anual) obținută prin operațiunile de cultură silvică este predată spre exploatare unităților industriale din cadrul Combinatului de exploatare și industrializare a lemnului Mureș.

În afară de produsul principal — lemnul — fondul forestier al județului Mureș furnizează și o serie de produse accesorii, care nu sînt neglijabile. Astfel, în 1970 s-au recoltat circa 770 000 kg fructe de pădure (zmeură, afine, mure, măceșe, coarne, fragi ș.a.), din care circa 290 000 kg au fost exportate (mai mult în țările vestice). Centre de prelucrare și valorificare a fructelor de pădure funcționează la Răstolița, Sovata și Reghin. Se mai recoltează rășină (peste 80 000 kg.), miere de albine, semințe forestiere, plante medicinale ș.a.

Resursele de vînat sînt organizate teritorial în 66 de fonduri de vînătoare; în zona montană se vînează urși, cerbi, mistreți, căprioare, rîși etc., în zona deluroasă iepuri, mistreți, căprioare etc.; vulpi și pisici sălbatice se vînează în toate fondurile de vînătoare, potîrnichi și rațe sălbatice mai ales în Cîmpia Transilvaniei, fazani lângă Tîrgu Mureș etc.

Resursele naturale de pește sînt organizate în 17 fonduri de pescuit; în apele de munte se pescuiește păstrăv (indigen și curcubeu) și lipan, iar în apele de dealuri, mreană, clean, scobar, plătică etc.

CĂILE DE COMUNICAȚIE ȘI TRANSPORTURILE

În prezent, structura rețelei de transporturi din județul Mureș include 4 categorii — rutiere, feroviare, aeriene și speciale — la care se adaugă telecomunicațiile.

Transporturile feroviare sînt deservite de o rețea de linii ferate cu o lungime totală de 482 km, din care 329 km linie normală și 153 km linie îngustă; densitatea medie a rețelei feroviare este de 72 km la 100 km². În distribuția teritorială a căilor ferate se observă o strînsă legătură cu configurația geomorfologică în sensul că, cu mici excepții (la traversarea unor interfluvii), ele urmăresc numai văile principale; astfel, culoarul larg al Mureșului canalizează cea mai importantă arteră feroviară a județului — linia Războieni — Deda, din care, în limitele județului Mureș, pe intervalul Chețani — Deda, se cuprind 100 km. Importanța acestei linii ferate (construită în 3 etape: Războieni — Tîrgu Mureș în 1871, Tîrgu Mureș — Reghin în 1886 și Reghin — Deda în 1905; mai departe, Deda — Gheorgheni în 1909) este multiplă:

Fig. 45.—Căi de comunicație în defileul Mureşului: cale ferată pe malul stîng (sudic) al riului, şosea asfaltată pe malul drept (nordic) (foto I. Şoneriu).

străbate judeţul pe o distanţă mare şi aproximativ pe la mijloc, prinzînd, în acest fel, mai mult de jumătate din teritoriul judeţului în zona sa de gravitaţie; leagă direct o serie de centre industriale — Luduş, Iernut, Tîrgu Mureş, Reghin etc. — într-o adevărată axă industrială; trece prin oraşul de reşedinţă administrativă a judeţului, Tîrgu Mureş; mijloceşte legătura cu magistralele feroviare Braşov — Sighişoara — Teiuş — Războieni — Cluj — Oradea şi Braşov — Ciceu — Deda — Dej — Baia Mare — Satu Mare, aceasta din urmă traversînd judeţul Mureş pe o distanţă de 50 km, între Stînceni şi Rîpa de Jos, pe intervalul Stînceni — Deda (40 km) urmînd defileul Mureşului (fig. 45). Pe linia Războieni — Deda se efectuează un trafic considerabil de călători, mărfuri, incluzînd, pe de o parte, aprovizionări cu materii prime, utilaje, materiale etc. pentru nevoile

industriei, precum și mărfuri de consum pentru populația din județ; pe de altă parte, expedieri de mărfuri industriale și agricole din județ; de asemenea, un însemnat tranzit de mărfuri între estul și vestul Transilvaniei. La Luduș, cu linia Războieni — Deda face joncțiunea calea ferată normală, care, venind dinspre Lechința (jud. Bistrița-Năsăud), străbate județul Mureș pe o distanță de 45 km (începînd de la Sărmășel-Gară), deservind importanta zonă agricolă a Cîmpiei Transilvaniei. La Cristești (la 5 km de Tîrgu Mureș) fac joncțiunea două linii ferate înguste: una străbate zona agricolă a Cîmpiei Transilvaniei, bifurcîndu-se la Band într-o ramură care merge pînă la Miheșu de Cîmpie (intervalul Tîrgu Mureș — Miheșu de Cîmpie = 55 km), unde face joncțiunea cu linia Luduș — Lechința — Măgheruș, și altă ramură care merge la Lechința, ieșind din județ la Crăiești (intervalul Tîrgu Mureș — Crăiești = 50 km); cealaltă linie îngustă, cu o lungime totală de 82 km (din care 77 km în cadrul județului), străbate în lung valea inferioară și mijlocie a Nirajului pînă la Eremitu, de unde trece în valea superioară a Tîrnavei Mici, la Sovata și Praid, unde face joncțiunea cu linia ferată normală eșalonată în lungul Tîrnavei Mici pînă la Blaj (113 km, din care aproape 80 km în județul Mureș, pe intervalul Sovata — Cornești), deservind împreună zona forestieră de pe latura vestică a Munților Gurghiu, precum și zona agricolă complexă din dealurile Nirajului și ale Tîrnavelor. Dealtfel, zona forestieră a munților Gurghiu și Căliman beneficiază de o serie de linii înguste forestiere, dintre care unele au fost desființate după viiturile din 1970, fiind înlocuite cu drumuri forestiere. În fine, colțul sud-estic al județului, pe o distanță de aproape 50 km, este străbătut de magistrala feroviară Brașov — Sighișoara — Teiuș.

În 1969, traficul feroviar de mărfuri din județul Mureș a însumat la expedieri circa 2 900 000 tone (din care: peste 610 000 tone produse din lemn, peste 615 000 tone materiale de construcție, aproape 700 000 tone produse ale industriei ușoare și chimice, 163 000 tone produse alimentare etc.), iar la sosiri peste 3 200 000 tone (din care: 120 000 tone cărbuni, 144 000 tone produse petroliere, 234 000 tone minereuri,

760 000 tone sfeclă de zahăr, 344 000 tone materiale de construcție etc.).

Transporturile rutiere sînt deservite de o rețea de drumuri clasate cu o lungime totală de 2 176 km, revenind o densitate medie generală de 32,4 km la 100 km². Pe categorii (conform clasificării din 1. I. 1970), drumurile naționale însumează 365 km, cele județene 746 km, iar cele comunale 1 065 km. Drumurile modernizate totalizează²⁰ o lungime de 626 km (din care 333 km naționale, 281 km județene și 12 km comunale), revenind o densitate medie de 9,4 km la 100 km².

Cea mai importantă arteră rutieră din județul Mureș este drumul național nr. 15 Turda—Țîrgu Mureș—Reghin—Toplița—Borsec—Bistricioara, care străbate județul, pe o distanță de 148 km, pe intervalul Hădăreni—Ciubotani, dublînd calea ferată Războieni—Deda și segmentul Deda—Toplița din magistrala feroviară Brașov—Ciceu—Deda—Dej; în acest fel, amplifică și mai mult potențialul de transporturi al văii Mureșului, încadrînd și mai organic județul Mureș în contextul unor comunicații cu rază mai largă, care leagă Transilvania de Moldova. Cu acest drum jonctîionează alte 4 drumuri naționale: drumul nr. 14 A Mediaș—Țîrnăveni—Iernut (27 km în județul Mureș), drumul nr. 13 Brașov—Sighișoara—Țîrgu Mureș (82 km în județul Mureș), drumul nr. 16 Apahida—Reghin (44 km în jud. Mureș, nemodernizat numai pe tronsonul Sărmășel Gară-vest Satu Nou, și drumul nr. 15 A Bistrița—Reghin (18 km în jud. Mureș). Foarte important este și drumul național nr. 13, care este și traseul rutier cel mai scurt spre capitala țării (Țîrgu Mureș—București, 350 km); cu el jonctîionează drumul național 14 Sibiu—Mediaș—Sighișoara și drumul național 13 A Bălăușeri—Sovata—Odorheiu Secuiesc—Miercurea-Ciuc (38 km în județul Mureș). Importanța drumurilor naționale 15 și 13 iese și mai bine în evidență dacă ținem cont că ele reprezintă în același timp și tronsoane din

²⁰ Pînă la sfîrșitul anului 1972 s-au mai modernizat încă aproximativ 100 km de drumuri, majoritatea județene, crescînd în mod corespunzător și densitatea lor la aproape 11 km la 100 km².

drumul european E-15 Constanța—Hamburg (drumul național 13 integral, iar drumul național 15 pe intervalul Tg. Mureș—ieșirea din județ la Hădăreni). Dintre drumurile județene modernizate remarcăm : Blaj—Tîrnăveni—Bălăușeri pe valea Tîrnavei Mici; Ungheni—Acățari pe valea Nirajului inferior; Luduș—Sărmășel-Gară; Tîrgu Mureș — Band — Iernut și Tîrgu Mureș — Rîciu — Satu Nou în Cîmpia Transilvaniei; Reghin — Lăpușna pe valea Gurghiului ș.a.

Paralel cu extinderea modernizării drumurilor de toate categoriile, a sporit și parcul de autovehicule; numai în intervalul 1965—1969 numărul autovehiculelor pentru transporturile de mărfuri a crescut de la 2 216 la 3 211, iar al autobuzelor și microbuzelor de la 290 la 430. Orașul Tîrgu Mureș este sediul unei întreprinderi de transporturi auto de călători cu rază teritorială foarte largă, depășind mult limitele județului; de oraș sînt legate direct peste 50 de linii de autobuze, unele depășind 100 km lungime (la Brașov, Făgăraș, Sibiu, Deva, Gheorgheni etc.).

O linie aeriană leagă orașul Tîrgu Mureș cu capitala țării și cu orașul Cluj, beneficiind de un aeroport nou, modern amenajat, amplasat în lunca largă a Mureșului lîngă satul Vidrasău, la 12 km spre vest de oraș.

Transporturile speciale sînt reprezentate de liniile electrice de înaltă tensiune care racordează termocentralele de la Iernut și Fîntînele la sistemul energetic național, precum și de liniile de tensiune mijlocie și joasă care distribuie curentul electric în localitățile județului; de asemenea, de conductele care transportă gazul metan de la punctele de extracție la locurile de destinație în interiorul județului sau în afara lui (conductele magistrale).

În ceea ce privește telecomunicațiile, trebuie menționat că în curînd orașul de reședință a județului — Tîrgu Mureș — va beneficia de comunicații telefonice interurbane automate deservite de modernul palat P.T.T.R., dat recent în folosință.

OBIECTIVELE TURISTICE

După cum se știe, potențialul turistic al unui teritoriu este definit, pe de o parte, de frecvența și varietatea obiectivelor de interes turistic, iar pe de altă parte, de cantitatea și calitatea dotărilor auxiliare activității turistice (căi de comunicație, baze de cazare și alimentație etc.). Se poate aprecia că sub ambele aspecte județul Mureș are o situație favorabilă. Astfel, județul concentrează în limitele sale numeroase obiective naturalistice (plante și animale ocrotite ca monumente ale naturii, rezervații naturale de arbori și pajiști, stânci spectaculoase, lacuri ș.a.), economice (industriale, agricole și forestiere), istorice (rezervații arheologice, monumente de arhitectură, monumente evocatoare de bătălii ș.a.), etnografice (tipuri de case țărănești, port popular, ceramică, mobilier casnic, covoare și alte țesături etc.), folclorice (obiceiuri, jocuri, cîntece, muzică populară etc.), culturale (muzee, biblioteci documentare, instituții de învățămînt ș.a.), balneoclimaterice, cinegetice, sportive (sporturi nautice, pescuit sportiv etc.) ș.a.; aceste diverse elemente sînt asociate în felurite moduri, pe fondul unor peisaje geografice variate, care și prin ele înșile pot suscita interesul turiștilor. Ca urmare, putem spune că pe teritoriul județului Mureș nu există porțiuni lipsite de interes turistic.

În ceea ce privește dotările auxiliare activității turistice, în primul rînd remarcăm o rețea destul de cuprinzătoare de căi de acces — linii ferate și șosele modernizate — distribuite de așa manieră pe teritoriul județului, încît, în general, nu rămîn porțiuni mai importante izolate de fluxul turistic.

În ansamblu, ținînd seama, pe de o parte, de multitudinea și varietatea obiectivelor turistice, iar pe de altă parte de gradul de deservire cu mijloace auxiliare acestei activități, se poate

aprecia că județul Mureș are un potențial turistic relativ ridicat, apropiindu-se tot mai mult de județele cu potențial turistic superior (Brașov, Prahova ș.a.).

Totodată, luînd în considerare ambele aspecte, putem distinge, pe teritoriul județului Mureș, următoarele zone turistice:

Culoarul Mureșului (pe intervalul Luduș și Deda), prin dimensiunile sale (100 km lungime, 5—10 km lărgime) și prin densitatea mare a obiectivelor turistice de diferite categorii, eșalonate în lungul unor artere importante de comunicații (linia ferată Războieni—Deda, drumul național Turda—Toplița), se conturează ca o zonă turistică destul de bine individualizată. Fondul geografic al acestei zone îl constituie valea frumos terasată a Mureșului cu meandrele râului desfășurate larg în lunca fertilă tapisată cu culturi prospere de legume, cereale, sfeclă de zahăr și cartofi ș.a.; cu salba de localități — orașe și sate mari — înșirate de o parte și de alta a Mureșului, cu alternanțe de monumente istorice (biserici, castele etc.) și construcții industriale. O călătorie turistică de-a lungul acestui culoar, admitînd alternativa penetrației (cu automobilul etc.) dinspre avale spre amunte, se desfășoară, obișnuit, în trei etape: într-o primă etapă, cuprinzînd intervalul Luduș—Țirgu Mureș (40 km), succesiv ni se oferă privirii culturile irigate de legume, întinse pe sute de hectare între Chețani și Luduș; orașul Luduș cu cartierul vechi înghesuit pe malul drept, mai înalt, al Mureșului și cu cartierul nou, dominat de silueta masivă a Fabricii de zahăr, relaxat în voie în lunca largă din stînga râului; popasul și campingul „Dealul salcîmilor” de la ieșirea din Luduș; casele noi din satul Cuci, reconstruit, după inundațiile catastrofale din mai 1970, mai departe de râu; termocentrala dintre Cuci și Iernut, feeric luminată noaptea; marele sat Iernut (peste 6 000 de locuitori) cu semne de trecere la oraș (liceu, blocuri de locuit, mici unități industriale și comerciale etc.), cu o biserică în stil neoromanic și cu un castel feudal din secolul al XVII-lea. În fața Iernutului, pe malul opus al Mureșului, se profilează dealul pleșuv al Sîngeorgiului, martorul unor sîngeroase lupte, purtate pe pantele și vîrfurile lui (faimoasele cote 409, 495 și 463) în toamna anului 1944 de către trupele române (Divizia a 9-a infanterie din Armata a 4-a) împotriva

cotropitorilor hitleriști; luptele pentru cucerirea dealului Sîngeorgiu — punct cheie în operațiunile pentru eliberarea Transilvaniei de nord — au durat 7 zile (22—29 sept.), cerînd sacrificii mari din partea ostașilor români care au înscris aici o pagină de eroism legendar în istoria patriei. Memoria celor 11 000 de militari români căzuți în aceste lupte este cinstită printr-un măreț monument (obelisc) amplasat pe o terasă din dreapta Mureșului, între satele Sf. Gheorghe și Oarba de Mureș; monumentul este vizibil de la mare distanță și accesibil prin trecerea cu bacul peste Mureș, la Iernut. Urmînd mai departe șoseaua de pe stînga Mureșului, întîlnim în cale satele Cipău (cu o necropolă tumulară, din prima epocă a fierului), Ogra, Sînpaul (cu un castel feudal), Vidrasău (finațe cu floră interesantă), Ungheni (cu instalațiile Combinatului avicol și ale Întreprinderii de prefabricate din beton) și Cristești (cu urmele unui castru roman — sediul unității *Ala I Bosporanorum miliaria*); peste Mureș, pe o terasă, este amplasat satul Morești, cu o importantă rezervație arheologică, conținînd suprapuneri de mai multe culturi pînă în epoca prefeudală.

Ajungem astfel la periferia sud-vestică a orașului Tîrgu Mureș, unde ne întîmpină impresionantul peisaj industrial al Combinatului de îngrășăminte azotoase, avanpostul puternicei zone industriale care se întinde pe o distanță de 3 km, pînă în zona gării feroviare. În cadrul orașului se pot distinge cîteva microzone de interes turistic deosebit, cum sînt: cartierul central (incluzînd Piața Trandafirilor, împreună cu piețele și străzile adiacente), unde sînt concentrate principalele obiective istorice și culturale ale orașului (fig. 46), precum și hoteluri („Transilvania”, noul hotel turistic O.N.T. ș.a.) și unități de alimentație publică; malul Mureșului, cu baze pentru sporturi nautice, ștrand modern, case de odihnă, camping etc.; platoul Cornești, principala zonă verde a orașului, cu pădure de gorun, grădină zoologică, teatru de vară etc. și cu o frumoasă vedere panoramică asupra văii Mureșului.

În a doua etapă, Tîrgu Mureș—Reghin (30 km), urmînd același drum modernizat de pe malul stîng al Mureșului, întîlnim succesiv satele Sîngeorgiu de Mureș (cu instalații balneare), Dumbrăvioara (cu castel baroc din secolul al XVIII-lea),

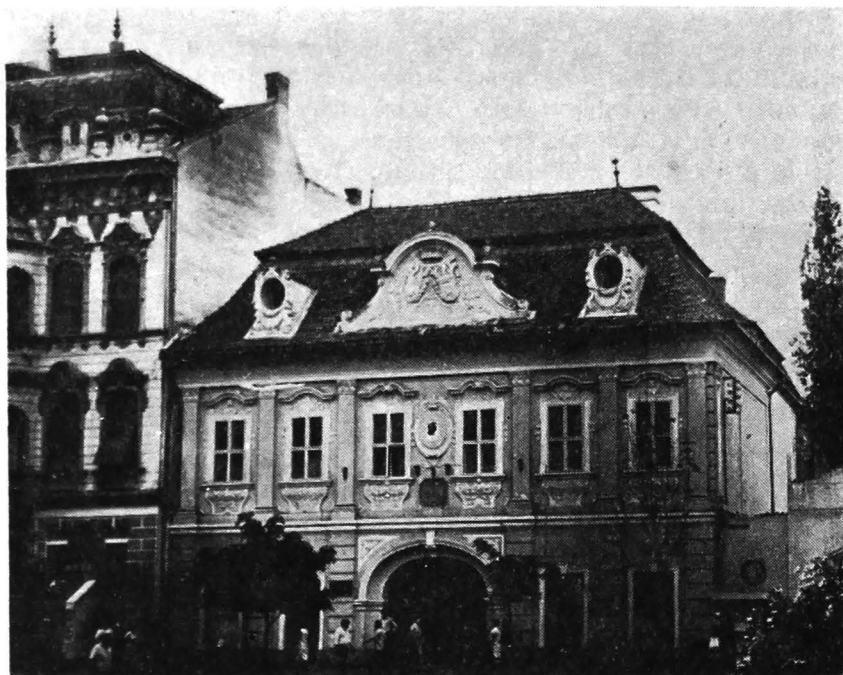

Fig. 46. — Casă în stil baroc (secolul al XVIII-lea) din centrul orașului Tirgu Mureș (foto I. Șoneriu).

Gornești (de asemenea, cu castel baroc din secolul al XVIII-lea și cu instalațiile Complexului porcine de selecție și testare), Petelea, apoi intrăm în orașul Reghin, desfășurat în amfiteatru pe versantul terasat din dreapta Mureșului. Aici, principalele obiective de interes turistic (muzeul etnografic cu o valoroasă colecție regională, biserici vechi ș.a.), precum și bazele de cazare și alimentație publică (restaurantul „Regun” ș.a.) sînt grupate în cartierul central, de pe terasa Mureșului, de unde se deschide și o perspectivă largă asupra peisajului industrial din lunca de pe malul stîng al Mureșului (cartierul Iernuțeni) cu clădirile Complexului de prelucrare a lemnului ș.a.

În a 3-a etapă, Reghin—Deda (22 km), urmînd șoseaua asfaltată de pe malul drept al Mureșului, după ce trecem de

Fig. 47. — Grup folcloric românească din satul Filea (valea superioară a Mureșului).

Suseni (cu fabrică de cărămidă), ajungem la Brîncovenеști, sat mare, cunoscut prin castelul său medieval (construit între 1537 și 1555, în stil gotic și renașcentist), prin urmele unui castru roman și prin manifestarea folclorică „Tîrgul cireșelor” organizată în prima duminică din iulie și la care participă mai multe sate din jur. Începînd de aici străbătem o importantă zonă etnografică — folclorică (satele Vălenii de Mureș, Maiorești, Morăreni, Pietriș, iar peste Mureș, Rușii-Munți, Filea etc.), în care admirăm portul popular (fig. 47), casele cu pridvor, porțile de lemn sculptat ș.a.; între timp, peste Mureș, rețin atenția băile sărate de la Ideciu de Jos. Nodul feroviar de la Deda interesează, fără îndoială, și traficul turistic.

În amunte de Deda, valea Mureșului se îngustează luînd aspect de *defileu* tăiat în andezitul munților vulcanici Călimani (spre nord) și Gurghiu (spre sud). Aici natura oferă tablouri de un pitoresc deosebit, la realizarea căruia contribuie deopotrivă apa murmurîndă a Mureșului, stîncile violete de andezit cu forme curioase de turnuri (fig. 48) și ziduri, care ies din verdele întunecat al pădurilor de molid sau din galben-albul pîlcurilor de mesteceni; pajiștile proaspete pe care pasc oi și vaci roșii de munte, casele construite din piatră și lemn, în stilul specific al acestei zone montane, completează pitorescul peisajului geografic. Cîteva unități industriale — Fabrica de cherestea de la Lunca Bradului, cariera de andezit de la Stînceni, exploatarea forestiere ș.a. — dau un puls dinamic vieții din defileul Mureșului. Vînătoria de urși, cerbi, rîși, mistreți ș.a., împreună cu pescuitul de păstrăvi și lipani în apele reci de munte amplifică interesul turiștilor pentru această zonă. Cîteva cabane (la Gălăoaia, Sălard, Stînceni, Neagra) asigură condiții bune de cazare. O serie de drumuri și linii ferate forestiere facilitează accesul în interiorul munților. În fine, linia ferată și șoseaua asfaltată care însoțesc îndeaproape cursul Mureșului racordează acest defileu la curentul circulației turistice naționale și internaționale.

Valea Mureșului, pe lângă interesul turistic propriu, oferă numeroase baze de pătrundere, prin drumuri și linii ferate laterale, în zone turistice învecinate. O astfel de bază — foarte importantă — este orașul Reghin, loc de răscruce între patru zone turistice: bazinul Gurghiului, Subcarpații din stînga Mureșului (bazinul Chiherului împreună cu bazinele superioare ale Nirajului și Tîrnavei Mici), Subcarpații din dreapta Mureșului (dealurile Reghinului și Batoșului) și Cîmpia Transilvaniei.

Bazinul Gurghiului concentrează pe un spațiu relativ restrîns numeroase obiective de interes turistic: păduri masive de conifere și foioase, care adăpostesc o bogată faună cinegetică (terenuri renumite de vînătoare în zona Lăpușna); monumente ale naturii vegetale (poiana narciselor de lângă Gurghiu; parcul dendrologic de la Gurghiu — vechi de peste 200 de ani și cuprinzînd circa 200 de specii, multe exotice; stejarii seculari de la Mociar, tot din apropierea Gurghiului; lăleaua pestriță — plantă rară

Fig. 48. — Peisaj din defileul Mureșului dintre Toplița și Deda. Se observă stîncile spectaculoase de andezit ridicate deasupra vegetației forestiere de conifere.

Fig. 49. — Sculptură în lemn la o poartă secuiască din satul Miercurea Nirajului (foto I. Șoneriu).

ocrotită, întâlnită prin poieni); izvoarele sărate de la Jabenita; castelul de la Gurghiu (din secolul al XVIII-lea, care adăpostește un liceu silvic și un muzeu de vânătoare); un valoros tezaur etnografic (arhitectură și sculptură în lemn, port popular foarte original etc.) și folcloric (jocuri și cîntece populare, obiceiuri ș.a.), frumos sintetizat și cu ocazia unei sărbători tradiționale — „Tîrgul fetelor” — organizate în fiecare an, în prima duminică din mai, la Gurghiu (fig. 50). Accesul în

Fig. 50. — Fluierași din Hodac (zona etnografică a Gurghiuului).

bazinul Gurghiuului se face pe un drum județean modernizat (Reghin—Lăpușna).

Drumul județean Reghin — Chiheru de Jos — Eremitu — Sovata, în întregime modernizat, ne introduce în zona turistică a Subcarpaților interni din stînga Mureșului, unde, pe fondul unui peisaj geografic complex — de dealuri înalte acoperite de păduri de foioase, pășuni și finețe, livezi, culturi de cereale, cartof și in — sînt răspîndite sate românești (bazinul Chiherului) și secuiești (bazinele superioare ale Nirajului și Tîrnavei Mici) cu remarcabile tradiții etnografice și folclorice (fig. 49). Băile sărate de la Sovata, fauna cinegetică și piscicolă (păstrăvăria de la Cîmpu Cetății) măresc interesul turistic al acestei zone. Afară de

drumul amintit, accesul în această zonă se poate face și dinspre Țirgu Mureș (linia ferată îngustă de pe valea Nirajului, drumul județean modernizat Țirgu Mureș — Miercurea Nirajului) și dinspre Țirnăveni și Sighișoara (drumul național modernizat și calea ferată normală de pe valea Țirnavei Mici, în amunte de Bălăușeri).

Două drumuri asfaltate (Reghin — Batoș, Reghin — Lunca) și segmentul de linie ferată Deda — Ripa de Jos ne introduc în zona turistică a Subcarpaților din dreapta Mureșului, remarcabilă prin câteva centre etnografice-folclorice (Vătava, Săcalu de Pădure, Luieriu, Logig ș.a.), prin peisajele pomicele neobișnuit de extinse (Batoș, Reghin etc.).

În sfârșit, tot de la Reghin, drumul național nr. 16 (modernizat aproape total) ne introduce în zona turistică a Cîmpiei Transilvaniei, care poate fi atacată și din alte puncte ale culoarului Mureșului : de la Țirgu Mureș pe șoseaua județeană modernizată pînă la joncțiunea cu drumul național nr. 16 (Reghin — Sărmășel-Gară) la nord de Sîngeorgiu de Cîmpie ; tot de la Țirgu Mureș pe șoseaua județeană modernizată pînă aproape de Săulia, însoțită ndeaproape de calea ferată îngustă Țirgu Mureș — Cristești — Band — Miheșu de Cîmpie ; de la Iernut pe drumul județean modernizat pînă la Band ; de la Luduș pe drumul județean modernizat pînă la Sărmășel-Gară, dublat de o cale ferată normală. Fondul geografic al zonei Cîmpiei Transilvaniei se caracterizează printr-un peisaj odihnitor de dealuri domoale îmbrăcate pînă la culmi cu culturi agricole (cereale, sfeclă de zahăr, tutun, soia, cînepă ș.a.) presărate pe alocuri cu pîlcuri mici de vegetație forestieră ; adăpostite între pomi fructiferi stau căsuțe cochete deschise prin cerdacuri de lemn pe care atîrnă, expuse la soare, foi de tutun sau păpuși de porumb (fig. 51). Pe acest fond agreabil se înscriu elemente etnografice (bisericuțe de lemn, port popular, împletituri din papură etc.) și folclorice (Chimitelnic, Ceuașu de Cîmpie, Grebenișu de Cîmpie ș.a.). Iazurile piscicole de la Zau de Cîmpie, pescuitul sportiv (lacul de la Fărăgău etc.), vînatul de rațe sălbatice (de pe lacuri), potîrnichi și iepuri oferă atracții în plus pentru turiști.

Din culoarul Mureșului spre sud, se desprind 4 drumuri principale (D.N. 13 Țirgu Mureș — Sighișoara — Brașov, D.N.14 A

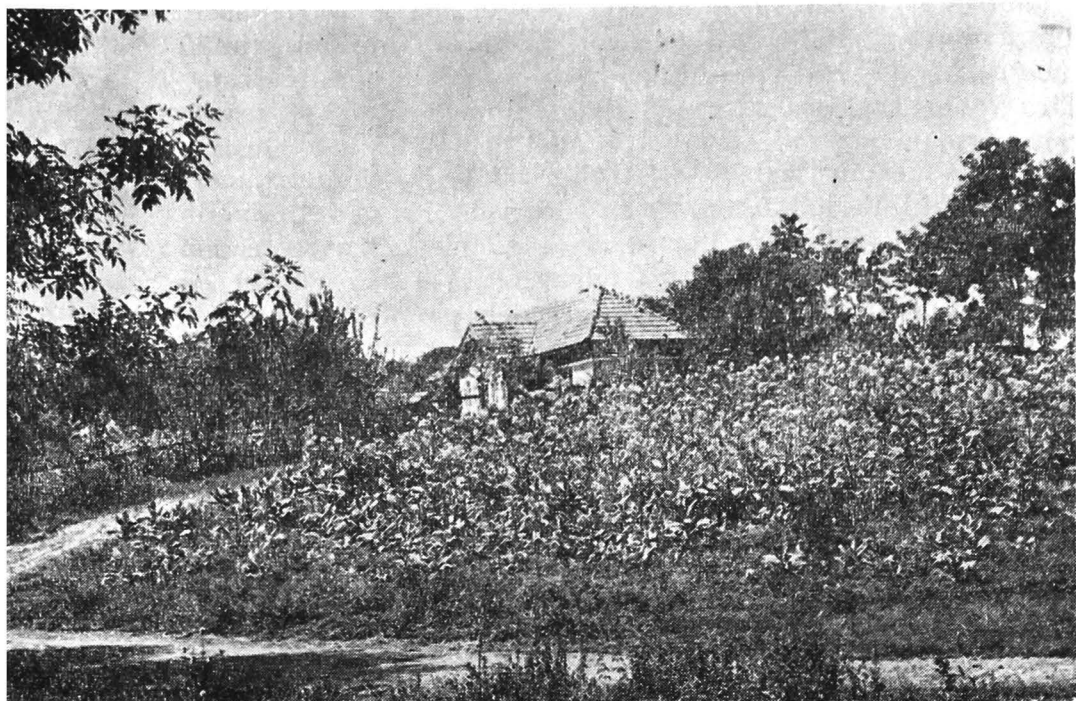

Fig. 51. — Pitorescul unei gospodării — încadrată de pomi fructiferi, salcimi și cultură de tutun — de la marginea satului Miheșu de Cîmpie, din Cîmpia Transilvaniei (foto I. Șoneriu).

Mediaș — Tîrnăveni — Iernut, drumul județean modernizat Ungheni—Acățari și drumul județean parțial modernizat Ungheni—Cerghid—Mica) care mijlocesc accesul cu autovehicule în altă zonă turistică importantă — Podișul Tîrnavelor — care ocupă toată partea sudică a județului. Ceea ce atrage mai întîi atenția aici este complexitatea rar întîlnită a peisajului geografic: dealuri înalte (500—700 m), intens fragmentate, îmbrăcate cu păduri de foioase (predominant gorunul, spre est frecvent și fagul), pajiști (finețe și pășuni), livezi, vii, lanuri de cereale (porumb, grîu, orz), culturi de cartofi și plante furajere etc; aceste trăsături sînt mai pregnant realizate la sud de Tîrnava

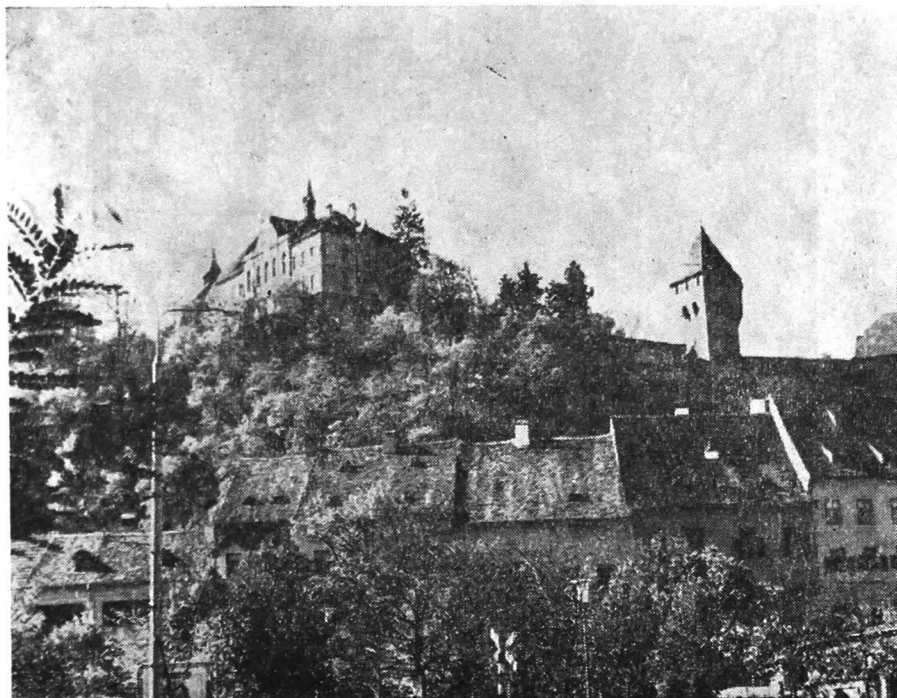

Fig. 52. — Ansamblu arhitectonic de pe latura estică a cetății Sighișoara. În prim plan case din secolul al XVIII-lea mascate parțial de vegetație arborescentă, în planul al doilea turnul breslei cositorarilor și clădirea în stil neogotic (de pe la 1900) a unui liceu (foto I. Șoneriu).

Mică (în sectorul interfluviului major dintre cele două Tîrnave, precum și la sud de Tîrnava Mare), unde este caracteristică și o mare frecvență a monumentelor arhitectonice medievale, impresionante prin soliditate și durabilitate (construite din gresie concreționară) dar și prin sobrietate. Așa sînt bisericile fortificate, cu incinte de ziduri și turnuri — așa-numitele „biserici-cetăți” — întîlnite în numeroase sate locuite de români și sași (Archita, Apold, Seleuș ș.a.); apoi, ruinele de cetăți țărănești (Saschiz) și ansamblul de fortificații (ziduri, turnuri, bastioane) ale cetății Sighișoarei (oraș-cetate sau burg), unic în România prin gradul de conservare și de spectaculozitate (fig. 52, 53 și 54); această cetate adăpostește în interiorul ei

Fig. 53. — Turnul breslei fringhierilor (secolul al XV-lea) din cetatea Sighișoara (foto Cl. Spitzer).

și alte vestigii medievale — biserici în stil gotic, case vechi de sute de ani (fig. 55), curți întunecoase, străzi înguste și piezișe, pavate cu lespezi de gresie ș.a.

Fig. 54. — Turnul breslei croitorilor de pe latura vestică a cetății Sighișoarei (foto I. Șoneriu).

Fig. 56. — Ansamblul folcloric din valea Tîrnavei Mici. Remarcabilă este estetica sobră a portului de pe Tîrnave.

Istoria bogată în fapte a acestor locuri este consemnată într-o valoroasă colecție muzeistică adăpostită în renumitul turn cu ceas; de asemenea în câteva monumente evocatoare de bătălii (între care și monumentul de la Albești al poetului Petofi căzut în luptă aici în iulie 1849), în urme arheologice (castrul roman de pe „Podmoale” și așezarea dacă de pe Dealul Turcului — ambele pe terasele Tîrnavei din avale de Sighișoara) etc.

Elementele etnografice și folclorice românești (portul de Tîrnave cu nota de sobrietate și solemnitate a cromatismului alb-negru, doinele melodioase de pe Tîrnave ș.a.), săsești (portul popular și tipurile de case din zona Saschizului etc.) și secuiești (porți de lemn sculptat și costume populare din zona Chendu etc.) sporesc în plus atracția turistică a zonei Tîrnavelor (fig. 56). Principala bază turistică din această zonă — atît sub aspectul inventarului de obiective turistice, cît și al mijloacelor auxiliare (de comunicații, cazare și alimentație) — este orașul municipiu Sighișoara (fig. 57)

Fig. 55. — Case vechi din cetatea Sighișoarei (foto C.P.C.S.).

LEGENDA

1 (A)	15	26	33	39
2 (M)	16	27	34	40
3 (B)	17	28	35	
4 (F)	18	29	36	
5 (S)	19	30	37	
6 (Z)	20	31	38	
7	21	32		
8	22			
9	23			
10	24			
11	25			
12				
13				
14				

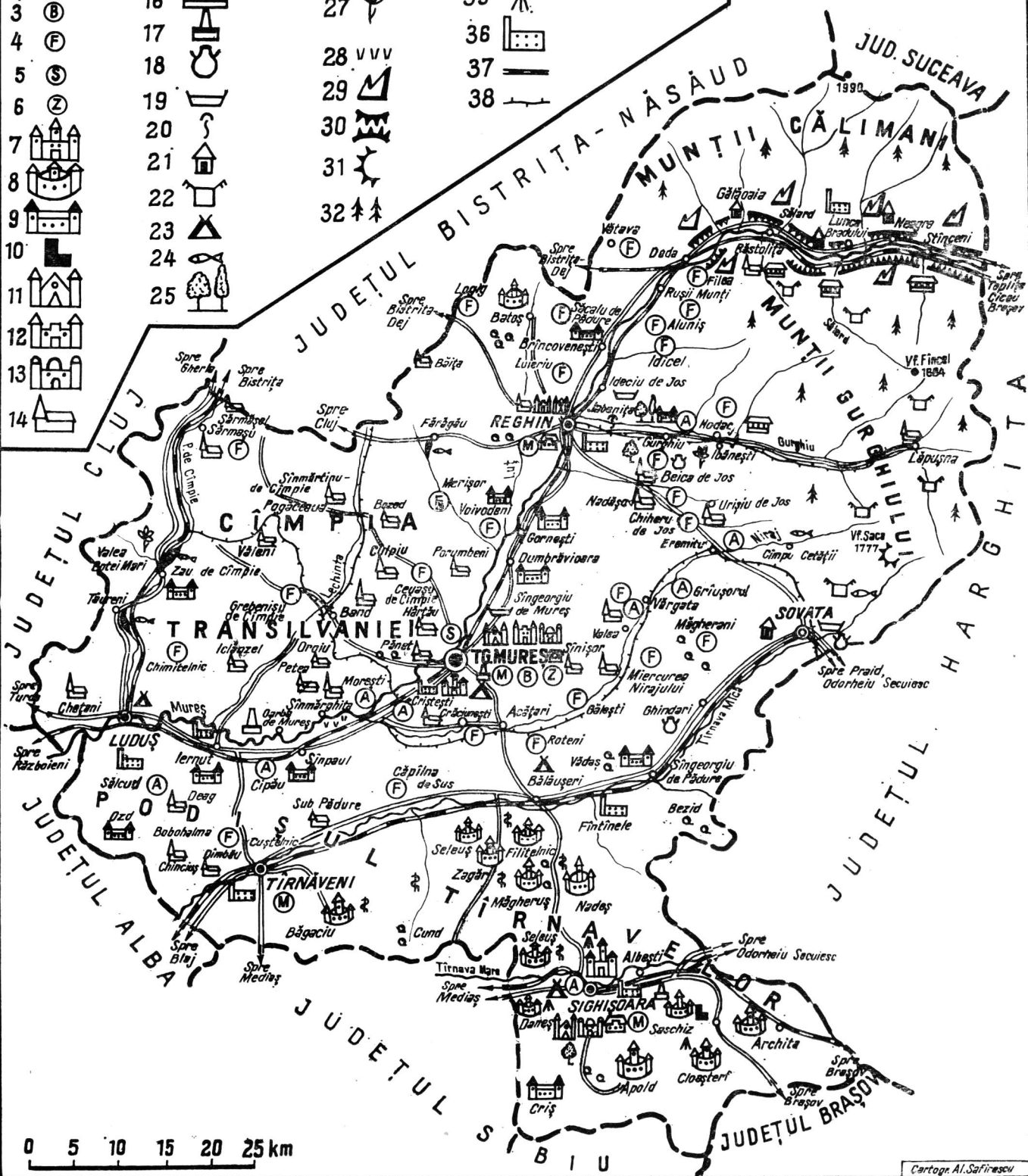

Fig. 57. — Harta obiectivelor turistice (după I. Șoneriu).

1. Rezervații arheologice; 2. muzee de diverse tipuri (istorice, etnografice, paleontologice, de artă etc.); 3. bibliotecă documentară accesibilă turiștilor; 4. centru folcloric; 5. baze sportive mai importante; 6. grădina zoologică; 7. cetate orășenească medievală; 8. biserică-cetate sătească medievală (păstrată integral sau fragmentar); 9. castel (frecvent în stil renascentist și baroc); 10. ruine de cetate țărănească medievală; 11. arhitectură bisericească, mai monumentală, în stil gotic; 12. arhitectură bisericească, mai monumentală, în stil baroc; 13. arhitectură bisericească mai monumentală, în stil neobizantin; 14. biserică de lemn, de interes artistic; 15. clădiri orășenești de valoare istorică și artistică deosebită; 16. case din lemn și piatră, de deosebit interes artistic-etnografic, în zona montană; 17. mo-

nument comemorativ istorico-militar; 18. ceramică (olarit) de interes etnografic; 19. stațiune balneară; 20. izvoare cloro-sodice utilizabile terapeutic; 21. cabană turistică; 22. cabană vânătorească; 23. camping; 24. baze piscicole (fiazuri, bazine, lacuri) cu producție vandabilă sau cu pescuit sportiv; 25. parc dendrologic cu arbori exotici; 26. rezervație naturală de stejari seculari; 27. rezervație naturală de plante (flori) rare, ocrotite; 28. rezervație naturală de finete cu floră interesantă; 29. stlci de andezit spectaculoase; 30. defileu; 31. crater vulcanic; 32. peisaj forestier montan (cu predominarea coniferelor); 33. peisaj pomicol; 34. peisaj viticol; 35. peisaj hameicol; 36. peisaj industrial; 37. cale ferată normală; 38. cale ferată îngustă; 39. drum modernizat.

Bibliografie

- BOTEA I., PANĂ I. (1965), *Din august pînă în mai*, Edit. militară, București.
- CĂLINESCU F. și colab. (1969) *Biogeografia României*, Edit. științifică, București.
- CIUPAGEA D., PAUCA M., ICHIM T. (1970), *Geologia Depresiunii Transilvaniei*, Edit. Acad. R.S.R., București.
- CUCU V. (1970), *Orașele României*, Edit. științifică, București.
- DAICOVICIU C., PASCU ȘT., CHERESTEȘIU V., MORARIU T. (1960), *Din istoria Transilvaniei*, Edit. Acad. R.P.R., București.
- DUBOWY E. (1957), *Sighișoara, un oraș medieval*, Edit. tehnică, București.
- GÎRBACEA V., BELOZEROV V. (1963), *Depresiunea Deda—Porcești*, Probl. geogr. vol. IX.
- HOSSU O., IZSÁK ST., FUCS S., DRAGOMAN P., FLOREA R. (1968), *Din Cîmpia Transilvaniei în Carpații Orientali*, Edit. meridiane, București.
- MAC I. (1972), *Subcarpații transilvăneni dintre Mureș și Olt. Studiu de geomorfologie*, Edit. Academiei R.S. România.
- MARTINIUC C. (1946), *Problema unei regiuni subcarpatice și a unităților geomorfologice învecinate, pe rama de vest a munților Harghita—Perșani*, Rev. geogr, nr. 4.
- MERUȚIU V. (1929), *Județele din Ardeal și Maramureș pînă în Banat*, Cluj.
- MIHĂILESCU V. (1927), *O hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România*, Bul. Soc. geogr., vol. XLVI.
- (1963), *Carpații sud-estici de pe teritoriul R. P. Române*, Edit. științifică, București.
- (1966), *Dealurile și cîmpiile României*, Edit. științifică, București.
- MORARIU T. (1958), *Raionarea fizico-geografică a Cîmpiei Transilvaniei*, Studia Univ. „Babeș-Bolyai”, an. III., nr. 5, Cluj.
- MORARIU T., SAVU A. (1959), *Fragmentarea medie a reliefului R. P. Române*, Probl. geogr., vol. IV.

- MORARIU T. (1961), *Podișul Tîrnavelor. Caracterizare și raionare fizico-geografică*, Studia Univ. „Babeș-Bolyai”, Series II, fasc. 1, Geologia—Geographia (Separatum), Cluj.
- OPRESCU G. (1956), *Bisericile celăți din Transilvania*, Edit. Acad. R.P.R., București.
- PASCU ȘT. (1954), *Meșleșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Edit. Acad. R.P.R., București.
- POP E., SĂLĂGEAN I. (1960), *Monumente ale naturii din România*, Edit. meridiene, București.
- REZMERIȚA I., CSÜRÖS ST., SPIRCHEZ Z. (1968), *Vegetația, ecologia și potențialul productiv pe versanții din Podișul Transilvaniei*, Edit. Acad. R.S.R., București.
- SOMEȘAN L. (1932), *Urme glaciare în Munții Călimanului*, Bul. S.R.G., t I.
- SZABO M. (1971), *Reghin (Mic îndreptar turistic)*, Edit. Stadion, București.
- ȘONERIU I. (1969), *Orașul Sighișoara*, Com. geogr., vol. VIII.
- TUFESCU V. (1966), *Subcarpații*, Edit. științifică, București.
- UJVÁRI I. (1972), *Geografia apelor din România*, Edit. științifică, București.
- VANCEA A. (1960), *Neogenul din Bazinul Transilvaniei*, Edit. Acad. R.P.R., București.
- * * * (1970, 1971, 1972), *Anuarul statistic al R.S.R., D.C.S.*, București.
- * * * (1965), *Bazinul Mureșului*, St. hidrol., t. VI, Comitetul de Stat al apelor, București.
- * * * (1961), *Clima R. P. Române (I. II)*, C.S.A., Inst. meteorologic, București.
- * * * (1960), *Harta geobotanică a României, 1 : 500 000*, Acad. R.P.R., București.
- * * * (1970), *Harta solurilor Republicii Socialiste România*, Com. Stat Geol., București.
- * * * (1970), *Județul Mureș. Compendiu turistic*, editat de Comitetul județean pentru cultură și artă ș.a., Tg. Mureș.
- * * * (1942), *Monografia județului Tîrnava Mare*, Sighișoara.
- * * * (1960), *Monografia geografică a R.P.R., vol. I Geografia fizică*, Edit. Acad. R.P.R., București.
- * * * (1930), *Recensămîntul general al populației României din 29. XII. 1930*.
- * * * (1956), *Recensămîntul populației din 21 februarie 1956*, D.C.S., București.
- * * * (1968—1971), *Steaua Roșie* (ziar), organ al Comitetului județean Mureș al P.C.R. și al Consiliului popular al județului Mureș.
- * * * (1966), *Tîrgu Mureș. Mic îndreptar turistic*, Edit. meridiene, București.

Cuprinsul

Prefață	5
Cadrul geografic (I. Șoneriu)	9
Relieful (I. Mac)	11
Munții vulcanici Călimani — Gurghiu	13
Dealurile subcarpatice transilvănene	17
Podișul Tîrnavelor	21
Cîmpia Transilvaniei	25
Resursele subsolului (I. Șoneriu)	31
Clima (I. Mac)	35
Hidrografia (I. Mac)	45
Solurile, vegetația, fauna,	
rezervațiile naturale (I. Mac, O. Marcu)	57
Populația și așezările (I. Șoneriu)	66
Considerații de geografie istorică	66
Populația	75
Așezările	83
Economia județului (I. Șoneriu)	109
Industria	110
Agricultura	130
Pădurile. Vînatul și pescuitul	149
Căile de comunicație și transporturile (I. Șoneriu) . . .	151
Obiectivele turistice (I. Șoneriu, O. Marcu)	156
Bibliografie	171

Redactor SILVIA DINESCU

Tehnoredactor MARILENA DAMASCHINOPOL

*Bun de tipar 7.06.1973. Tiraj 3400. Hirtietipar înalt
ilustrații, format 16/61 × 86 de 80 G/m². Coli de tipar 11.
Planșe 8. C. Z. pentru biblioteci mari } 91(498.5)
C. Z. pentru biblioteci mici }*

*Întreprinderea poligrafică Informația,
str. Brezoianu nr. 23—25, București.*

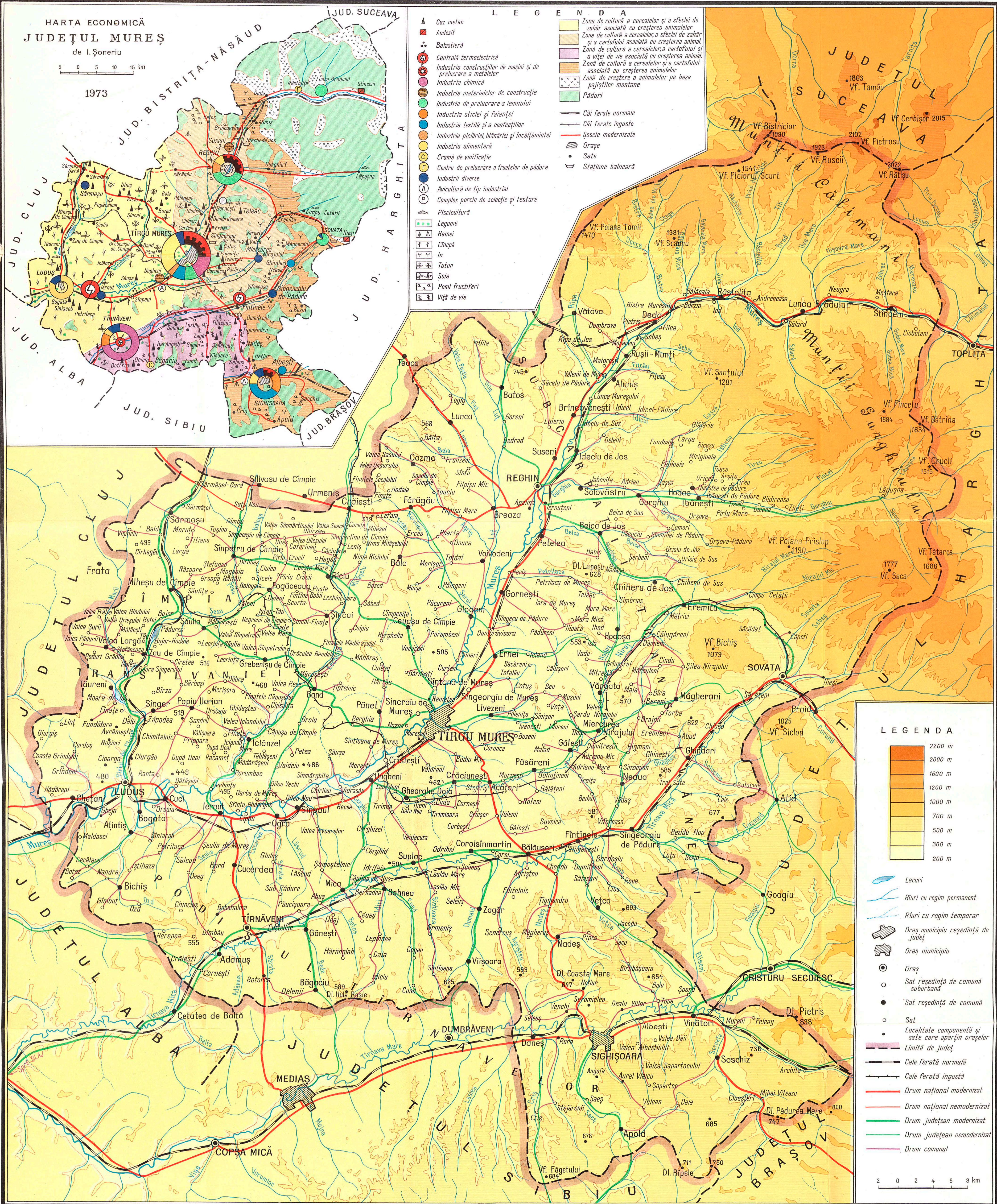
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I. P. I. c. 598

JUDEȚUL MUREȘ

Autori: I. Șoneriu, I. Moc

A D D E N D A

Pe parcursul procesului de tipărire a lucrării au survenit unele schimbări în organizarea activității economice din cuprinsul județului. Astfel, în locul Combinatului de exploatare și industrializare a lemnului (C.E.I.L.) Mureș s-au constituit trei întreprinderi independente : Întreprinderea de prelucrare a lemnului (I.P.L.) „23 August” din Tîrgu Mureș (fost U.P.R.O.F.I.L. „23 August”), profilată în producția de mobilă ; Întreprinderea de prelucrare a lemnului (I.P.L.) din Reghin (fost O.P.L. Reghin) profilată în producția de cherestea, plăci aglomerate, instrumente muzicale, ambarcațiuni și articole sportive ; Întreprinderea forestieră de exploatare și transporturi (I.F.E.T.) Reghin cu unități la Lunca Bradului (exploatare și fabrică de cherestea, fost U.E.I.L. Lunca Bradului), Sovata (exploatare și fabrică de cherestea, fost U.E.I.L. Sovata), Gurghiu (exploatare).

De asemenea, Întreprinderea pentru reparații de utilaje și mecanisme (I.R.U.M.) Reghin s-a reorganizat în Grupul de uzine pentru producția de utilaje și piese de schimb (G.U.P.U.P.S.) Reghin.

În același timp la Tîrgu Mureș a fost terminată noua clădire a Teatrului de Stat și a fost dat în folosință noul hotel turistic (hotelul „Grand”).

